Madeleine Bourdouxhe

Žilio moteris

Tai istorija, kuri neleidžia užsnūsti mūsų jausmams

savaitgalio knyga

Madeleine Bourdouxhe

Žilio moteris

Iš prancūzų kalbos vertė
Violeta Tauragienė

baltos lankos

UDK 840(493)-3
Bo-407

La publication de cet ouvrage a été encouragée par une subvention accordée par la Communauté française de Belgique
Knygos leidimą parėmė Belgijos prancūzakalbių bendruomenė
Versta iš: Madeleine Bourdouxhe, *La femme de Gilles,*
Bruxelles: Labor, 1996

Redaktorė Gražina Pruskuvienė
Serijos dailininkė Eglė Gelažiūtė

Viršelyje panaudotas Adrien De Witte paveikslas
„Moteris raudonu korsažu" (1880)

Printed in Lithuania
ISBN 9955-429-86-0

I

„Jau penkios... Netrukus jis pareis..." – pasakė sau Eliza. Ir sulig ta mintim nebegalėjo nieko veikti.

Kiaurą dieną ji šveitė, skalbė, blizgino, privirė vakarienei tirštos sriubos: šiaip jų kraštuose niekas nevalgo sunkaus maisto vakare, bet jam būtina: juk fabrike pietauja tik sumuštiniais su kiaušiniu. Ir štai ji vos spėjo padengti stalą, o rankos sunksta, bejėgiškai nusvyra palei šonus. Ją užlieja ir surakina švelnumo svaigulys, tokią apmirusią, dūsuojančią, įsitvėrusią abiem rankom nikeliuoto krosnies ranktūrio.

Ir taip kiekvieną dieną. Žilis bus čia jau po kelių minučių: Eliza – tik bejėgis kūnas, sugniuždytas švelnumo, tirpte tirpstantis iš ilgesio. Ji vienas laukimas.

Nekantrauja, kada galės prie jo pripulti ir stipriai stipriai apkabinti. Tačiau išvydus didžiulį raumeningą kūną velveto drabužiais, staiga išdygusį prieš akis durų staktos rėmuose, pajunta, kad jėgos ją visai apleidžia.

Grįžęs iš darbo, jis kiekvieną sykį išvysta ją tokią apmirusią, sutrikusią, tad pats prie jos prieina, švelniai pabučiuoja į kaktą.

– Ar nematei mergaičių? Jos išėjo tavęs pasitikti...

Jis nusivelka darbinį švarką, brūkšteli pūslėtu delnu per plaukus, atsisėda. Marškiniai prasiskleidžia ant nuogo liemens, ir jis pasitrina krūtinę ties ta vieta, kur želia plaukų kuokštas.

Paskui atsako:

– Ne... tikriausiai jos nuėjo žaisti į pievą su kitais vaikais. Nors mes irgi turim žolės lopinėlį, bet vaikus svetimas sodas visad labiau traukia...

– Nieko, dėl jų aš rami... Tik tos šeštadienio maudynės... Paruošiau didįjį kubilą... Vanduo jau šyla saulėje.

Ji prieina prie jo, įtraukia tvoskiantį nuo drabužių stiprų prakaito, geležies, alyvos, darbo kvapą – Žilio kvapą... Pasitrina švelniu skruostu į neskustą žandą – į šiurkščią Žilio veido odą... Žilio plaukai... Žilio burna... Žilio akys...

– Žili... – ištaria trumpą ir švelnų nelyg šnabždesys jo vardą: kai taria šį vardą, lūpos sudrėksta, burnoje prisirenka seilių, kurios mažais pursliukais tvenkiasi lūpų kampučiuose.

Ji grįžta prie krosnies, kilsteli puodo dangtį, vos vos, kad tik pasklistų aromatas: Žilis įkvepia jį su žvėriškai išalkusio vyro goduliu ir atsidūsta meiliai, pratisai, regėdamas priešais akis jo laukiančius skanėstus. Eliza juokiasi.

– Teks dar palaukti! – sako. – Bet ... štai, imk!

Ir pastumia jam cukrumi apibarstytą ryžių pyragą.

O paskui atsisėda ir žiūri, kaip jis trimis kąsniais sušveičia kiekvieną ketvirtį.

Žilis nusivalo lūpas plačiu rankos mostu. Atsistoja prieš krosnį, įsipila puodelį kavos.

Storos darbininkiškos kelnės laikosi ant galingų klubų be jokio diržo. Kaip ir daugelio to krašto darbininkų, jo kūnas prakaulus, tvirto sudėjimo.

Bet akys kur kas gražesnės už visų kitų.

Sode Eliza pasilenkė ties kubilu visu savo gražiu apsunkusiu kūnu: vanduo jau padoriai įšilęs, ji įmerkė plikas rankas patikrinti ir taip palūkuriavo valandėlę, atsiduodama vandens švelnumui. Ji regi savo veido atspindį, drumsčiamą saulės mirgėjimo. Palenkia galvą dar žemiau, įsigauna šešėlin, ir josios atvaizdas darosi ryškesnis: veidas pailgas, pilnas, bruožai taisyklingi, plaukai tamsūs, žvilgantys. Iš kur tas keistas šiaurietės panašumas į ispanę...

Paskui atsitiesia, pakelia šlapius delnus prie burnos ir pašaukia vaikus.

Šypsosi Žiliui, žvelgiančiam pro langą į sodą.

Jam patinka tas siauras ilgas žemės ruožas: pavasario sekmadieniais pats jį sukasė, apsėjo. Pats pastatė rausvų plytų karvelidę, pasodino serbentų gyvatvorę, suklojo akmenų tvorelę palei upelį, tekantį išilgai sodo.

Kai jiedu kadais atėjo apžiūrėti šio namo, jis dvejojo, ar verta jį nuomoti. Tačiau Eliza pamatė upeliūkštį. Žilis lydėjo ją akimis, kai ji bėgo prie vandens: tada jos kūnas buvo dar jaunatviškas ir iš korsažo šokčiojo dvi standžios

mažos krūtys. Žilis pajuto, kaip visas šis vaizdas tarytum persmelkė jį didžiuliu laimės gūsiu, ir iškart apsisprendė.

Namas jam irgi patinka: du kambariai apačioje, du viršuje, o po stogu – didžiulė palėpė, kurią apšviečia žemučiai langai.

Žilis vėl eina į virtuvę: išgirdo grįžus vaikus – dvi šviesiaplaukes, mažas, klusnias ir drovias dvynukes. Pasisodina mergytes ant kelių: ant kiekvieno po vieną. Norėdamas prajuokint jas, pučia į akytes. Jis visad truputį susijaudina, matydamas, kaip priešais virpa dvi poros ilgų blakstienų, ir tyliai sako: „Esu labai laimingas, kad turiu dvi mažas mergytes“.

Eliza atėjo pasiimti mergaičių maudyti. Žilis dar sykį giliai įtraukia sriubos kvapą. Netrukus viskas bus patiekta į stalą... Rytoj sekmadienis: į darbą eiti nereikės... Jo kūnas iš lėto rengias ilgam poilsiui. Kai tik nubus, Žilis mylėsis. Taip būna visada sekmadienio rytais: prieš akis – marios laiko, ir dar nesi atbukęs nuo darbo dienos. Kitomis savaitės dienomis tam malonumui lieka maža vietos, o jeigu ir pavyksta juo pasimėgauti, tai tik rytais tomis savaitėmis, kai fabrike dirba naktį: pareidamas namo per ryto ūkaną Žilis regi aplinkui brėkštant didžiulę dienos jėgą, todėl, prieš pasinerdamas į dirbtinę naktį, kuri ateina po tikrosios, jis irgi nori atsiimti iš gyvenimo savo dalį. Jis skuba, kad užkluptų Elizą dar miegančią.

O ji laukia jo – akys pavargusios nuo nemigos: kai jo nėra šalia, prastai miega. Ji leidžiasi užvaldoma, klusni, švelni, pakerėta to džiugesio, kuris nuskaidrina virš jo-

sios palinkusį veidą, o kada Žilis, perimtas buko patiniško išdidumo, nerangiai paklausia, ar ji irgi patyrė pasitenkinimą, atsako pritardama jam kuo nuoširdžiausiai, nė nesuvokdama, jog galima įsivaizduoti, esą ji patyrė kokį nors kitą džiaugsmą, išskyrus, kad galėjo suteikti džiaugsmo Žiliui. Paskui jinai atsikelia ir, kad jis kuo greičiau užmigtų, paruošia jam sumuštinių ir kavos. Patiekdama į stalą, nužvelgia jį švelniais, gėdos persmelktais žvilgsniais: baisiai drovi, ji dienos šviesoje truputėlį gėdijasi tų stiprių glamonių, kurias nutvieskia gyva ir skaisti ryto saulė, gėdijasi, kad jaudinasi patirdama tokį švelnumą.

Žilis vėl priėjo prie palangės, atsirėmė į ją alkūnėmis. Apie nieką negalvoja, o drauge mąsto apie gausybę visokiausių smulkmenų. Sekmadienis – jau rytoj... sriubos kvapas dar sklinda po visą kambarį... o gėlės sode tokios gražios... Koks gi mielas tasai gyvenimas, Žili...

Jis romiai žvelgia, kaip, nušviesta besileidžiančios saulės spindulių, Eliza trina muilu du mažyčius kūnelius.

II

Pasisodinusi ant stalo, Eliza nurengia mergaites nakčiai.

– Kažkas ką tik atvėrė sodo vartelius, – pasakė balsu.

Ir pažvelgė pro langą.

– A! Viktorina... Kaip tik spėsi pabučiuot vaikus, – kreipėsi į įėjusią jauną merginą. – Buvau jau beguldanti į lovą. Pabūsi truputį? Tuoj nusileisiu...

Ji paėmė ant rankų vieną mergytę, kitą pastūmėjo priešais save ir iš lėto, mažumėlę dūsuodama, pradėjo kopti sraigtiniais laiptais, kurie kilo tiesiai iš virtuvės.

Žilis ramiai sau kimšo tabaką į didelį kapšą iš kiaulės šlapimo pūslės.

– Graži diena! – pasakė Viktorinai.

– Kurgi ne, – atsakė mergina. – Čia dar nieko, čia jau beveik kaip kaimas... O mieste tiesiog dūsti... išbūti kiaurą dieną uždarytai parduotuvėje – nelinksmas reikalas.

Ji atsisėdo skersa prie stalo, tiesiai prieš Žilį. Paėmė Elizos paliktą knygelę su laimėjimų kuponais ir ėmė mechaniškai juos klijuoti.

Geidulys randasi savaime, iš nieko. Žilis išvydo mažą rausvą burną, prasiveriančią kas kelias sekundes, kad išlįstų siauras liežuvėlis, kurį du pirštai švelniai paglosto popieriniu kvadratėliu. Žvelgė suglumęs, nekrutėdamas. Kai žiūrėdavo į Elizą, dažnai jį perliedavo ūmus geidulys, bet čia būta daug malonesnio geismo, kuris tolydžio vis stiprėjo. Dabar tai buvo baisus išgąstis, užvaldęs visą kūną, ir jam atrodė, kad jo galva priplūdo kraujo.

Jis pasistengė sutelkt mintis krūvon. „Juk tai Viktorina... aš ją pažįstu jau daugelį metų... Iš pradžių su kasa ant nugaros, paskui su šinjonu... Juk ji – tik ta mažoji Torina, na žinoma." Tačiau veltui stengėsi. Visa jau nebeturėjo jokios prasmės. Viktorina klijavo ženklus toliau, o kaskart prasiveriančias jos lūpas, vis išsikišantį ir vėl pradingstantį liežuvį jis, rodės, matė pirmą kartą. Paskui atsistojo, apėjo stalą, nužingsniavo prie krosnies, atsirėmė į jos skersinį ir taip paliko stovėti, įdūręs didžiules akis į Viktoriną.

Nurimk, vargšeli mano Žili, kol kas dar nenutiko nieko bloga... aistringas vyro geidulys, taip staiga radęsis iš paties kūno, ir dar be jokios jį paakinusios minties, – nieko rimto. Svarbiausia – nekreipti į jį jokio dėmesio ir leisti jam pačiam išnykti, va taip, be jokios priežasties, kaip jis ir atsirado.

Tačiau mergiotė pakėlė galvą: ji buvo iš tokių, kurios iškart viską supranta ir nepraleidžia progos.

Vienų jausmai įsiplieskia, prarasdami ribas. Viktorinai viską atstojo seksas. Tokia ji gimė, ir nieko čia nepadarysi, vargšė mergaitė. Ir vis dėlto būti tokiai gana bjauru.

Ji sukryžiavo kojas ir, apsimetus, jog pavargo, lėtai pasirąžė, išleisdama kažkokį keistą, labai meilų atodūsį. Metė akį, ar Žilis stebi ją, užvertė knygelę su kuponais, atsistojo, paskui prisiartino nenuleisdama nuo jo akių: jis buvo gražus vyras.

Vyro kojos... vyro liemuo... vyro pečiai... Prigludo prie jo visu kūnu.

Praėjus vos penkioms sekundėms, Žilis suprato, kad užvaldė tą raudoną burną ir dabar svaigsta nuo lengvo klijų kvapo.

Žiliui virpėjo kojos, abu išgirdo, kaip Eliza leidžiasi laiptais žemyn, jis nekrustelėjo. O Viktorina šmurkštelėjo patylom į savo kėdę ir ėmė pirštais barbenti į stalą niūniuodama žinomą melodiją.

– Jos ilgai neužmigo... – pasiaiškino Eliza.

Paskui pasilenkė prie anglių stalčiaus: norėjo truktelt į save. Bet jai sutrukdė Žilio kojos. Ji taip ir liko ištiesus ranką – laukė, kol jis pasitrauks. Dar kartą nužvelgė didžiulį sustingusį jo kūną: Žilio kojos... Žilio liemuo... Žilio pečiai... Nusišypsojo, regėdama sutrikusį jo veidą, tuščias akis.

– Kas tau? Pasitrauk gi, didysis šelmi! – pasakė juokdamasi ir garsiai, širdingai pabučiavo skruostan tą jai vienintelį pasaulyje vyrą. Paskui paklausė Viktorinos:

– Ar pasiliksi vakarieniauti su mumis?

– Gerai, – atsakė mergina ir atsistojo, kad padėtų Elizai sunešti indus.

Visi trys susėdo aplink stalą. Žilis valgė sriubą netardamas nė žodžio. Viktorina papasakojo ilgą istoriją apie

savo parduotuvės kasininkę. Godžiai valgydama Eliza klausėsi jos ramia širdim. Žilis įsidėjo lėkštėn kelias su lašiniais troškintas bulves, bet neįstengė jų pabaigti.

– Tau neskanu? – paklausė Eliza. – Nori, kad išvirčiau kiaušinių?

– Ne, aš ne alkanas... tiesiog nekaip jaučiuosi...

Ji pažiūrėjo sunerimusi.

Žilis pajuto, kaip Viktorinos koja prigludo prie jo kojos. Jam buvo žvėriškai karšta; jokia gaiva nesklido iš plačiai naktin atverto lango.

„Jeigu viena jų pasišalintų iš virtuvės, būtų geriau", – tarė sau.

Bet kai Viktorina išėjo, jis apsidairė: stalas... kėdės... ant sienos kalendorius... laikrodis... Nagi, viskas kaip visada... Ne, jis negali sau šito leisti.

Kelias minutes nepratarė nė žodžio; jis, niekad neatkreipęs dėmesio, kad oras ir visa aplinkui atrodo skirtingai, nelygu tave supa ramuma ar griaudi triukšmas, pamanė: „Tokia tyla, sunki kaip švinas", ir jam tai pasirodė nebepakeliama. Tada staiga pasakė:

– Nueisiu iki karvelidės...

– Dabar? – paklausė Eliza.

Tokiu metu tai buvo labai neįprasta, bet juk galų gale...

– Gerai, eik... – atsakė ji, – tik kad pažadinsi juos...

Išėjęs lauk, Žilis praėjo pro karvelidės duris, pasuko dešinėn, apėjo namo kampą, užlipo betoniniais laiptais iki vielinių pinučių, persisvėrė per tvorą. Baltą korsažą įžvelgt patamsy nesunku. Ne, kelias tuščias. Atidžiai nužvelgė sodą iki pat jo galo.

Pamažėle nusileido laiptais žemyn. Tada atsišliejo į namo sieną ir sumurmėjo: „Kas gi man darosi?“

Pastūmė karvelidės duris. Jis mėgo grūdų ir plunksnų kvapą, bet šįvakar neįkvėpė jo visais plaučiais kaip kiekvieną syk. Brūkštelėjo nejučia degtuką: žiūrėjo ir nieko nematė.

– Na, gal jau eisim gulti, mano mylimas vyre? – šūktelėjo nuo slenksčio Eliza.

Jis išėjo lauk, truktelėjo dujinės lempos grandinėlę ir apgraibom prisiartino prie Elizos, kuri jo laukė ant pirmojo laiptelio. Jiedu užkopė kaip ir kiekvieną vakarą, Eliza kiek pasisukus šonu, atgal atmetus ranką, apkabinusi Žilio pečius.

III

„Ne ne, nieko nėra... tikriausiai čia aš keičiuosi... juk galiausiai... tie įprastiniai reikalai... profsąjunga... Jis nuneša mamai kavos... greičiausiai čia aš... mano dabartinė padėtis."

Eliza buvo jau pasiekusi ketvirtąjį betono laiptelį. Nušlavė nuo jo sniegą, kaip nuo kitų, sustūmė į krūvelę kairėje ir brūžavo šepečiu tol, kol liko grynas betonas. Tada atsiklaupė ant švaraus laiptelio ir puolė kautis su penktuoju laiptu.

– Na va, šit mes jau užkopėme dar aukščiau...

Ji atstatė priekin krūtinę, kaire ranka atsirėmė į sniegą ir ėmė tyrinėti kaustyto bato pėdsaką. Veido raumenys truputį įsitempė, sakytum ji pradėjo mažumą dusti. „Mano brangusis turte..." Balsu tų žodžių neištarė, bet lūpos virpėjo jų ritmu.

Baigta su dar vienu laipteliu... na štai, va šitaip... nustumti didžiulę sniego krūvą – pats maloniausias darbas... o paskui grandyti... Dar viena krūvelė... „Tuoj paprašysiu,

kad jis nukastų visas tas krūveles kastuvu, taip... Tada jis vėl surauks tą savo miną... Na, šito tai jau per daug!" Ji atsigręžė, atsisėdo ant gausiai apsnigto laiptelio ir taip sėdėjo valandėlę su šepečiu rankoje. Ir vėl išvydo jį aiškių aiškiausiai, sėdintį priešais ugnį, ištiesusį kojas, padus atrėmusį į atviros orkaitės dureles, su mieguisto sočiai pavalgiusio žmogaus veido išraiška.

Pusiaumigas jis nevalingai kinkavo pirmyn ir atgal, paskui staiga atsitiesė, tarytum nusipurtė: kažkas raukšlėto radosi tam gražiame veide, o kaktoje dar labiau išsišovė venos. „Taip ir pasakysiu: gal nueitum ir nukastum tas sniego krūvas? O jis atšaus man: Uch! tos nelemtos sniego krūvos, kuriam velniui jas kasti, argi jos trukdo... O paskui ir surauks tą miną. Jis..."

Jis patogiai atsisės, veide – patenkinto vyro mina, šnarpštels nosimi, atsainiai nusispjaus į nosinę ir godžiai šyptels, įsmeigęs akis į vieną viryklės tašką. Ak taip, tos sniego krūvos, argi jos kam nors, po perkūnais, trukdo.

„Ne, ne, tai greičiausiai aš pati... viskas atrodo man taip keista... tai vis ta dabartinė mano padėtis. Argi taip buvo, kai su dvynukėm vaikščiojau? Bumpt! dar vienas kojos spyris... visu stiprumu motinos pilve. Nieko sau! Šis tai jau bus galiūnas... Taip... greičiausiai į mane nusidavė... Na, judam..."

Ji griebėsi valyti priešpaskutinį laiptą.

Paskui vėl pamažu lipo žemyn, prisilaikydama sienos, kad nepaslystų įsispyrusi į tas per dideles klumpes. Prie durų nusiavė ir, laikydama jas rankose, įžengė vidun, tylutėliai įsliūkino, mūvėdama tik sudrėkusiomis kojinė-

mis, įdūrusi akis į savo išsipūtusį pilvą. Ji nešė išdidžiai atkišusi į priekį tą naują naštą, atsiradusią joje iš Žilio kūno.

Jis grįžo kiek pavėlavęs, lydimas Viktorinos.

– Atsivedžiau mažę... Ji nuobodžiavo namuose, o tu jau niekur nebeišeini, tai pamaniau, galėčiau pasivaikščioti su ja šįvakar...

– Gerai padarei, – atsakė Eliza.

Pažvelgė į merginą. Pajuto pasididžiavimą, kad ji tokia jauna, graži, gaivi, ir prisiminusi savo kūną, kas dieną vis labiau apsunkstantį, vis labiau besideformuojantį, tarė sau: „Labai gerai, kad jis išeis su ja pavaikščioti, bent prasiblaškys."

Staiga ji susigėdo dėl vidurdienį pajusto neaiškaus nerimo ir paklausė, tarsi norėdama sau ką įrodyti:

– Ar nenukastum sniego krūvų? Palikau jas ant laiptų.

– Žinoma, – atsakė jis. – Tuojau pat!

Ji pažvelgė į jį plačiai šypsodamasi iš pasitenkinimo.

Žilis išėjo švilpčiodamas. Kyštelėjo kastuvą po pirma krūva.

– Nukasiu tas krūvas... ar man sunku, jei šitaip gali suteikti malonumo.

Eliza skubiai padengė stalą vakarienei, kad jie nepavėluotų.

– Nedaug teturiu su savim pinigų, – pasakė Žilis prieš išeidamas.

– Palauk, – suskubo Eliza, – duosiu, o kur jūs eisite?

– Na... tikriausiai į kiną...

Viktorina apsimovė pirštines, užsidėjo skrybėlaitę. Atsirėmusi į stalą abiem rankom, pasiruošusi eiti, laukė. Žilis stovėjo prie pat jos.

Nusigręžusi nugara į kambarį, stovėdama prieš veidrodį, Eliza kniausėsi po rankinuką. Jau buvo jį beužsegan-ti, jau laikė rankoj pinigus, bet kaip tik tą akimirką ūmai ją vėl apniko nerimas. Tai buvo ne kažin koks neaiškus nerimas, kuriam tik valandėlę pasiduodi, kad netrukus iš jo išnirtum, o kur kas sunkesnė, tiksliau įvardijama baimė: priešais Elizą tvyrojo įprastas daiktų pasaulis, ji nužvelgė juos vieną po kito, sustojo akimis ties drebančiomis savo rankomis, praskėstomis virš rankinuko, *o už jos jau stūksojo visiškai kitas pasaulis, surizgęs, nepažįstamas ir grėsmingas*. Ji jautė jį būtent tokį ir buvo įsitikinusi, kad neklysta, tik *nereikėjo atsigręžti staigiai ir stoti su juo akistaton*.

Sujaudinta to paslaptingo nušvitimo, staiga užgniaužusio gerklę, ji valandėlę delsė. Paskui iš lėto pasisuko, iš pradžių šonu, žiūrėdama tiesiai priešais save nelabai matančiomis akimis, paskui trim ketvirčiais, paskui atsigręžė visa... Pažiūrėjo į juos. Jie, regis, nebuvo pajudėję, stovėjo ten tokie, kokius regėjo prieš kelias minutes, *prieš tai, kai jai tatai nutiko*.

Ji priėjo prie Žilio ir padavė pinigus. Atrodė kaip visada, nė trupučiuko nepasikeitusi. Tačiau jautė, kad kažką pasakys; nežinojo, kokia bus to pasakymo prasmė, – tai nebus nejučia išsprūdę žodžiai, o būtinas ištarti sakinys, ir ji, be jokios abejonės, bus padėties šeimininkė.

Žilis įgrūdo pinigus į piniginę, pasiėmė kepurę.

– Na! keliaujam? – paklausė žvelgdamas į Viktoriną.

Tada Eliza ir ištarė:

– Apskritai... kinas visai nevargina... nubėgsiu pas Martą, paprašysiu, kad pažiūrėtų vaikus, ir eisiu su jumis. Palaukite manęs minutę. – Skubiai apsivilko paltą ir išėjo įspėti kaimynės, nestabtelėjusi pažvelgti į nustėrusius jų veidus.

Netrukus juos privijo, ir jie trise leidosi slidžiu ir purvinu keliu. Nesikalbėjo. Oras buvo žvarbus. Žilis pasistatė apykaklę. Abidvi moterys viena ranka įkibo jam į parankę, kitą laikė prispaudusios prie kailio apykaklės. Žingsniavo greitai. Nors pilvas buvo sunkus, Eliza be vargo žengė grindinio akmenimis. Ji gyvai žvalgėsi į namų gretas čia dešinėje, čia kairėje, ir tas skubrus jos žvilgsnis tiksliai fiksuodavo kiekvieną daiktą. Ji pastebėdavo menkiausią purviną varveklį, žvilgantį prie šaligatvio nutekamajame griovyje; ji aiškiai regėjo, kur baigiasi žibintų ratilai. Praeidama pro vieną apšviestą langą pamatė moterį, palinkusią prie pusiau nukraustyto stalo: suspėjo pamatyti jos veidą, plaukus, lūpas, rankų mostus, jos gyvenimą. Tuo žvilgsniu, trukusiu kelias sekundes, kurių reikėjo, kad trys žengiantys priekin kūnai perkirstų šviesos kvadratą, Eliza perprato moterį, sėdinčią už lango.

Ji tarė sau, kad dvi būtybės, žingsniuojančios greta jos tokiu pačiu tempu ir tuo pačiu keliu, nors irgi matė varveklius, švytintį žibintų rūką, tamsius namų fasadus, apšviestus langus, kaip aureolė gaubiančius moterų gyvenimus liūdna šviesa, nėmaž nepažinojo tų dalykų. Ir

pajuto, kaip ją užvaldo ir guodžia širdį išdidumas, kuriame nėra nė kruopelytės paniekos.

Jie priėjo tramvajaus, turėjusio nuvežti juos į miestą, stotelę, nė vienas dar nebuvo pravėręs burnos.

Atsisėdusi į krėslą pritemusioje salėje Eliza miglotai jautė, kad šios jai nepažįstamos tamsybės, kurias ji painiojo su grėsmingu ką tik tarp Žilio ir Viktorinos atsivėrusiu pasauliu, *buvo josios vieta*. Kodėl? Ji nežinojo. Tiesiog tai buvo palaimingas tikrumas. Jai nereikėjo to nei suprasti, nei aiškintis. Ji vis dar buvo neišsilaisvinus iš euforijos, kurią pavojaus akivaizdoje sukursto širdies nuojauta.

Kai jiedu palydėjo Viktoriną, pakeliui užsukę pasveikinti tėvų, ir kai jau lovoje Eliza išgirdo pirmąjį miegančio Žilio knarktelėjimą, ji pagaliau kvėpavo pasaulyje, kuris vėl tapo normalus.

Dabar, atsikračiusi pojūčio, jog privalo veikti raginama neaiškių, tačiau įsakmių priežasčių, Eliza pajuto triuškinamą laisvę žiūrėti į dalykus visai tiesiai.

Ji išžvalgys liguistą nejaukią atmosferą, kuri ją slegia jau keletą savaičių, taip ištirs ją, kad ši atvers savo paslaptį.

Kniausdamasi prisiminimuose Eliza pamažėle traukėsi atgalios.

Ji nieko nesiaiškino, tiesiog leido vaizdams rikiuotis prieš akis: Viktorina... paskui Žilis... vėl Viktorina – paskui Žilis ir Viktorina... Retkarčiais, tarsi paklusdami nebyliam įsakymui, prisiminimai sustodavo ties kokiu nors rankos mostu, poza, sustingusia šypsena: užklupta netikė-

to žvilgsnio, ši kvailai nesiryžo išnykti. Ir vėl vaizdai jai slydo prieš akis, greiti, bergždi ar sunkūs, prisodrinti slaptumo ir staiga sustingę, pavaldūs tik jų tyrinėtojos kruopštumui. Viktorina... Žilis ir Viktorina... Ir kiekvienąsyk kaip leitmotyvas vėl išnirdavo pasikeitęs Žilio veidas, kuriame neramios Elizos akys, ieškodamos įprastinių žymių, pastarosiomis dienomis išvydo neišskaitomus, negailestingus ženklus.

Nuo kiekvieno iš tų vaizdų atsiskirdavo mažytė skaudi abstrakcija, nauja prieitos išvados dalelė. Nė viena jų nebuvo išreikšta žodžiais, tačiau nebylios, iš pažiūros bereikšmės, jos kaupėsi Elizos širdyje. Ir netrukus, ko gero, iš paslaptingos jų sąveikos gims toks gramatiškai paprastutis sakinys, kuris nušluos jau nebereikalingus vaizdus, surinkęs juos į vienui vieną tiesą, aiškią, stulbinamai trumpą, išreikštą menkute nuožmia žodžių sankaupa.

Taip iš tikrųjų ir nutiko, Eliza sustabdė vaizdų slinktį. Ji tarė sau: „Jau keletas savaičių tarp Žilio ir Viktorinos kažkas dedasi... Gal jau net per vėlu sukliudyti visų blogiausiam..."

Tačiau viskas vyko etapais. Eliza valandėlę luktelėjo. Sukaupė jėgas. Galiausiai jai pavyko konstatuoti: ji drąsiai smogė sau į pačią širdį: „Žilis manęs nebemyli". Ir sudrebėjo. Negrabiu mostu ištiesė rankas į miegantį Žilį, tarsi prašytų jo pagalbos. Bet sustojo pačiu laiku. Ne, Eliza, šįkart kentėsi pati viena. Pirmąsyk negali tikėtis Žilio švelnumo, jo paramos, privalai gintis taip, tarytum būtum pati viena pasaulyje. Niekas negalės tau padėti. *Žilis negali tau padėti*... Esi viena prieš didžiausią savo gyvenimo skausmą.

Kančia gramzdino ją į vieną paskui kitą vilnijančias, kaskart vis sunkiau įveikiamas bangas. Ji jautė: tuoj nebeatlaikys ir viskas sugrius.

Skubiai nusimetė antklodes ir išslydo iš lovos.

Žilis pasimuistė ir mieguistai paklausė:

– Kas nutiko?

Elizai pavyko išskiemenuoti:

– Mirštu iš troškulio... nusileisiu žemyn atsigerti...

Sukandusi dantis išėjo iš kambario, ištiestomis priekin rankomis graibydamasi patamsyje.

Nusileido virtuvėn, uždarė paskui save duris ir susmuko ant kelių priešais užgesusią krosnį.

Jos galva pakildavo, atsilošdavo, po kelių sekundžių, supurčius raudai, vėl krisdavo ant rankų, kuriomis rėmėsi į šaltą it ledas ketų.

Kai vėl užlipo kambarin, iš jos tebuvo likęs varganas išsekęs kūnas. Dabar ypač įsiskaudėjo galvą, skausmas pulsavo po antakių skliautais geliančiais tvinksniais. Tačiau kai vėl atsigulė į lovą, dar užteko jėgų išsitiesti it medinei prie pat krašto: žinojo, ašaros dar nenudžiūvo, ir pakaktų vos palytėt ranka ar koja tą tokią įprastą jai šilumą, kad ir vėl supurtytų baisi rauda, ir, atsitiesusi, staugdama ir purtydama Žilį už pečių, brutaliai uždraustų jam jos nemylėti. Tada, šviečiant varganai naktinei lempai, pasilenkęs prie jos, jis išvystų moterį susivėlusiais plaukais, pabrinkusiu veidu, pasikeitusių formų kūnu su pilvą aptempiančiais apgailėtinais naktiniais flanelės marškiniais, nesugebėjusią jam pasiūlyti nieko kito, kaip tiktai didelį

negrabų skausmą. Be to, ji jautė tas savo ašaras. Jautė jų skonį ant lūpų, rankų; jos plaukai, visas veidas, rankos ir baltiniai buvo primirkę jų. Ir pamanė, kad kitam žmogui kančios kvapas visad atgrasus.

Taigi reikėjo likt ramiai... prispaudusiai rankas prie šonų. Ir ji nebejudėjo.

Visa tai prasidėjo iš naujo jai net nesusivokus, ašaros bėgo kuo natūraliausiai, karštos, per skruostus, paskui, atšalusios, tekėjo už kaklo. Vos keletą akimirkų ar jau daugybę valandų? Ji nežinojo. Gulėjo šitaip išsidriekusi, priblokšta stingaus skausmo, kurio nebedrumstė nei mintys, nei vaizdai. Kartais net nesuprasdavo, kodėl šitaip skauda. Ašaros buvo tylios, tačiau Eliza jomis springo: užtektų nusišnypšti, ir Žilis nubustų. Tada sau pasakė: gana silpnumo. Tai buvo pernelyg pavojingas žaidimas.

Suraukė savo gražią kaktą, sukando žandikaulius ir įsispitrijo į langą.

Lauke regėjos balzgani atšvaitai. Tačiau tai buvo tik dirbtinė sniego prislėgtos žemės aušra. Elizai pasirodė, kad čia jau nakties pabaiga, ji išsigando, kad beliko labai maža laiko, kol Žilis nubus. Nerimastingai tykojo pirmų aiškesnių ryto atšvaitų, tačiau blyškioje šviesoje niekas nesikeitė. Jai pasirodė, kad kažin kokia paslaptinga pagalba atėjo iš pašalies, ir ji laimino tą nesibaigiančią aušrą bendrininkę.

Įdūrusi akis į tą netikrą pažadą, Eliza pratinos kentėti neverkdama.

IV

Rytas. Eliza atsikėlė, kaip ir visada išvirė kavos, sutepė Žiliui sumuštinius. Ji nė trupučio neišsidavė savo elgesiu. Akys vis dar buvo pabrinkusios, tačiau pastaruoju metu pabudus nuovargis ir taip kartais išryškėdavo veide, tai buvo visai natūralu.

Vos Žiliui išėjus, ji, kaip paprastai, ėmė kuoptis. Dar uoliau grandė viryklės viršų, šveitė sienų plyteles.

Kartais per patį darbo įkarštį sustingdavo įdūrusi akis į vieną tašką; ji nebetyrinėjo praeities ir nebesvarstė, kaip elgsis: tik stengėsi suformuluot sau tai, kas vakar tapo netikėtu atradimu. Žinojo, kad turėtų ką nors daryti, tik dabar visai nesinorėjo aiškintis sau pačiai – ką. Pirmiausia reikėjo tiesiog apsiprasti su ta mintim. Ji kartodavo tą patį kiekvienąsyk, paskui vėl griebdavosi darbo, nirčiai mėgindama atgauti išorinę pusiausvyrą tarp namų apyvokos daiktų, tarp įprastinių rankų mostų, kasdienėje ruošoje. Be to, kad ir kas būtų, darbas juk turi būti padarytas...

Pavakary pavalgydino mergaites ir aprengė jas nakčiai. Kad grįžęs Žilis galėtų su jomis pažaisti, kaip mėgdavo daryti, o jei tik pajustų, kad jis nori parūkyti, paskaityti laikraštį ar šiaip pailsėti tyloje, nebereikėtų nieko daryti, tik nuvesti mergaites į miegamąjį.

Šitaip praslinko keletas dienų. Bet vos jos akys susidurdavo su kokiu daiktu, matomu pirmąsyk po to, kai padarė sau tą atradimą, ar kai pirmą sykį atlikdavo kokį nors įprastinį veiksmą, šitai tapdavo vis nauju jėgų išbandymu, kurį reikėdavo įveikti. Kai pro palėpės langą ji vėl išvydo sodą ir upelį tuo ypatingu rakursu, kuris atsiveria iš tokio aukščio, nuo staiga išsiskleidusios didžiulės laimingų prisiminimų puokštės jos širdį sugėlė taip žiauriai, kad vos nepasidavė panikai, nenusileido į virtuvę ir nepuolė Žiliui po kojų, maldaudama prisipažinti viską su menkiausiom smulkmenom, ar nepradėjo jo mušti, neįskaudino jo taip, kaip buvo įskaudinta pati, pati... mušti, kol jis prisieks, kad niekada nuo šiol nesimatys su Viktorina... mušti jį va šitais dviem sugniaužtais kumščiais, kuriais laikė parėmusi galvą...

Tačiau kelioms dienoms praslinkus Eliza, nejausdama jokio silpnumo, atlikdavo visus tuos pačius nuolatinius veiksmus, kurie sudarė josios kasdienybę. Pamažėle katastrofa prarado veriamą atradimo pojūtį. Visa tai, kas supo Elizą, nebeatrodė taip jaudinamai maištinga ar neįtikima. Jai pavyko nukreipti nelaimės atšvaitą į pačius daiktus. Ir šitaip prisiderinę prie skausmo, kuriuo galiausiai persismelkė jos širdis ir kūnas, daiktai vėl tapo įprastiniai.

Tad monotoniškas gyvenimas, tekėjęs kuo natūraliausiai jaučiantis laimingai, pradėjo visiškai natūraliai tekėti jaučiantis nelaimingai.

Vidinis pokytis, pasitikėjimas, susiejęs daiktus su širdim, paslaptis, apdairiai užantspauduota: Eliza išsaugojo savo malonią, giedrą šypseną, veržlius ir sykiu švelnius rankų mostus, didžiules tamsias akis, nužvelgiančias žmones švytinčiais, šypsančiais žvilgsniais.

V

Kai atėjo sekmadienis, Eliza jau žinojo, kad nebegaišdama privalo apsvarstyti savo ateitį. Todėl pirmiausia reikėjo tiksliai išsiaiškinti, iki ko anųdviejų prieita. Kas iš tikrųjų tarp jų įvyko? Kada gi jie matydavos? Kur? Tačiau išklausinėti visko ji negalėjo. Taigi... teks juos stebėti, tikrinti kiekvieną veiksmą... Pasekti Žilį, kai jis išeis kitais tikslais, o ne į fabriką ar kokiu nors konkrečiu reikalu... Ką gi, tebūnie taip...

Kartą apie ketvirtą valandą dienos, ilgokai pasirąžęs, žiovaudamas ir tuo išreikšdamas apspangusio nuo poilsio vyro nuobodulį, jis visai natūraliai pasakė:

– Išeisiu truputį pasivaikščioti...

Ji padavė jam odinę striukę, kepurę su snapeliu.

– Neužsibūk, – pasakė maloniai ir pabučiavo jį.

Bet vos jis spėjo užtrenkt duris, nieko nelaukdama užsimetė ant pečių paltą ir pasakė dvynukėms:

– Būkit gerutės! Aš tuoj pareisiu...

Buvo tamsu, bet ji iškart pamatė žengiantį keliu aukštą Žilio siluetą.

Ji pasirinko tamsiausią šešėlio ruožą ir kuo tyliausiai leidosi iš paskos.

Kažkoks vyriškis ką tik prasilenkė su Žiliu, netrukus jis praeis ir pro Elizą. Tai galėjo būti koks draugas ar pažįstamas... Ji pasileido bėgti, kad tasai vyras pamanytų, jog Žilis išėjo iš namų anksčiau keliom minutėm, o ji dabar jį vejasi. Vyriškis praėjo nepasisveikinęs, tad Eliza ir vėl sulėtino žingsnį, laikydama tą patį nuotolį tarp Žilio ir savęs.

Prie Gobleto parduotuvės Žilis sustojo ir įėjo vidun. Eliza nesustodama žingsniavo į priekį. Perėjusi šviesos kvadratą, kurį į gatvę metė duoninės vitrina, sutriko ir stabtelėjo. Žilis tiesiog kuo paprasčiausiai užsuko į parduotuvę ir šnekučiavos jos gilumoje su draugu...

Ir ką gi dabar jai daryti?

Pamatė priešais dešinį namo sparną apleistą sodą su pavėsinėmis, apaugusiomis laukiniais vynmedžiais; atėję pasivaikščioti miestiečiai, kai oras būdavo gražus, galėdavo užsisakyti čia kavos ir sviestinių bandelių. Šiuo metų laiku jau nebebuvo nei kėdžių, nei stalų. Tačiau visose pavėsinėse stovėjo po medinį suolą. Staiga nusprendus valandėlę palūkėti, Eliza smuko į arčiausiąją.

Atsisėdo ant drėgno medžio. Norėjo susikišt rankas į palto rankoves, bet išsigando šalčio, kuris nudilgins plikas rankas, tad taip ir liko įsitūlojusi į paltą kaip į antklodę, toks mažytis tamsus siluetas, vos įžiūrimas tamsioje pavėsinėje. Bjauraus žibinto atšvaitas skverbėsi pro nuplikusius vynmedžius, metančius ant Elizos skruostų švelnius šešėlius.

Blyškioje apsnigtoje tolumoje regėjos sunkus fabriko, kur dirbo Žilis, masyvas, minkštai aptrauktas ūkanos. Jo krosnys niekad neužgesdavo – dieninė pamaina, naktinė pamaina, sekmadieninė pamaina, – ir keturiose vietose nuraudonindavo rūką. Tie žiojintys, be paliovos ugnimi spjaudantys nasrai masindavo Elizą, kai ji dar buvo vaikas.

Ir ji išvydo save mažą mergaitę, kurią mama veždavosi kartu, kad padėtų išnešioti priemiestyje gyvenantiems klientams išlygintus skalbinius. Žėruojančios raudoniu krosnys buvo didžiausias tos kelionės masalas. Vos jos pasirodydavo akiraty, Eliza atsiklaupdavo ant tramvajaus suolo, prisispausdavo kakta prie aprūkusio stiklo ir stebeilydavo į liepsnas: raudonos ir mėlynos, jos stodavosi piestu tarp žiežirbų purslų.

Ji mėgo tas trumpas keliones su mama, į kurias leisdavosi kas savaitę. Grįždamos namo, kai pervažiuodavo tramvajumi miesto centrą, jiedvi žingsniuodavo per tokį tamsų ir apleistą kvartalą, o paskui palei upę. Iš ten vaizdas driekdavosi labai plačiai ir tamsoje matydavosi išskydęs kalvų kontūras.

Prietemoje Eliza niekaip negalėdavo atskirti tų minkštų, žaliai apaugusių kalvų nuo anų, juodų, be jokio medžio, kurias visi vadino šlako sąvartynais – iki pat tos akimirkos, kai ugnies srautas paslaptingai išsiliedavo vienos kurios šlaitu, išskirdamas ją iš kitų, kurias prieš valandėlę manė esant visiškai vienodas. Eliza prisiminė vieną paveiksliuką iš mokyklinio vadovėlio ir pagalvojo: „Tai primena vulkaną". Pakerėta ji sekdavo žvilgsniu žaižaruo-

jančią nuošliaužą ir negalėdavo atplėšti akių nuo pašvaistės, kuri akimirką įsiliepsnodavo, kad netrukus vėl pradėtų blėsti ir pamažėle visai išnyktų.

Visą laiką, kol trukdavo šis reginys, ji tyliai sau kartodavo lyg kokią dainą, pernelyg keistą, kad būtų galima ją padainuoti kitiems: „Aš Italijoje... Aš Italijoje..." Išsiblaškiusi visiškai užmiršdavo motiną ir prikrautą purvinų skalbinių pintinę, kuri čežėdavo, kai jos nešdavo ją už abiejų rankenų. Elizos ranka nusvirdavo, ji buvo daug mažesnė už motiną, todėl iškart pajusdavo visą nešulio, susmukusio į žemesnįjį pintinės galą, svorį.

– Laikyk ją tiesiai! Nes šitaip visas svoris tenka tau!

Tada Eliza kilsteldavo pintinę ir laikydavo ranką ties klubu, kad nešulys gulėtų tiesiai. Darydavo šitai kad suteiktų malonumo motinai, nes taip pakelta ranka ją vargino labiau nei svoris, tempiantis ranką žemyn, net labiau negu vytelės, draskančios blauzdą.

Bet kai abi pintinės rankenos atsidurdavo vienodame aukštyje, motina, nuraminusi sąžinę, nutildavo, ir tada plikos, paraudusios nuo šalčio mažos kojelės vėl žengdavo tuščiomis krantinėmis.

Lediniame rūke, kur išsiskirdavo didžiulio tilto apribai ar koks lėkštas besiilsinčios baržos pavidalas, Eliza godžiai ieškodavo dingusios kalvos, ką tik atskleidusios žėruojančią savo tapatybę. Galiausiai vėl išvysdavo ją virš namų ir fabrikų kaminų, tokią sujauktą krūvą su žaižaruojančiomis šviesomis, tą pačią ar kurią kitą, nes jos ir vėl visos supanašėdavo. Tačiau vulkano vaizdas jau būdavo pakankamai pripūtęs miglų mergaitei į akis, kad ji,

niūniuodama tą tylią ir taip keistai nederančią prie aplinkos dainą, vėl pajustų saldų alpulį: „Aš Italijoje... aš Italijoje..."

Paskui jiedvi išsukdavo iš pavėsingų krantinių ir žingsniuodavo beveidėmis siauromis gatvėmis, vis įžengdamos į balzganus kvartalo parduotuvėlių šviesos ruožus. Tatai priversdavo atsitokėti ir sugrąžindavo prie įprasto gyvenimo. Dainą, įsivaizduojamo vulkano vaizdą užgoždavo kasdienybė. Pargrįžusi namo, alsuodama drėgnu, garuojančių po laidyne skalbinių kvapu, Eliza jo jau nebeprisimindavo.

Ji atsisėsdavo prie krosnies, ant jos ypatingos formos viršaus laikėsi visas laidynių vainikas. Atsiversdavo knygą ir imdavo mokytis pamokas. Atsirėmusi į kelius alkūnėmis, prispaudusi delnus prie smilkinių, skaitydavo sakinius, kurie jai atrodė visai beprasmiai, o paskui uoliai juos kartodavo, kai stengdavosi lygintuvu sutvirtint drobės raukinį, kuris čia išsilygindavo nuo garų debesio, čia susibanguodavo arba elegantiškai susitraukdavo, priklausomai nuo lygintojos rankų mostų.

Viktorina griebdavo lipniomis kūdikio rankutėmis švarių baltinių šūsnį arba įnirtingai šaukdavosi dirbančios mamos.

– O! Kad nors ji nutiltų! Pažaisk su ja!

Tada Eliza pasisodindavo mažylę ant kelių ir imdavo šokdinti pagal dainelės apie karuselės arkliukus ritmą, kol galiausiai, risčiai perėjus į įnirtingą galopą, lošteldavo ją atgal taip staigiai, tarsi jaunėlė būtų žaisliukas, turintis praskaidrinti jos vaikystę, kuriai stinga džiaugsmo.

– Nepurtyk jos taip smarkiai! – sušukdavo motina.

Tada sumišusi Eliza stipriai suglėbdavo mažytę Viktoriną rankomis, bučiuodavo, išlygindavo jos prijuostės raukšles, iš naujo sušukuodavo. Kiek kartų, laikydama va šitaip ją ant kelių, norėdama, kad ji atrodytų gražesnė, Eliza įnirtingai stengėsi surišti dailiu kaspinu jos pernelyg trumpus kūdikio plaukus.

Vargani paiki prisiminimai, jie išsiskleisdavo Elizos širdyje, atbukindami jos kančią. Skausmas, atmieštas negale. Supriešinta su praeitim, dabartis susidrumsdavo ir stulbindavo – tarsi joje nebegaliojo įprastiniai pasaulio dėsniai. Kažkas čia buvo ne taip. Žemė slydo Elizai iš po kojų. Juk apskritai Žilis išėjo tik paplepėti su bičiuliu...

Ką gi jinai čia veikia, visai viena šaltoj tamsoj? Valandėlę apakintai vilties, jai kilo noras atsistoti ir grįžti pas vaikus. Pyko ant savęs, kad paliko mergaites vienas.

Tačiau nekrustelėjo. Žvalgės aplinkui – ir iš visų naktyje paskendusių pavidalų, ūkana apsitraukusių pašvaisčių vėl kilo begalinis liūdesys.

Na ir kas, kad mergaitės liko vienos! Mylėjo jas visu kūnu ir širdimi – tik taip ir mokėjo – tas dvi baltaplunksnes mergytes, kurių plaukučiai buvo Žilio, o akys – Elizos, kaip mylėjo ir kūdikį, kurį nešiojo savyje, kurį jautė po širdimi. Bet moteris, kurią vadina motina, juk savo vaisių puoselėja ne tik motinišku kūnu ir širdim. Vaikai, toji gyva meilės tąsa, visa jų vertė atsiskleidžia tiktai meilės spinduliuose... Vaikai, gimę nuo jos vyro, gyvenantys jo namuose.

Na, moterie, žmona? Moterie, kuriai nuo amžių lemta kurti ir kurstyt šeimos židinį? Persmelkta nerimo ir šalčio, susigūžus žalioje pavėsinėje, šešėliukas, vos tamsesnis už aplink sugulusius šešėlius, būtybė tarp kitų būtybių, iš tokio pat skausmingo, neramaus kūno, prislėgta kaip ir jos gyvenimo, kodėl buvai sukurta taip, kad išsiskleistum, kaip lėmė tavo nepakartojama esmė?

Bet atsitiko taip, kad vieną dieną, įsmukusi į ankštą stalių dirbtuvėlę, kur, apsuptas pjuvenų kvapo, darbavosi jos tėvas, ji pastebėjo – siaubingas atsitiktinumas – tokį aukštą šviesių plaukų jaunuolį, stovintį duryse, aprėmintą jų staktos. Jis laikė prispaudęs prie krūtinės didžiulį glėbį ką tik nušlifuotų šautuvų buožių.

– Ačiū, Žili! Ir pasakyk tėvui, kad kitą savaitę gali ateiti atsiimti tokios pat krūvos.

Tada jaunuolis atsisveikino su vyriškiu ir mergina, nusišypsojęs savo plačia, jaudinančia šypsena.

O dabar Eliza vaizdavosi jį stovintį Gobleto parduotuvės gilumoje, už šitos sienos, į kurią ji rėmėsi. Jis gražus... Aukštaūgis, petingas, atrodė toks pat jaunas, o jo veidas visad buvo be galo švelnus. Šnekėjosi su Gobletu šypsodamasis ta pačia gleboka, plačiai išsklidusia šypsena, kuria nušvinta visas jo veidas. Eliza atkišo priekin krūtinę, irgi nusišypsojo įsimylėjėliško išdidumo kupina šypsena. Tasai vyras priklausė jai... Ir ji mylėjo jį taip, kad turi teisę jį ginti, saugoti, sau... sau... Ir nieko čia nebepakeisi... niekam nebuvo duota teisė atskirti jį nuo jos... net jam pačiam. Kad ir kas atsitiktų, kad ir kas jau atsitiko, nėra ko pūsti muilo burbulų. Reikia tik būti budriai, veikti

pamažėle ir subtiliai, išsaugot nepaliestą jį gaubiančią jos meilę, prie kurios jis sugrįš: ji myli jį, o nuo tokios meilės kaip josios pabėgti neįmanoma...

Šitaip stovėjo ji kelias akimirkas, tiesi kaip styga, prispaudus rankas prie krūtinės po prasegtu paltu – kupina nuožmaus išdidumo.

Parduotuvės durys prasivėrė. Eliza išgirdo Žilio balsą, tariantį paskutinius žodžius, paskui uždaromas duris, Žilio žingsnius, kai jis patraukė keliu tolyn.

Ir vėl ji sekė paskui, slėpdamasi šešėlyje, vos už kelių metrų.

Namai dabar stovėjo toliau kits nuo kito. Eliza ėjo palei ilgas juodas gyvatvores, apkibusias sniegu. Štai dar vienas namas: tyli kavinė, pro garu aptrauktus jos langus nieko nesimatė. Netrukus kelias kirs laukus... pamanė Eliza... kurgi Žilis galėtų juo nueiti? Gal šiaip sau išėjo pasivaikščioti... Jis žengė greitai, jai buvo sunku jį vytis: o dar skubėdama apsiavė prastus batus iškleiptomis pakulnėmis, ir dabar, vos primynus, kas kartą suskausdavo padus. Sniegas pakelėse jau tirpo, ir Eliza žingsniavo per šaltą purvą, o šis skverbės pro puspadžius, drėkino kojines. Bet kurgi Žilis traukia? Kur? Laikas toli gražu nebuvo tinkamas vaikščioti po plynes. Aplink – visur laukai, ir kairėje, ir dešinėje, ir priešais ją. Artimiausio priemiesčio žiburiai žybsi dar toli. Minutę ji grįžtelėjo galvą atgal, nužvelgė didžiulį baltą plotą dešinėje. Kai atsisuko, Žilio siluetas jau buvo dingęs. Tada pasileido tekina, bet vis tiek nieko nematė, kelio nebešvietė joks namas, joks žibintas... o štai čia, kairėje, atsirado dar vienas kelias, ir dar

kitas kiek tolėliau... kurgi Žilis dingo? Ji pasijuto tokia vieniša, jai buvo šalta, nuovargis pakirto kojas. Atsisėsti bet kur, ant bet ko. Kelio pakraštyje gulėjo krūsnis akmenų: ji prisėdo pailsėti. Pašaukti, garsiai riktelti: „Žili!" – ir jis sustotų kažkur netoliese, išgirstų, ateitų padėt jai atsikelti... Jiedu kartu pargrįžtų tuo keliu namo – jis švelniai prilaikytų ją už rankos... namuose malonioje vakaro šilumoje pasišnekėtų apie šį bei tą, o kad greičiau sušiltų, abu išgertų kavos, kurios jinai išvirtų nieko nelaukdama – suimtų puodelius delnais, kad šiluma maloniai pasklistų pirštais. Tačiau ji šitaip tik galvojo, o iš jos lūpų teišsprūdo vos girdima aimana: „Žili!"

Kaip kvaila buvo išeiti iš namų va šitaip... netgi šiltai neapsirengus – ir kai tokia jos padėtis! Nieko doro iš to neišėjo! Nieko. Ką gi, ne taip jau lengva ką nors sužinoti. Manai, pakaks pasekti iš paskos, ir viskas paaiškės... Štai dabar ji ir sėdi viena ant akmenų krūvos, pavargusi, sustirusi, kupina meilės, kuri truputį per sunki.

Grįžti atgal šituo pačiu keliu... Ji pakilo, kiekvienąsyk, kai statė koją, krutindavo permirkusiuose batuose pirštus, bet tai nė trupučio nešildė. Mergytės liko vienos namuose... Tikriausiai joms labai baisu... Gal jos jau verkia, gal iš baimės šaukia. Kiek laiko prabėgo nuo tada, kai paliko jas vienas? Valanda... dvi valandos... gal net daugiau! Tikriausiai ne: kai lauki visai viena, laikas prailgsta... o šaltyje sukarti tokį kelią atrodo nei pradžios, nei pabaigos neturintis dalykas. Iš tikrųjų nuo tų laukų iki namų – tik pusvalandis kelio... Nagi, pirmyn! Argi jau taip svarbu, kad sušalai kojas, kad pavargai, kad eini va šitaip tam-

siu, tuščiu keliu... na argi tai svarbu? Gyvenime tai tiktai smulkmena, visiškas niekis. Ji atsiduso. Ak, Žilis... Šįkart ištarė vardą tyliai, tačiau aiškiai.

Va taip ir pargrįžo laukais atgal. Išvydo pirmojo namo šviesas. Aplinkui nebuvo nė gyvos dvasios. Ne, buvo... kažkoks vyriškis stovėjo atsikolęs į sieną, matėsi žibantis jo cigaretės galiukas. Kai Eliza jį lenkė, jis ištiesė ranką, tarsi norėdamas sučiupti ją, einančią pro šalį. Bet nužiūrėjo, nuleido ranką ir švilptelėjo, kupinas nuostabos:

– Nagi nagi, atrodo, mes ne vienos...

Ji nieko neatsakė, nesustodama nužvelgė jį plačiai, ramiai šypsodamasi.

Vyras nusekė ją akimis: ji tolo kiek apsunkusi, tačiau jos žingsnis buvo ritmingas ir tvirtas. Netrukus ji dingo jam iš akių, sumišo su aplinkiniais šešėliais.

Žilis grįžo aštuntą valandą – jo skruostai buvo įraudę nuo šalčio, striukė žvilgėjo nuo ištirpusio sniego.

– Na ir orelis! – pasakė nusipurtydamas drabužius ties durimis.

– Sočiai pakvėpavai grynu oru! – atsakė jam Eliza. – Kurgi buvai nuėjęs?

– Iš pradžių užsukau pas Gobletą, kelioms minutėms... paskui patraukiau į miestą, šiaip sau, pasižiūrėti, kas ten dedasi...

– A!...

Ir ji iškart išvydo jį išeinantį iš duoninės ir žengiantį keliu, miestui atgręžtą jo nugarą...

– Tavo batai permirko... nusiauk... – ištraukė iš užkrosnio šiltas šlepetes ir padavė: – Mieste taip sušlapai?

– Ne... bet pakanka įsukti į tą kelią, ir baigta.

– Žinoma...

Žilis pasirąžė, ištiesė kojas, pakrutino šiltose šlepetėse pėdas:

– Čia taip gera... – pasako, – aš taip išalkau...

– Valgis jau pataisytas...

Pavalgęs pasikniausė kišenėje sakydamas:

– Štai atnešiau tau. – Ir padavė Elizai pakelį karamelių.

– Labai gražu... – pasakė ji santūriai ir atsistojo jį pabučiuoti. Jis prispaudė ją prie savęs, apsunkusią ir netikėtai paliktą.

Kaip kartais darydavo, paglostė jos korsažo audeklą ir lėtu rankos mostu kilstelėjo gražias krūtis.

Prispaudusi galvą prie jo peties, ji nejudėjo, nustebinta užvaldžiusio jaukumo.

Ir viskas tapo nebesuprantama... Dabar jis buvo toks švelnus, meilus, kaip visada... Jis neužmiršo jos, nupirko saldainių... Kodėl jis pamelavo, kad nuėjo į miestą? Čia buvo kažkokia paslaptis, kurios ji nepajėgė suvokti, bet gal nieko bloga?

Ji jautėsi tokia pavargusi... Grįžusi po to skubraus ėjimo laukais, nuprausė mergaites, suguldė į lovą; paskui greitai atliko visus smulkius darbus, kad, Žiliui grįžus, viskas būtų jau paruošta.

Dabar norėtų nebesijudinti iš vietos, nebegalvoti, stovėti šitaip prisiglaudusi prie jo ir kad miegas ją surakintų būtent tą akimirką, kai lūpos prasivers ties jo

kaklu tiems drėgniems bučinukams, kuriais paprastai jį apiberia.

Tie Žilio rankos judesiai, Elizos bučiniai, įprastinės glamonės, staiga ir vėl susiejusios dabartį su giedria, aiškia praeitimi, kurioje kiekviena minutė, kiekvienas žodis, kiekvienas rankos mostas buvo palaimingi.

– Eime miegoti, Eliziuk...

Delnai nuslysta nuo pečių, palieka juos. Elizos rankos paleido Žilį iš savo glėbio, išsklaidė kerus.

Ji pakelia batus iš balutės, kurioj jie stovi, padeda džiovinti. Žilis su jais žingsniavo sniegu užklotais laukais per suledėjusį pilką purvą... Kur jis buvo nuėjęs? Tai – nežinoma. Viktorina? Viktorina... Žilis ir Viktorina...

– Na, ar lipi?

– Taip... tuoj ateinu...

Lovoje jis nenusisuka iškart, o guli prisiglaudęs ir taria tuos keistus įvadinius žodžius, kurie jai taip gerai pažįstami. Ji jaučia jo ieškančias rankas.

Kai ji nežymiai atsitraukia, jisai paklausia:

– Bijai? Dėl mažylio? Juk tai nepavojinga...

– Kodėl tu nieko neprašei šįryt... kaip visada...

– Iš kurgi man žinoti!

Staiga jisai palinksta viršum jos, ir jai atrodo, kad mato jo akyse tarytum keršto atšvaitą ar pernelyg jau sunkų nenumalšintą geidulį.

Neleisti sau jokio nevykusio gesto... priversti jį sugrįžti pas save bet kuria dingstimi... Neleisti sau jokios dirbtinės savimeilės... Savimeilės? Jos neliko nė šlakelio, tas jausmas juk neturi nieko bendra su meile. Šitą akimirką, kad

ir kas būtų, jam rūpi tu... ir tu puikiai žinai, jog netrukus, kad ir ką jis ar tu galvotumėt, būtent tu būsi jo šeimininkė... „Be to, jis visgi prisiminė mane... atnešė karamelių..." Ir šit ji atsileido visiškai; šypsosi jam patamsy, kurį vos vos sklaido naktinės lempos atšvaitas. Ne, ne, nebegalvok nei apie tą apsnigtą kelią, nei apie tuos paslaptingus laukus, nei apie gretimo priemiesčio šviesas, galbūt ir kupinas paslaptingų dalykų...

Te tavo mintys slysteli vogčia per tuos skaudžius vaizdus ir tesustoja tik ties ta vieta, kai jis tau padavė mažą geltono popieriaus pakelį. „Jis atnešė man karamelių..." Atsilygink jam šimteriopai už dovaną... Ir to dar negana, atsiduok jam visa... Ir Elizos rankos nuslysta po audeklu, čiuopia, glosto odą, kurios menkiausi trūkumai tokie pažįstami.

Ji elgės taip, tarytum joks sunkumas neslėgė širdies, tarytum buvo kupina tik skaudaus ir sekinančio džiaugsmo, būdingo meilei.

O dabar? Žilis atsuko nugarą ir giliai miega. Jausdama pelenų skonį burnoje, ji žvelgia į melsvai žalią langą ir į gelsvą šviesą, kurią naktinė lempelė paskleidžia ant aplinkinių daiktų. Rytoj ir vėlei teks kentėti. Ir visąlaik galvoti apie keistas akis, kupinas kažin ko nežinomo, kurios taip žiba, lydimos pažįstamų mostų. Žilis manęs nebemyli... koks liūdnas šis pasaulis...

VI

Po kelių dienų Eliza susitiko su Viktorina. Šiandien šiai esanti laisva diena, kažkas už ją dirbąs parduotuvėje, todėl ji iš ryto turėjusi laiko ateiti jų aplankyti.

Ji šnekėjo, atsirėmusi alkūnėmis į virtuvės indaują. Nusidažiusi veidą pigiais skaistylais, užsimetus dirbtinę juodą lapę, su didžiule šiaudine skrybėle – ją galima dėvėti tiek žiemą, tiek ir vasarą – ji jau nebeatrodė tokia graži ir kupina gaivumo.

Eliza liūdnai pažvelgė į ją, norėjo pasakyti, kad taip nenatūraliai elegantiška ji atrodo apgailėtinai. Bet, regis, Viktorina labai didžiavosi savo apdarais!

Klausydamasi sesers tarškėjimo Eliza ėmė mazgoti indus, triūsė sau, nulenkus galvą.

Paskui staiga nutraukė seserį:

– Žinai... sekmadienį buvau sumaniusi nueiti jūsų aplankyti. Tėtis su mama, žinoma, buvo namie... O tu?

– Ne, buvau nuėjus aplankyti draugės... tos, žinai, kuri ką tiktai ištekėjo. Grįžau apie aštuntą.

– Taip, pažįstu ją. Kur ji dabar gyvena?

– Ten aukštėliau... – ir parodė smakru gretimos komunos link. – Už fermos, prie naujo kelio... tenai pastatė visą eilę naujų namukų... Žinai, apie kurią vietą kalbu?

Ir vėl Eliza išvydo laukus tą vėlų vakarą, o už jų – spiečių žiburių, kurie staiga mintyse priartėjo, tapo didžiuliai ir viską užgožė. Ūmai ji atsidūrė prie to priemiesčio, ties naujosios gatvės kampu, kur ir išvydo Žilį, atsikolusį sienon ir laukiantį iš draugės namų išeisiančios Viktorinos.

– Žinau... žinau... – atsakė jai Eliza ir užsirašė sau vieną pliusą.

Na štai... įsivaizduoji, kad tavo triūsas buvo bergždžias... o paskui kelios nekaltos šviesos, atskiriančios balzganus laukus nuo tamsių tolių, išryškėja, pritvinksta atsivėrimų ir viską nušviečia kuo ryškiausiai...

... Ilgas grįžimas pėsčiomis į miestą aplinkiniu keliu, snaigių prisodrintas ledinis oras, reikėjo žengti greitai, prisispaudus vienam prie kito... Sustoti tokiu oru neįmanoma: Eliza atsidūsta, ji negali sulaikyti šio menko didžiulio palengvėjimo ženklo.

Ji pažvelgia į Viktoriną, mergina nesiliovė kalbėjusi, tačiau Eliza iš tikrųjų nebežino, ką gi dar ši galėtų papasakoti.

– Jau vienuolika! Man reikia eiti, – sako Viktorina. – Turiu apsipirkti.

Eliza palydi ją iki sodo pinučių.

– Sniegas visai nutirpo. Keliai jau švarūs... kaip gerai! – pareiškia Viktorina apžiūrinėdama savo siauručius batelius.

Stovėdama ant kelio ji dar tauškia. Sukryžiavusi ant krūtinės rankas, Eliza atsiremia į tvoros skersinį ir žiūri į Viktoriną: dienos šviesoje jos skruostai atrodo dar labiau dažyti. Vargšė Viktorina su ta savo skrybėle, per didelis jos kraštas banguoja nuo kiekvieno mosto...

Du darbininkai švilpaudami traukia keliu; kai susilygina su jomis, tasai, kuriam per petį permestas austinis krepšys, pašaipiai nužvelgia Viktoriną.

– Oho... Mistenget!* – sušunka kumštelėjęs alkūne kaimyną, ir jiedu švilpaudami nužingsniuoja tolyn.

Eliza pratrūksta juoktis... nulenkusi ant rankų galvą, nebegali sustoti. Viktorina pasipučia ir, žiūrėdama į Elizą, gūžteli pečiais.

– Kaip kvaila... – pasako ir nueina.

– Palauk... – ištaria Eliza, stengdamasi susitvardyti. – Viktorina... iki pasimatymo!

Viktorina atsigręžia:

– Iki pasimatymo! Ateisiu sekmadienį pietauti... Pabučiuok nuo manęs vaikus... ir linkėjimai Žiliui...

– Būtinai... – šūkteli jai Eliza ir, atsirėmusi į skersinį, vėl ima juoktis.

Paskui grįžta vidun, prisėda ant stalo krašto ir nusišluosto prikyštės kampu akis. Gal pagaliau dabar praeis juokas... „Oho... Mistenget!" Ne, neįmanoma... Ji vėl prapliumpa tyliu, nervingu, skaudžiu juoku.

* Mistinguet (Jeanne Bourgeois, 1875–1956) Prancūzų kabareto dainininkė (*vert. past.*).

VII

„Ateisiu sekmadienį pietauti..." Ji atėjo, jie greitai pavalgė: aikštėje įsikūrė keletas mugės barakų, jie nueis pažiūrėti iki jų, o kadangi dar nevėlu, tai pasiims ir mergaites.

Flobero tire, pataikęs į mažytę virš fontano šokčiojančią kulką, galėjai laimėti raudoną plastmasinę gėlę. Žilis laimėjo visas tris. Mergaitėms buvo pasiūlyta pasisukti karusele. Viktorina metė kelis žiedus: norėjo išlošti dažytą gipso amuletą, bet neišlošė nieko. Žilis nupirko dvi nugà lazdeles: vieną Elizai ir vieną Viktorinai, spurgų pakelį visiems. Dar liko neaplankytas fotografo barakas. Eliza nenorėjo eiti vidun, Žilis ją spyrė: jeigu ji nenorinti, kad ją fotografuotų tokią, kokia dabar yra, tada gerai, jie parinksią jai vieną iš tų didžiulių juokingų kartonų... jai tereikėsią iškišti pro skylę galvą... matysis vien jos veidas...

Ji vis tiek atsisakė. „Na jau ne... tik jau ne visi trys vienoje nuotraukoje...", – pamanė. Be to, ta aikštė atrodė liūdnai, iš tikrųjų liūdnai... tie barakai, tos šviesos ir visa kita. Kai buvo nuspręsta grįžti, jai truputėlį palengvėjo.

Sutikęs kokį draugą, Žilis parodydavo jam gėles:

– Išlošiau! Visas pagrečiui!

Viktorina žingsniavo šalia Žilio; ji buvo užsivožusi jau nebe tą didžiulę skrybėlę plačiais kraštais, o mažą, panašią į kunigo kepuraitę, susiūtą iš trijų juodo atlaso trikampių, su didžiuliu bumbulu ant viršaus; ji juokingai stirksojo ant jos truputį besigarbiniuojančių plaukų. Žingsniavo ji guviai, tarytum būtų patupdyta ant tų aukštų kulniukų, susigūžusi ankštame palte, aptempiančiame jos gražų mažą užpakaliuką.

Ji prisitraukė Žilio ranką, tą, kurioj jis laikė dirbtines gėles:

– Parodyk... ar tinka... – Valandėlę palaikė ranką ir gėles prispaudusi prie palto atlapo.

– Tinka, – pasakė Žilis, – dovanoju...

Ji įsikišo metalinius stiebelius į pirmąją sagos skylutę.

Kiek atsilikdama ėjo Eliza, atstačiusi į priekį pilvą, atlošusi pečius ir abiem rankom tempdama mergytes.

Atšilę buvo jau kelios dienos. Gatvė patvino žmonėmis ir šviesomis. Žmonės džiūgavo, barakų buvo vos keturi penki, bet to pakako, kad pasijustum esąs mugėje, visiems norėjos pasilinksminti. Jie nusipirko dar truputį dešros, paskui sugrįžo į duoninę nusipirkti pyrago. Žmonės užsukdavo į kavines, kur grojo orkestriūkščiai, pašokdavo. Pajuokaudavo nuvogdami kokią cukruotą spurgą ar auksinį bulvių traškutį iš kaimyno krepšelio. Tie, kurie stoviniavo prie barakų, manė, jog tie, kurie išeina iš aikštės, palieka šventę, tačiau šventė iš lėto sekė jiems iš paskos visą kelią.

Kai jie priėjo namų tvorą, Žilis paklausė:

– O ką, jeigu pratęsus? Juk ir mes turime teisę išgert po stiklą... ten, aukštėliau. Dar visai nevėlu...

Eliza labiau norėjo grįžt namo, beje, buvo pats laikas guldyti mergaites, tačiau iškart sutiko.

Čia irgi visi šoko. Eliza atsisėdo salės gale ant suolo, tarp abiejų mergaičių. Žilis ir Viktorina įsitaisė priešais. Elizą jau kuris laikas pykino alus, kurį patiekdavo baruose ir kavinėse, jis buvo kartesnis už naminį. Bet juk nenuostabu. O kai žinai, iš kur randasi negalė, tada žinai, kad neverta kreipti į ją dėmesio, ir geri savo alų kaip niekur nieko.

Žilis ir Viktorina atsistojo pašokti. Eliza neišleido iš akių nė menkiausio jų rankų mosto: jiedu išnirdavo prieš ją kaip ir visi kiti, bet tarp visų aukštų gražuolių šokančių vyrukų Žilis ir vėl buvo gražiausias.

Prie gretimo stalelio sėdėjo Žilio draugas iš fabriko:

– Kaip sveikata, Eliza? – paklausė jis.

– Viskas gerai. O jūs kaip, kas naujo?

– O, mes jau baigiam apsispręsti, vykstam į užsienį... Žilis irgi būtų galėjęs, toks puikus darbininkas, gaila...

Taip, Žilis buvo vienas pirmųjų, kuriems tai buvo pasiūlyta.

Eliza prisiminė tą istoriją. Kartą jis grįžo iš fabriko nešinas naujiena: yra toks vienas prastai veikiantis fabrikas toli nuo čia, labai toli. Eliza tiksliai nežinojo, kur jis, bet net už Prancūzijos ribų, už sienos su Italija. Jiems reikėjo čionykščių darbininkų, regis, pačių geriausių, geležies apdorojimo darbams. Būta susitarimo tarp vieno

čionykščio ir ano fabriko: pasirašius sutartį, darbininkai išvykdavo keletui metų, paskui pargrįždavo praturtėję ir, be to, atgaudavo savo vietą čia...

Žiliui taip viską beaiškinant, Elizos entuziazmas didėjo. Ten yra toks miestelis, pastatytas specialiai darbininkams, gražus, labai šviesus namukas, juos apgyvendintų už dyką, prie kiekvieno namuko yra sodas... O dar koks ten klimatas! Visada šviečia saulė, tiek žiemą, tiek ir vasarą. Vaisiai... vynuogės – tik vienas frankas už kilogramą, ir gausybė gėlių.

– Gal ten auga mimozos? – paklausė Eliza. Galbūt... Kodėl gi ne... Žinoma, dirbti reikėtų sunkiai, ir kai kurie iš buvusiųjų sakė, esą per baisų karštį... Bet juk darbas dar nė vieno nepriveikė, tvirtino Žilis, net ir po kaitria saule! – pridūrė juokdamasis. O be to, – sukryžiavęs rankas ant krūtinės barbeno pirštais, – reikia nuvykti ten ir parodyti mūsiškę šiaurės darbininkų nuovoką! Jiedu kalbėjosi dar labai ilgai. Jie pamatysią tai... Jis padarysiąs šitaip... Pradėjo džiūgaut. Eliza uždėjo Žiliui ant pečių rankas, nusitempė jį pasisukti valso – du tris džiugius ratus: jie atsitrenkdavo į baldus, nes virtuvė buvo maža. Uždusę, kiek aprimę, jie atsisėdo, kiekvienas kitoje stalo pusėje, tylėdami, įsivaizduodami visokiausius dalykus.

Staiga Žilis pasakė:

– O karveliai? Beje... gal aš galėčiau nusivežti tą seniausią, rudąjį...

– Bet jis juk nebeskraido! Jis nebelaimi jokių prizų!

– Jis mano mylimiausias, – atsakė Žilis tyliai, krapštydamas pakaušį.

Iš ryto reikėjo skubintis, ir jiedu nebesikalbėjo apie nieką. Žilis išėjo, Eliza pasijuto keistokai, tarytum būtų prisiminusi kažin kokį labai padriką sapną. Ji apžiūrinėjo baldus, virtuvės plyteles, sodą. Aukštakrosnių dūmai ritosi didžiuliais gelsvais verpetais, truputį patvyrodavo viršuj, paskui nusilpę išsisklaidydavo aplinkui, beveik nematomi, apnešdami orą pilkuma, kvapais; medžiai augo prastai: tą vasarą vienos jų slyvos lapai taip ir neišsiskleidė, sodo gale, mirtinai apnuodytas, tas medis tiesė aukštyn didžiules juodas šakas. Blausi saulė aptraukdavo minkštu nimbu pilkas, geltonas, šviesiai violetines šios nesvetingos žemės spalvas. Eliza žvelgė į savo namus, į savo sodą, į savo saulę plūsdama ašaromis, kurios užsilaikydavo prie blakstienų.

Žilis pargrįžo, jis nieko nebesakė. Paklausė Eliza:

– Ar tu davei atsakymą dėl... kaip tai vadinasi? na... dėl užsienio?

– Ne, juk negali taip greitai apsispręsti... pasakiau, kad turiu pagalvoti. Pagaliau... – Jis perbraukė ranka per veidą, kiek pašiaušė plaukus. – Tu viską pergalvojai? – Ir staiga pažvelgė tiesiai į ją šviesiu, kupinu aiškumo žvilgsniu. Ji suprato iškart ir, virpanti iš džiaugsmo, puolė prie jo:

– Žili, tu irgi nenori išvažiuoti! Mes nevažiuosime! Tiesa? Mes liksim čia!

Paskui abu nuėjo prie palangės ir taip stovėjo valandėlę, suglaudę pečius, atsukę veidus į plačiai apnuodytan oran atvertą langą: abu didžiuliu ratu nužvelgė tas apylinkes, kurių vos neprarado.

Taip, Eliza visa tai prisiminė... O dabar štai ką ji laimėjo... Sėdėdama kavinėje žiūrėjo į Žilį ir Viktoriną, šokančius pagal negyvą, mechanišką melodiją...

Ir jeigu Žiliui vėl pasiūlytų išvykti (gal jau ir siūlė), jis apie tai net nekalbėtų. Nors dabar jam ničnieko nebereiškė visa, kas tada jį sulaikė.

Ji gurkšnojo mažais gurkšneliais savo alų, norėdama kuo greičiau jį pabaigti; išsiblaškiusi atsakinėjo ją kalbinusiam vyriškiui, nenuleisdama akių nuo šokėjų.

Aniedu grįžo prie stalelio pailsėti. Viktorina mažumą sušilo. Du nedideli drėgni ratai paženklino melsvą jos suknelės šilką po pažastim, audinys trupučiuką susiraukšlėjo ties petimi, kur Žilis buvo atrėmęs savo ranką; jos veidas parausvėjo, plaukai truputį išsidraikė, ir jai labai tai tiko – ji buvo graži.

Besiruošiąs išvykti draugas prisistūmė savo kėdę prie jų stalelio ir jie visi šiek tiek pasiplepėjo.

Paskui ir vėl užgrojo muzika. Žilis jau buvo bekyląs šokti, kai vienas netoliese lūkuriavęs jaunuolis priėjo prie jaunėlės ir pasakė keistai nusišypsojęs:

– Šįkart su manimi, Viktorina...

Ji atsistojo, Žilis atrodė nepatenkintas, pastūmė kėdę ir atsisėdo skersas, kad geriau juos matytų.

Jie kažkaip ilgesingai sukosi po salę, jų kūnai buvo susiglaudę nuo pečių lig kelių, ir kai vyriškis su ja kalbėdavo, trindavosi smakru jai į skruostą. Taip šoko tik jie vieni, čia taip nebuvo įprasta.

Eliza iškart tai pastebėjo. Ir vis dėlto ji stebėjo nebe juos, o Žilį. Šis sėdėjo tarsi sutriuškintas, akys buvo priplūdu-

sios kažkokio neaiškaus liūdnumo, džiugesys staiga subliūško. Eliza nepraleido nė vienos jo kintančio veido išraiškos: štai dabar jo burna truputį virpa... žandikauliai iš susinervinimo persikreipė. „Jis myli ją... – pamanė. – Kaip jis ją myli!"

Ji bijojo, kad nepasitenkinimas nevirstų pykčiu. Norėdama jį išblaškyti, pradėjo kalbinti: jis atsakydavo nenoromis, net nepasukdamas galvos. Tuoj jis įnirš... Ką jai daryti? Viešpatie, nagi taip... tuoj jis įnirš... Ir tai įvyko būtent tą akimirką, kai ji to tikėjosi, tasai jos vidinis krūptelėjimas tiksliai atliepė Žilio judesį, kai jis ūmai pašoko. Viktorina praslinko pro jį jau penktą kartą, ir jis sviedė jai barningu tonu, kurį išgirdo visi aplinkui:

– Ar negalėtum šokti padoriai?

Viktorina nespėjo jam atsikirsti, kai josios partneris atšovė:

– Ar tu gini šeimos dorovę? Nesikišk ne į savo reikalus!

Jis tai pasakė pusiau suirzęs, pusiau juokaudamas, nežinodamas, kaip suprasti Žilio pastabą, ir, vis dar apkabinęs Viktoriną, jau rengės vėl pasileisti ratu. Bet Žilis prišoko prie jų, staigiu mostu nustūmė merginą ir trenkė vyrui į veidą:

– Aš tau užčiaupsiu žabtus!

Ir iš karto gavo atgal; netrukus žmonės išskyrė vyriškius, kaip ir derėjo, ragino juos nusiraminti, bet Žilis neatlyžo, įtikinėdamas, kad niekam į tai kištis nevalia, kad visa tai turi būti išspręsta tarp jųdviejų, jo ir to storžievio...

Eliza sėdėjo nejudėdama, visa išblyškusi, priglaudusi mergaites abiem rankom, tarytum saugodama, kad jos neišsigąstų. Paskui atsistojo, stumtelėjo stalą, kad galėtų praeiti.

– Žili, maldauju, eik atsisėsk...

Jis nužvelgė ją girto žmogaus žvilgsniu, tarytum klaustų save, ką ji čia veikia, tačiau tai truko tik kelias sekundes, ir jis paklusniai nusekė paskui ją prie stalo.

Visi ir vėl susėdo į savas vietas; prie jų priėjo kavinės šeimininkas ir draugiškai tapšnojo Žiliui per petį:

– Na, jau geriau, seni? Kas tau užėjo? Tu gi trukdai jaunimui linksmintis! Vargšelė Viktorina, dabar aš eisiu su ja pašokti, ką, seni Žili?

Bet Žilis nieko negirdėjo; atrodė visiškai sutriuškintas – drėgnomis akimis žiūrėjo į gulinčią ant stalo Viktorinos ranką.

„Jis iš tikrųjų kraustosi iš proto", – pamanė Eliza ir iškart pasakė:

– Ne... mes eisime namo... taip bus geriau... Žili, atsiskaityk...

Lauke Žilis verksmingai priekaištavo Viktorinai:

– Niekas taip nešoko... Niekas!

– Bet ką gi blogo aš padariau, nesuprantu!

Žilio balsas tapo dar nervingesnis:

– Tu niekada nenori suprast... Visada reikia, kad...

Tikras įsimylėjėlių kivirčas. Eliza pasijuto nereikalinga.

Jie priėjo namus. Eliza stumtelėjo vartus, žengė kelis laiptelius žemyn.

– Aš palydėsiu ją... taip bus geriau... – šūktelėjo Žilis ir nužingsniavo drauge su Viktorina.

Eliza to nesitikėjo... ji manė, kad jie įeis jai įkandin... Jai atėmė žadą. Bet susitvardė, vėl užkopė laipteliais.

Mergaitės traukė ją už rankos:

– Mamyte... eikime namo.

– Gerai... eime.

Taip ji ir stovėjo prieš pravertus vartus, traukiama už abiejų rankų, kietai sučiaupusi lūpas, akys naršė kelio tamsą, kur anųdviejų jau nebesimatė. „Įsimylėjėlių kivirčas... visi žino, kuo tai baigiasi..."

Mergaitės miega, viskas sutvarkyta, o Žilis dar negrįžo...

Ji laukia jo sėdėdama virtuvėje; praskėsti dėl pilvo keliai išgaubia sijono audinį, į platų skreitą ji susidėjo nežinančias ką veikti rankas.

„Taip, žmonės apsisprendžia...išvyksta užsienin... ir jis būtų galėjęs..." O dabar jau vėlu... O dabar ji virtuvėje, ji laukia Žilio... Būti toli... Būti čia...

Jeigu ji būtų galėjusi nulemti kitus dalykus, o ne šituos, kurie dabar įvyko! Pakeisti savo buvimo vietą pasaulyje! Išvykti iš tos juodos šalies, kurioj gyveno Viktorina, į šalį, kur pilna saulės spindulių! Turėti galimybę pažinti kitus žmones! Kitas žemes... Kitas asmenybes... kitus įvykius... kitus pasaulius? Rusvos pelkėtos žemės, vargani auksiniai ar apsnigti laukai. Švelnios žaliuojančios kalvos, perdžiūvę ir pamėlę kalnai. Neįžengiami geografijos vadovėlių miškai ir atvašynai, kur birželio sekmadieniais renkamos pakalnutės. Obelų sodai ir alyvmedžių laukai.

Darbininkai, aukšti, šviesiaplaukiai ir tylūs kaip Žilis ir mažesni, juodaplaukiai, kupini polėkio... Čia Viktorina, o ten – kitos jaunos šviesiaplaukės ar tamsiaplaukės merginos, Bertos, Edmės arba Marijos... Kraustytis iš vieno pasaulio kitan... Ar šitai ir yra pasaulis? Juk tai veikiau visai mažytis, nematomas, painus, mūsų pačių gelmėse slypintis dalykas, kurį mes visada nešiojamės su savimi... Būti toli... ir būti čia... argi ne taip, Eliza?

Gal ji tokiomis sąvokomis ir nemąsto, bet būtent tai išreiškia ilgais giliais atodūsiais, slogiu nejudrumu, apsunkusiomis akimis, įsmeigtomis į vieną iš nikeliuotų orkaitės bumbulų. Kiekvienas juk mąsto savaip.

VIII

Šiais metais sausio pabaiga šilta, galėjai pamanyti, kad žiemai atėjo galas.

Tačiau vasaris baigiasi nuožmiu, sausu šalčiu, be sniego, be lietaus. Sodo žemė tokia kieta, kad skamba Elizai žengiant ir nežymiai aižėja pakraštys ledo plokštės, kuri nutįsusi prie sienos po prastai užsisukančiu čiaupu. O paskui lyja, pila kaip iš kibiro, beveik be pertraukos, diena dienon.

Ir staiga dieną kitą trumpam nušvinta saulė, drėgnais pailgais spinduliais skrosdama lietų. Orai iš tikro keisti, nė nežinai ko griebtis... Pamažėle saulė išsiskleidžia virš sodo lyg vėduoklė, ir tada sunkūs pavasaringi gūsiai kyla nuo drėgnos žemės. Tačiau netrukus susikaupia debesys, saulės kūgis susiskleidžia ir pasidaro šalta, taip... žiema dar nesibaigė. Bet prabėga pusvalandis ir vėl stoja pavasaris: kylantys nuo žemės jo džiaugsmo bei meilės pažadai žeidžia Elizą.

Ir vėl ilga dienų seka, kai, nerimo persmelkta, ji laukia pargrįžtant Žilio, kai tyko menkiausios jai rodomo švel-

numo apraiškos, kai sužino, kad niekas jo nematė ten, kur sakėsi einąs.

Ir tos be galo vienodos naktys, kai, gulint greta miegančio Žilio, skausmas neleidžia Elizai užmigti. Ji tiesia prie jo rankas, vos vos prisiliečia, glaudžiasi veidu, labai švelniai, kad nepažadintų: tarsi medžiojanti katė užuodžia ant jo kūno svetimą kvapą.

Ir dar toji diena, kai, lipdama laiptais žemyn iš miegamojo, staiga išvysta ant virtuvės plytelių išsiskiriant anųdviejų šešėlius.

Ir tas sekmadienis, kai Žilis išeina kiek anksčiau į fabriko draugų susirinkimą, jiedu susitarė, kad susitiks pas tėvus: kai ateina, jis jau ten, tėvai išėję, o Viktorinos suknelė keistai sulamdyta, Žilio veide ta ypatinga išraiška, kurią Eliza taip gerai pažįsta ir kuri pirmą sykį pasirodo jai atgrasoka.

Ir dar ana diena, kai jis pargrįžta su mėlyne ant lūpos: Elizos širdis saugos tą pėdsaką kur kas ilgiau nei Žilio burna.

Kartais ji klausia savęs, ar nevertėtų pasikalbėti su Žiliu ar Viktorina atvirai, ar nevertėtų šiurkščiai įsikišti. Bet ji pažįsta Žilį... tada jis, galimas dalykas, išeitų iš namų... ji jaučia, kad jis taip stipriai paveiktas, jog gali ją palikti ir nueit gyventi pas Viktoriną. Dabar viskam gresia pavojus, saitai įtempti... bet niekas nenutraukta nepataisomai... Jis gyvena su ja, miega jos pašonėje... ji pabučiuoja jį pargrįžusi, taiso jam valgį, kalbasi su juo... jis čia, jis dar priklauso jai. Jei drama išliktų paslapty, ji dar galėtų viską

atitaisyti... Ak! toji viltis jai duoda jėgų gyventi, kovoti pačiai vienai ir nepalūžti! Tasai tikėjimas savąja meile niekada nepaliovęs kelti jos aukštyn, nelyginant banga, užliejanti ją kiekvieną sykį, kai ji išgirsta Žilį leidžiantis betoniniais laipteliais...

Dabar ji sunksta vis labiau; po dienos triūso namuose nebepavelka ištinusių kojų. O tos apsunkusios galūnės, tas iškamuotas, pasikeitęs kūnas kliudo įvykdyt užduotį, kurią sau užsibrėžė... Jai gėda savo silpnumo... Tačiau netrukus ji vėlei bus guvi, liekna, graži... Gimdymas jai atrodo tarsi nauja viltis, kurios ji kantriai laukia, susigūžusi, apsnūdusi, velkanti sumedėjusį savo kūną ir įsisenėjusį skausmą.

Galiausiai ji pagimdė; gimdymas buvo ilgas, sunkus. Bet jausti gėlą, patirti skausmą, skečiantį kojas taip, tarytum kūnas tuoj plyš pusiau – niekis tokiai moteriai kaip Eliza, ji žino, kad šitas skausmas truks tik kelias valandas: jis atsiranda, pradingsta, atsikartoja vėl, stiprėja ir staiga pranyksta, kad daugiau nebesugrįžtų.

Bet praeina kiek laiko, jos kūnas jau išsivadavęs, blyškus veidas išbalęs dar labiau, ji guli lovoje su nauju kūdikiu ant rankų, ir štai tada kankynė vėl prasideda.

Viktorina kas vakarą ateina sutvarkyti namų, paruošti Žiliui valgyt. Abudu kuičiasi apačioje, virtuvėje. Eliza girdi, kaip jie kalbasi, stumdo rykus, Viktorina perstato lėkštes...

O štai dabar Eliza nieko nebegirdi: kilsteli galvą, nedrįsta krustelti, ji visa įsitempusi iš nerimo... širdis plaka taip smarkiai, kad jos dūžių aidas smilkiniuose sujau-

kia tylą... galiausiai vėl randasi garsai... ji vėl nuleidžia galvą; jos kakta, rankos suprakaitavusios, kartą kitą dar gaudo orą, paskui galiausiai nurimsta, vėl įsiklauso į žodžius ir žingsnius. Paskui ir vėl tyla – ilga, be pradžios ir pabaigos... sekundės plaukia viena paskui kitą Elizos širdyje... Tyla, kuriai nebūna galo..? Ir vėl jos kūnas kiaurai šlapias, tarsi staiga ją būtų išmušęs karštis. Ji atsargiai ištraukia ranką, kuria prilaiko kūdikį, prakaituotais pirštais nervingai taršo antklodės kraštą... „Žili!" – šūkteli... tas šūksnis išsprūdo pats savaime iš nerimo kankinamos širdies.

Jis užlipa viršun.

– Ko tu nori, Eliza?

– Paduok man truputį vandens... labai karšta...

Nužiūri jį: veidas lygiai toks kaip visada, jis atėjo tebekramsnodamas... Jis valgė... jie tyliai valgė, – ir tiek.

Ji atsigeria, vėl išsitiesia lovoje aukštielninka, visa išsekusi; prisimerkia, paskui vėl atsimerkia:

– Eik baigti valgyti... – pasako beveik tyliai švelniu nusilpusiu balsu.

Rytais padėti ateina Elizos motina. Ji dažnai užkopia į miegamąjį:

– Tau nieko nereikia, dukra?

– Ne, mama...

Eliza stebi, kaip ji vis triūsinėja po kambarį: visur viską sutvarko, sulanksto paklodes, apvalo vaiką. Mama kalba nedaug: kokia prasmė kurpti tuos sakinius, kai mažomis primerktomis ir džiaugsmo sklidinomis akutėmis gali parodyti, jog esi laiminga, įgijusi dar vieną vai-

kaitį, ir malonumą, kurį tau teikia galimybė padėti savo vaikams.

Elizos motina – vienintelis žmogus pasaulyje, kuriam jinai galėtų viską prisipažinti, paprašyti paguodos ir paramos... Bet čia ir vėl jai atsakyta pagalba... Kaip tą netikėto atradimo naktį ji suprato, kad Žilis niekuo negali jai padėti, taip dabar supranta, kad negali nieko prisipažinti Viktorinos motinai...

– Žiūrėk... nebėra krakmolo mažyliui... paprašysiu, kad Viktorina šįvakar atneštų, ir dar įdėsiu tau apelsinų.

– Gerai, mama... tu labai gera...

Ir žiūrėdama į Elizą senoji išvysta jos veide jaunos laimingos motinos šypseną.

IX

Būtų visai natūralu, jei dar kelias dienas Eliza pagulėtų, tačiau kai jau gali stovėt ant kojų, kam gaišti laiką lovoje... Be to, tą popietę ji pasijuto kur kas stipresnė. Žilis buvo prigulęs gretimame kambaryje ant vaikų lovos: šitą savaitę jis dirbo naktinę pamainą. Mama išėjo jau senokai, Viktorina pasirodys negreit, tad niekas nesukliudys Elizai atsikelti ir šiandien Žiliui valgyti pataisys ji pati. Ji patyliukais išslimpino iš lovos, apsivilko kažin kokį drabužį, iš pradžių nieko neapsiavė bijodama, kad žingsniai nepabudintų Žilio.

Iškėlė kūdikį iš lopšio, paguldė jį ant lovos. Vytelių krepšys buvo lengvas, nunešė jį į virtuvę, pastatė ant dviejų sustumtų kėdžių ir vėl užlipo pasiimti vaiko. Šįkart, kai statė koją ant pirmojo laiptelio, pajuto silpnumą: tikriausiai nuo gyvos naštos, kurią nešė. Leidosi laiptais išsigandusi, labai lėtai, laisva ranka vis atsiremdama į sieną.

Pagaliau ji ir vėl galės rūpintis viskuo pati: gana jau tų svetimų rankų... Pristūmė kėdę prie sienos, kur buvo

įprastinė jos vieta, patraukė šiek tiek stalą, kad stovėtų pačiam virtuvės vidury, atidarė duris į gretimą kambarį: valandėlę įdėmiai žvelgė į vaškuoto medžio baldus, į buteliukus su čiulptukais, į oranžinio šilko abažūrą. Tai buvo kambarys, į kurį jie užeidavo retai, tačiau Eliza prižiūrėjo jį su meile: kas savaitę vaškuodavo baldus, numazgodavo langus, išblizgindavo parketą, ir būdavo malonu pasakyti sau, kad štai yra visada švarus kambarys, kiek prabangesnis už kitus: kai koks nors draugas netyčia užsukdavo, galėjai be baimės pasakyti: „Užeikite į priekinį kambarį"; beje, į dešinę nuo lango buvo durys, išeinančios tiesiog į gatvę, ir buvo galima įeiti į tą kambarį aplenkiant virtuvę. Šiandien ant baldų matėsi dulkių, Eliza pasitvarkys čionai rytoj... Ji užvėrė duris ir atsisėdo valandėlę prie lopšio; jautėsi truputį pavargusi nuo pirmųjų savo pastangų, reikėjo vėl prie visko prisipratinti pamažėle, kaskart vis pasėdėti tarp visų darbų... bet po kelių minučių ji, žinoma, vėl pasijus stipri. Žiūrėjo į vaiką. „Žiliuk, Žiliuk..." – sakydavo Žilis, kai pasilenkdavo prie kūdikio; galvojant apie tai, šlakelis džiaugsmo plūsteldavo į Elizos širdį: jis vis dar mylėjo savo mažyles, švelniai šypsodavosi šitam kūdikiui. Tai buvo geras ženklas: jis dar išsaugojo gerumo, niekas dar nėra prarasta...

– Žiliuk, – ištarė miegančiam vaikui, paskui atsistojo taisyti valgio.

– Kaip... tu jau vaikštai? – Tai ką tik įžengė Viktorina. – Na, jei būčiau žinojusi...

– Pasijutau pakankamai stipri... juk negali gulėti visą laiką...

Viktorina parvedė dvynukes, jos jau kelias dienas ėjo į pradinukų klasę.

– Rytoj, – kreipėsi į jas Eliza, – išeisite iš mokyklos drauge su kitais vaikais ir grįšite namo dar su šviesa... taip Viktorinai nebereikės vargintis... aš jau sveika...

– Vadinasi, šiandien man nebereikia nieko gaminti? – paklausė mergina.

– Ne, jau pastačiau virti sriubą... Žinai, jei yra ką nuveikti namie, gali grįžti...

Ji turinti pakankamai laiko, pasakė Viktorina, dar pabūsianti trupučiuką... jai atirusi suknelės kišenė, tad ji pasinaudosianti proga ir prisiūsianti... Paprašė adatos ir siūlo.

– Ją reikia prisiūti mašina, – paaiškino Eliza, – taip bus greičiau... ir tvirčiau... aš tau prisiūsiu...

– Pavargsi...

– Dar ko! Duokš...

Viktorina nusivilko suknelę – ir va taip, palikusi tik su melsvu dirbtinio šilko apatinuku, žengė priekin šokio žingsniu ir kreipėsi į mergaites:

– Pažaisim „Sustink"?

Ji padarė du tris piruetus, staiga sustojo ir kelias akimirkas liko sustingusi komiška poza.

Eliza matė nuogus jos pečius, aukštas apvalias krūtis, rausvai prasišviečiančias pro retus mezginius, ilgas lieknas šlaunis, ryškėjančias po baltiniais. Ji nuleido galvą ir su žiauriu jauduliu traukė audinį po mašinos adata. Gal

pakalbėti su ja? Priversti ją suprasti, kad žlugdo vieną pačių gražiausių pasaulio laimių? Ar ji nežinanti, jog viskas galėtų priklausyt nuo jos? „Juk tu moteris, Viktorina, tokia pat moteris kaip aš, ir, regėdama vyro geismą, galėtum pasielgt kitaip, kaip dera moteriai..." Pasikalbėti su ja! O ji pažvelgtų savo keistu veriamu žvilgsniu ir pasakytų: „Aš? Bet ką gi aš padariau?"

Juk Viktorina – viena iš tų būtybių, kurios nesuvokia, ką daro. Ji eina per gyvenimą, ir jai nė motais, jog privalu jausti atsakomybę už savąjį gyvenimą. Šį kartą, kadangi Žilis buvo po ranka, gal ir todėl, kad buvo labai karšta, jos kūnas užsigeidė šito vyro, ir ji pasiglemžė jį, na kas iš to? Viktorinai iš to – visiškai nieko, viskas tuo ir baigiasi, o suprasti, kas iš to, tai reikštų suprasti dalykų prasmę, gyvenimo prasmę, bet Viktorinos gyvenimas nekliudo, jis niekad nepaženklins jos šypsenos, akių, kurios ilgai bus jaunos, šviesios, nekaltos. Nesąmoningi piktadariai – patys pavojingiausi.

Prieš tokią būtybę Eliza jaučiasi keistai beginklė: kurgi ta Viktorinos jautri vieta, kurią užgavus pavyktų ją sugraudinti?

Šiai merginai nestinga proto: mokykloje ji buvo tarp pirmųjų (kokį kitą kriterijų Eliza galėtų surasti...). Viktorina suvokia, kas yra teisingumas: esama vargšų ir esama turtingų, o tai neteisinga. Jausmas, kurio Eliza, beje, neturi; kai Žilis jai papasakoja, ko reikalauja profsąjungos bičiuliai, jinai paklausia:

– O kam jūs šito reikalaujate?

– Nes tai teisinga, – atsako Žilis.

Tada ji lošteli galvą atgal ir juokiasi.

– O ką gi reiškia „teisinga“! – sako ji.

Bet šituo dabartiniu, tokiu svarbiu atveju Eliza gerai žino, kad negali būti nė kalbos apie teisingumą ar neteisingumą... Kad Viktorina pasiglemžė jos Žilį, kad ji elgiasi blogai, šitai Eliza gali suprasti, bet jai atrodo siaubinga, nepaaiškinama tai, jog ir toliau ši mergina elgiasi, lyg būtų angelas. Kažko Viktorinai trūksta... kažko, kas, ištikus bėdai, padaro tave silpną, nuskriaustą, pažeidžiamą... Kažko gal ir priveikto, bet vis dar esančio, – kažko, ką galiausiai gali įžvelgti akių gelmėje, visuose rankų mostuose. Ir staiga Eliza ištaria sau pačiai: „Tikriausiai ji neturi širdies, būtent todėl gyvenimas jos nepaženklina...“

Ir gal Eliza neklysta.

Ji galėtų atleisti, kad ji piktadarė... tačiau kaip norėtų tą akimirką išvysti, kad josios veidas – nusikaltėlės veidas! Bet kur tau, štai ji, liekna, gaivi, tyra... išlenkia savo gražų nedorą kūną jai prieš akis, sustingsta prieš vaikus komiška poza, o tie tik kvatojasi.

Suknelė jau guli ant siuvamosios mašinos stalelio. Bet Viktorina, regis, neskuba, ji žaidžia toliau. Eliza čiumpa suknelę ir sviedžia Viktorinai.

– Apsirenk gi! – pasako su kažkokiu negerumu balse, nes ji turi širdį, ji žino, kad sugebėtų būti piktadarė, ji atpažįsta tą neapykantos jausmą, kuris ūmai pagavo ją, tą norą sušerti Viktorinai, gal net sugriebti ir suspausti tą kaklą, užsmaugti tą gyvybę be širdies, tą dirbtinę gyvybę. Tačiau ji žino, kas yra meilė, ji mylėjo Viktoriną... staiga jos mintyse iškyla maža, negrabi mergaitė, kurią reikėda-

vo atitraukti nuo švarių baltinių krūvos. Ji vis dar myli Viktoriną...

Eliza atsisėda atokiau, nusigręžia į langą, sodas tamsoje vos beįžiūrimas; ją slegia vienui vienas noras – išsiverkti.

– Eik namo... – ištaria, – tu nebegali man padėti, gal mamai tavęs reikia.

– Aš tikrai turiu laiko, palauksiu, kol nubus Žilis...

– Eik namo, Viktorina... Mama šįryt labai nuvargo, tu jai padėsi... aš noriu, kad eitum.

Elizos balsas nuskambėjo labai tvirtai. Viktorina neskubėdama užsideda skrybėlaitę, apsivelka paltą, jos veido išraiška keista, ji dvejoja, nesiryžta atsisveikinti.

– Mama nerimaus... aš pažadėjau jai, kad grįši anksti... man vis dar truputį silpna... nenervink manęs, eik, sakau tau.

– Gerai... einu, einu...

Ji atsisveikina, pagūžčioja pečiais.

– Kas būtų atsitikę, jei būčiau grįžusi pusvalandžiu vėliau...

X

Per kitą savaitę Žilis pasikeitė: iš tylaus virto irzliu. Namo grįždavo dažniausiai pavėlavęs, vos tepriliesdavo lūpomis Elizos kaktą, o ji, kaip ir pirmąją dieną, laukdavo jo visa sustingusi, kupina graudulio. Jis pastatydavo mėlyną emaliuotą gertuvę ant palangės ir išdroždavo:

– Dar viena diena prabėgo! Sumauta diena... – surauk-davo kaktą, buvo beprarandąs tą gražią, tiesią ir tvirtą petingo darbininko laikyseną. Kad ir kaip Eliza stengėsi būti mylinti, paslaugi, jokia šypsena nenušviesdavo tų išblukusių lūpų, joks švelnus žvilgsnis – paburkusių akių. Jis atsidusdavo, ir tie atodūsiai veikiau išduodavo susierzinimą, ne skausmą, o gal tai buvo pykčiu atmieštas liūdesys.

Ir vis dėlto Eliza vėl buvo veikli, uoli darbininkė, išpildanti menkiausius Žilio norus, dar nespėjus jų pareikšti. Jai pavyko atgauti jauną, linksmą veido išraišką. Ji mėgindavo jį paveikti čia rodydama meilų švelnumą, čia santūrią ir prigesintą meilę. Dabar ji buvo graži: iš pastarųjų

savaičių fizinio letargo beliko tik šiek tiek apsunkusios, pieno pritvinkusios krūtys, tačiau jos puikiai derėjo prie gražaus jos moteriško kuplumo, prie didelio šilto kūno, kuris surizikuodavo priglusti, vingrus, švelnus, prie Žilio krūtinės, laukdamas, kad jį apglėbtų tos rankos, kurios jau niekada nebeapkabindavo.

Ketvirtadienį mergaitėms nereikėjo eiti į mokyklą. Pasinaudojusi ta popiete, Eliza nuėjo apsipirkti į gretimas parduotuves.

– Nelieskite mažylio, – paprašė, – tegu jis miega... aš apsisuksiu labai greitai...

Pasiėmė pirkinių krepšį, atidarė duris. Lauke tvyrojo pirmoji minkšta šiluma, būdinga kai kurioms kovo pabaigos popietėms. Eliza stabtelėjo, nužvelgė žemę: buvo pats laikas pradėti sodo darbus. Kitais metais tokiu laiku, kai Žilis pareidavo iš darbo, jiedu išeidavo drauge į sodą ir besileidžiant sutemoms rodydavo vienas kitam medžių pumpurus, tardavosi, kur pasėti salotas, ridikėlius, žiūrėdavo, ar reikia ką daryti su mažylyte veja, kurią laikė vaikams. „Žolės lopinėlis“, kaip ją vadindavo Žilis: „Reikia paberti saują sėklų ant žolės lopinėlio... jis atrodo nušiuręs“.

O šiemet... Žilis gal dar sukastų žemę, paravėtų, pasėtų. Tačiau kokia dabar prasmė Elizai džiaugtis pražydusia obelimi arba mažyčiais švelniai žaliais lapeliais, prasikalsiančiais iš juodžemio? Ji regi save klūpančią tarplysvyje su palinkusia žemyn galva:

– Kas čia išdygo, Žili, morkos ar ridikai?

– Atspėk... bet jei suklysi, saugokis...

Ji suklysdavo tyčia, kad suteiktų Žiliui progos pasijuokti, kad kvatodamas jis galėtų aptėkšti ją šaltais purslais iš laistytuvo. Paskui ji bėgdavo nuo jo, jis ją pagaudavo ir imdavo bučiuoti.

– Žili! vidury sodo!

– O kas čia blogo? Juk tu mano žmona, argi ne?

Paskui jis vėl pradėdavo viską iš pradžių.

Dabar, visa tai prisimindama, Eliza palinguoja galvą ir graudžiai sako:

– Viešpatie... Viešpatie...

Savaitė bėga po savaitės... niekas nesikeičia į gera, o ji sudėjo į savo gimdymą tiek vilčių... Nusivylimas, susilpninęs Elizos narsą: viskas aplink ją šiandien atrodo taip niūru, taip svetima jos bėdai. Kad kas nors išklausytų ją ir sužinotų, kas šitaip slegia josios širdį! Kad kas nors jai patartų ir ją paguostų! Bet su kuo gi pasikalbėsi? Nei su motina, nei su seseria, nei su vyru... Ir taria sau, kad per tas dvi savaites prieš Velykas bažnyčioje, pagal jų paprotį...

Tada grįžta vidun pasiimti skrybėlaitės ir įspėti mergaites, kad jos nebus namie vieną valandą.

Aikštėje bažnyčios durys plačiai atvertos. Vaikai eina į vidų vorele; berniukai rimtu rankos mostu apnuogina nuskustas galvas. Kiti išeina lauk: jie pasistumdo trupučiuką ties slenksčiu prie indo su šventu vandeniu, paskubomis žegnojasi, paskubom nubėga žemyn laipteliais, patenkinti, kad jau vėl grynam ore. Senos moterys visada atrodo vienodai, ir įeidamos, ir išeidamos.

Keistai susidrovėjusi Eliza pradeda dvejoti: palikti tą paslaptį čia, pačiam vidury miesto... Atverti pagaliau žaizdą,

atsiradusią sutuoktinių gyvenime, pačioj šeimos širdy, pagaliau išsakyti ją pirmą kartą tarp šitų sienų, kur jos vaikai ateina kas sekmadienį... Išlaisvint širdį toje pačioje vietoje, kur Žilis ir Eliza susituokė... Ne, verčiau jau ji eis tolyn, kaip ėjusi. Paėjės iki kitos komunos bažnyčios.

Pasidėjusi pirkinių krepšį ant klaupto, Eliza atsiklaupė ir sudėjo rankas. Čia buvo dar keletas moterų, atėjusių prieš ją: ji laukia nejudėdama. Melstis Eliza niekad nemokėjo, kelioms akimirkoms praėjus ji atitoksta, išsiblaškiusi, visiškai sutrikusi: juk galvojo apie visokius niekus, įsispraudusius tarp tų žodžių, sustabdžiusius jų tėkmę, ūmai užėmusius jų vietą, jai to nė nesuvokiant. Ir kai ji stengiasi sukaupti dėmesį, veria maldas ant rožinio arba ant pirštų, stengias išlaisvint sąmonėje vietą ištariamiems žodžiams, jai atrodo, kad atsidavė kažkokiam menkam darbui, kuris tik panardina savin, bet nepatenkina. Eliza geba susitelkti tik ties vienu dalyku – ji pagalvoja „Dievas“ arba „Jėzus“, ir tada sąmonėje pamažėle ima vertis įvaizdis didžiulės galios, neaiškios, spindulingos, kurią ji myli keletą minučių, be gestų ir be žodžių.

Tačiau šiandien bažnyčioj gausu žmonių, garsų. Kažkoks vyriškis nešasi kopėčias nuo krucifikso iki Švento-sios Širdies ir uždengia paveikslus šviesiai violetiniu šydu. Šalia Elizos kažkas perstumia kėdes. Visai greta pasigirsta ir aidu atsikartoja tikinčiųjų ir kunigo šnabždesiai – pasilenkusi kiek labiau, ji galėtų išgirsti, kokias nuodėmes padarė kiti...

Eliza padėjo rankas ant klaupto krašto, pakėlė galvą ir apsidairė: šventoji Genovaitė, labai tiesi ant savo raudono aksomo postamento, su ilgais palaidais plaukais. Jai žmonės meldžiasi, kai skauda gerklę ir sergama nusilpimu... šventoji Margarita, švelni mergelė, jos galvą slegia perlų vėrinys. Ji globoja gimdančias moteris... Šventasis Antanas su storo milo abitu, su dviguba aureole – plaukų ir auksinio nimbo. Jis padeda atrasti pamestus daiktus... Šventasis Rapolas, akis nudelbęs į gulintį savo šunį, viena ranka pasikėlęs sutanos skverną, kita, ištiesęs pirštą, rodo į didžiulę žaizdą ant pliko kelio. Jis išgydo įkandus pasiutusiems šunims... Šventasis Kristoforas, atstatęs priekin koją, su lazda rankoje, su vaiku ant peties. Jam meldžiamasi, kai norima, kad pasisektų kelionė...

O ji su savo skausmu į ką turėtų pasigręžti?

Bažnyčios gale, ant siauro medinio postamento, be jokios gėlytės ir be žvakės, stūkso nedidelė šventojo statula: jo vardo Eliza nežino. Menkas paauglio kūnas iš perlamutru inkrustuoto gipso stovi prieš rudą medį su trimis belapėmis šakomis. Jo rankos iškeltos, riešai suglausti virš galvos, kojos vos remiasi į žemę, o švelnus nuogas kūnas atrodo toks nematerialus, kad jei ne saitai, apviję jo riešus ir kulkšnis, tai pamanytum, kad jis tokia gracinga poza kyla iš žemės. Tokiu nuolankiu ir gražiu veidu, liūdesio kupinomis akimis, jis, matyt, bus patyręs visus skausmus ir visas meiles... Vidinius skausmus, kurie jį persmelkė taip stipriai, kad kone be kančios, veikiau tarsi kokį papuošalą jis ištveria tas trylika strėlių, persmeigusių jo pečius, šonkaulius, ranką ties alkūne, ties riešu... jos per-

smeigia jį nesuplėšydamos ir nesukruvindamos kūno, jo nesužeidžia, o tik skaudina.

Ar kad tasai bevardis skausmas atliepia jos skausmą, ar kad jo mylintis ir nuolankus kūnas taip jaudina, Eliza žiūri tarsi pavergta į tą kankinį, kurio vardo nežino, ir jai atrodo, kad jaunas kaklas iš rausvo gipso išsipučia ir virpa lyg sužeisto karvelio.

Bet štai atėjo jos eilė, ji eina atsiklaupti už žalios užuolaidos.

Eliza vėl pasuka prie klauptų, pastumia krepšį, kurį čia buvo palikusi, atsiklaupia. „Atgailai sukalbėkite dešimt rožinių." Atgailai...? Tebūnie taip, ji apsvarstys vėliau. Bet dar ir kiti žodžiai spraudžiasi į sąmonę; kunigo žodžiai skamba jos galvoje kaip kokia nelaimė. „Išbandymų, kuriuos mums siunčia Dievas, akivaizdoje, saugokitės maištauti prieš Viešpatį... Dievo keliai... Jūsų siela... O kadangi kentėjote, vėliau jūs..."

Tarsi ji būtų ketinusi maištauti... ir kas jai darbo jos sielos išganymas ir būsimojo jos gyvenimo reginys! Ji tikėjos pagalbos žemiškajame savo gyvenime... tikėjosi, kad ją nuramins pasakę, jog iki šiol ji elgės deramai ir kad toliau turėtų eiti tuo pačiu keliu... kad jai patars, kaip susigrąžinti Žilį ir pagaliau atkurti gyvenimą...

Vėlei įdūrusi akis į tą strėlių sukaustytą jaunuolį, pamažu besigaubiantį šešėliais, Eliza giliai atsidūsta, aukštai pakeldama pernelyg apsunkusias krūtis. Ir tame atodūsyje, kurį išleidžia jos aistringas kūnas, jos pernelyg meilės ir gyvenimo prislėgta širdis, nėra ničnieko nuolankaus.

Taip... nemaištaujant ir toliau kęsti Žilio abejingumą, tik neprarandant vilties, kad jis pas ją sugrįš. Bet ar ji neapsigauna tikėdama vien savo meile? Gal reikėjo elgtis kitaip? Štai ką ji privalėjo sužinoti, štai ko jai nepasakė. Ir vėl jaučiasi viena ir išmušta iš vėžių.

Vangokais mostais sugrūda į piniginę rožinį, praslenka tarp kėdžių, išeina iš bažnyčios. Kaip lauke šilta... nors saulė jau ir nusileido, keletas spindulių vis dar prasprūsta tarp aikštės medžių. Ji užsuks į daržovių parduotuvę, nueis susimokėti už savaitę pienininkui ir kad tik neužmirštų nupirkti cukraus ir ūkiško muilo... Tačiau visų pirmiausia ji atsisės ant suolo prie atsirėmusio į laukują bažnyčios sieną Kristaus kojų, tik valandėlę, kad pajustų švelnų artėjantį vakarą, jo teikiamą skausmą, juk šitas besikeičiantis metų laikas keistai pripildo orą naujo švelnumo ir prisiminimų, juos sumiešęs. Juk pranašauja jis naują, gyvybės kupiną pavasarį ir sykiu primena nuvytusius pavasarius, kuriuos dar saugo širdies atmintis.

Aikštėje – vyrai, moterys, žaidžia vaikai. Aukšta šviesiaplaukė mergina su knygomis po pažasčia praeina pro bažnyčią; netrukus ji sustos ties šaligatvio kraštu prie geležinio stulpo, žyminčio tramvajaus stotelę: ji skroste skrodžia neramiu žvilgsniu kiekvieną pravažiuojančią mašiną.

Iš vienos gatvės išlenda trys juokingai apsitaisę berniūkščiai: pirmas užsivožęs kolonisto šalmą, antras neša plakatą, trečias vilki balta palaidine, o ant diržo pasikabinęs trimitą. Ar tai judanti reklama, ar vaikai šitaip kvailai linksminasi?

Vienos durys atsiveria, darbininkas bėgte perbėga aikštę.

Vėl vyrai ir moterys.

O vakare išsiilgusios poros, pakeisdamos viena kitą, sėdės Elizos vietoje, ant to paties suoliuko, prie Kristaus kojų. Ji žiūri į jį.

Eliza svajoja, kad visa, ką ji mato, praslinktų ir pro šito Kristaus akis, – gal tada ji būtų geriau suprasta to, kuris va šitaip mato gyvenimą, tikriausiai matė ir ją, sėdinčią ant šio suolo, pritvinkusią meilės, kančios, geismų, visą paženklintą gyvenimo, kurį davė jai.

Galiausiai ji ima melstis:

– Juk aš teisingai elgiausi ligi šiolei, argi ne taip ir toliau turėčiau elgtis? Ir man nereikia visko išsižadėti ir guostis savo kančia. Jeigu aš ir toliau myliu Žilį, jeigu kenčiu tą padėtį šiurkščiau neįsikišdama, Tu puikiai žinai, kad tai ne iš silpnumo... juk tai vienintelis būdas išsaugoti jį sau ir susigrąžinti tai, kas buvo. Privalau ir toliau puoselėti ir ginti savo meilę... Tik, mano Viešpatie, palaikyk mane retkarčiais...

Ištarusi tuos žodžius, labai tyliai, vos pakrutindama lūpas, ji valandėlę dar žiūri į Kristų.

Ta pati gęstanti šviesa slysta ir Elizos rankomis, kojomis ir polichromine medine galva bei rankomis; prie dešiniojo smilkinio žvilga trys kraujo lašai, kuriuos amatininkas išdrožė milžiniškus, taisyklingus, beveik širdies pavidalo.

Jau darosi vėlu... Elizai dar reikia užsukti pas daržovių pardavėją, pas bakalėjininką, pas pienininką... Ji

atsistoja ir nuskuba, kad suspėtų pareiti namo iki pargrįžtant Žiliui.

Be reikalo skubėjo: Žilis grįžo dviem valandom vėliau. Buvo geros nuotaikos, tokio jo nematė jau daugelį dienų.

Eliza pamanė, kad tas kitas savaitės dienas jis mažai matėsi su Viktorina: ši leido laiką su kitais... Matyt, jiedviem klojosi nekaip. Jis grįždavo anksti, iškreiptu veidu, irzlus.

Šiandien jiedu praleido kartu daug laiko, matyt, ji buvo švelni, matyt, jis vėlei patikėjo jos ištikimybe... Buvo linksmas, juokavo, žaidė su mergytėmis, vakare truputėlį šnektelėjo ir su ja. Taip, iš to džiaugsmo, kurį jam suteikė Viktorina, Eliza irgi atsiėmė dalelę...

XI

Gera nuotaika truko neilgai, vos dvi dienas. Žilis ir vėl tapo nervingas, nepatenkintas, netgi žiaurus, jei jam kas paprieštaraudavo.

Atėjo Velykos, ir tą sekmadienį jie praleido pas Elizos tėvus. Viktorinos nebuvo.

– Išėjo pasilinksminti truputį su jaunimu... – paaiškino mama.

Žilio irzlumas pasiekė aukščiausią tašką: jis vis žiūrėjo į laikrodį, sekė praeivius už užuolaidos, nenustygo tarsi pririštas šuo. Eliza valandėlę išsigando, kad jo neįprastas judrumas nesukeltų abiejų senukų smalsumo. Bet šie visą dėmesį buvo sutelkę į vaikus; beje, kaip jie galėtų nuspėti priežastį... pasakė ji sau liūdnai. Atėjo metas eiti namo, o Viktorina vis dar negrįžo.

– Man jau reikia vesti namo vaikus... – pasakė Eliza, – jei nori dar pasilikti...

– Ne, – šiurkščiai atsakė jis, – aš irgi einu.

Ir jie žingsniavo aptemusiomis gatvėmis: Eliza nešė ant

rankų kūdikį, Žilis ėjo greta jos, abi mergytės bidzeno porą žingsnių priekyje. Jie ėjo palei upę. Kadangi žaisdamos dvynukės striksėjo pačiu krantinės pakraščiu, Žilis staiga patraukė jas už rankų ir iškošė vienintelį per visą kelią sakinį:

– Betrūko, kad judvi nugarmėtumėt į vandenį...

Eliza pašaukė jas ir liepė įsikibti į savo palto skvernus.

Taip jie ir ėjo toliau, Žilis tylėjo, žiūrėdamas tiesiai priešais save, o ji stebėjo sukąstus jo žandikaulius, įsitempusį iš apmaudo veidą. Tą akimirką jai iš tikrųjų buvo jo gaila.

Grįžęs jis atsisėdo, viena alkūne atsirėmė į stalą, vis dar tylėjo.

Eliza žindė kūdikį, užsidengusi krūtį nosine, nes mergaitės liko kambaryje.

Paskui ji nuvedė mergaites į miegamąjį, vis ragindama, kad netriukšmautų:

– Nutilkit! Netriukšmaukite... tėvelis pavargo.

Kai nusileido žemyn, jis buvo nepajudėjęs iš vietos, tik susiėmė galvą rankomis: laikė jas sukryžiavęs, atrėmęs į stalą, ir galėjai pamanyti, kad, nuovargio priveiktas, užmigo. Išvydusi tokį vaizdą, Eliza tarė:

– Žili! tu miegi tiesiog prie stalo... Eime gulti, mažiuk, šiandien atrodai toks pavargęs...

Pripylė puodelį kavos ir pastatė prieš jį:

– Va, gurkštelk kavos... atsipeikėsi...

Jis nekrustelėjo ir nieko neatsakė, tik suieškojo Elizos ranką ir paspaudė ją, išreikšdamas draugiškumą.

Pernelyg susijaudinusi ir bijodama išsiduoti, jeigu prabils, ji valandėlę luktelėjo ir atsakė jam tik tokiu pačiu rankos spūstelėjimu. Paskui atsisėdo greta ir galiausiai įstengė prabilti:

– Tu tikriausiai sunegalavai... Pasikliauji žmogus pavasarine šiluma ir kaipmat pasigauni ligą.

Jis kilstelėjo galvą, ji to ir tikėjosi.

– Aš nesergu... nesikrimsk dėl manęs...

– Tu nesergi... tu tiktai pavargai?

Jis pakėlė ranką, paskui vėl leido vangiai nukristi jai ant stalo ir, tarsi kalbėtų tik pats sau, pusbalsiu ištarė:

– Aš jau baigtas žmogus...

Eliza saugojosi bet kokio per švelnaus gesto, tik uždėjo ranką Žiliui ant peties ir pasakė kuo paprasčiausiai:

– Na kas tau čia užėjo? Pasakyk...

Jis pažvelgė į jos ramias, gera linkinčias akis ir beveik prisipažindamas tarė:

– Aš nemoku paaiškinti... Jei tu žinotum!

Ji galėjo atsakyti „aš žinau" ir taip, lyg keršydama, būtų privertusi jį suprasti, kad ji ne iš tų moterų, kurias galima apgauti, būtų parodžiusi jam, kokia didžiulė josios meilė ir kaip baisiai ji kenčia jau daugybę mėnesių. Tačiau tokia jau šita moteris – norėjo suteikti jam prisipažinimo pranašumą.

– Širdies skausmas? – paklausė švelniai šypsodamasi.

Ji žvelgė į ašarų pritvinkusias, klaidžiojančias jo akis, į skausmą, kuris vis dar dvejojo išsilieti. O pakaktų mažmožio, ji puikiai žino, ir jis prisipažintų. Ir tą vietą, kurią ji galiausiai galėtų užimti naujajame Žilio gyvenime, jai

pavyks išsikovoti, net jeigu reikėtų pasinaudoti Žilio silpnumu:

– Paverk... nuo ašarų tau palengvės...

Tokie vyrai, kaip Žilis, verkia juokingai: jis žagteli du tris kartus, beveik be ašarų, bet to pakanka, kad pultum rodyti jam būtiną švelnumą, paguostum jį... jis padeda galvą Elizai ant peties...

Ir kalba. Ne tam, kad jai paaiškintų, o kad pačiam palengvėtų, kalba taip neapdairiai, taip naiviai, jog jeigu ji nebūtų visko žinojusi, neatlaikytų šio jai suduodamo smūgio.

Ūmai jis, regis, susivokia, nes įsmeigia į ją akis:

– Ir viską aš kalbu, va šitaip, tau...

Jos veidas ramus, jame ryškėja švelni jos įprastinė šypsena, jis mano, kad tai vis dar jos geranoriškumas, padrąsinimas kalbėti, jis nežino, kad tai, kas dabar ją šitaip pakeitė, yra pergalės džiaugsmas. Toji vieta, ji ją užsikariavo, jis jau pradėjo savo prisipažinimą, jis ištarė vardą, jis atskleidė visų blogiausia... Galiausiai jis laisva valia išlies jai savo širdį...

– Žinai... tokie dalykai atsitinka... ir jeigu nebūtum pasisakęs man, kam gi kitam būtum įstengęs pasipasakoti? Juk negalėjai laikyti to savyje, tai lyg našta, kuri tave slėgė...

– Taip, iš tiesų, su kuo kitu galėčiau apie tai pasikalbėti? Juk man labiausiai rūpite ji ir tu...

Ji priėmė tą smūgį nė nemirktelėjusi, tik šypsena tapo liūdnesnė:

– Vadinasi, ir aš tau šį tą reiškiu?

Su nevalingu šiurkštumu Žilis atsakė taip, tarsi būtų visiškai akivaizdu:

– Tu? O kaipgi! Juk esi mano žmona...

Jo žmona, o ką tai reiškia? Toji, kuri iškuopia namus, toji, kuri gamina valgį, toji, kuriai padaromi vaikai?

Ji neprisipažino sau, kad jis kalba storžieviškai, – tačiau nesąmoningai pati nusmuko į jo lygmenį, droviai uždangsčiusi tikrus savo jausmus frazėmis, kurios pavertė dramą niekinga, nevykusia situacija:

– Žinoma... mudu – tai jau sena užgesusi istorija, mudu gyvename kartu, toliau iš įpratimo darome vaikus... O dėl visų kitų dalykų, aš suprantu, kad tu... Beje, šitaip mes puikiai sutariame, juk tu aiškiai matai... mudu gyvename savo gyvenimą toliau taip, tarsi nebūtų įvykę to... to kito dalyko... Man nemalonu tiktai viena, kad tu sau kraują gadini... pastaruoju metu atrodai toks sunerimęs... aiškiai mačiau, kad graužies... Nesirūpink, greičiausiai tai praeis, ta tavo... tas tavo romaniukas...

Patekęs į spąstus, kuriuos ji instinktyviai buvo bebaiganti paspęsti, jis vėrės vis labiau, nesikabindamas į faktus, o tik į savo paties jausmus:

– Ak, bet tai ne romaniukas... tai...

Jis norėjo paaiškinti, tačiau buvo pernelyg sunku.

Valandėlę tylėjo, tarsi lydėtų akimis kažin kokių vidinių regėjimų seką, paskui plačiu rankos mostu, kuris lyg ir turėjo išreikšti visą jo esybę, reziumavo:

– Tai kaip liepsna, kaip didžiulė liepsna...

Vis dar sėdėdamas truputį praskėtė kojas, pasilenkė į priekį, apvaliais judesiais patrynė delnais kelius, atrodė, kad vis galvoja:

– Arba kaip pasiutimas... – pridūrė storu naiviu balsu.

Jis nutilo, paskui prabilo vėl:

– Visa bėda, kad ji keista mergiotė, su ja nežinai, ko tikėtis...

Ir štai jis jau priėjo savo kančių priežastį, be Elizos pagalbos kelias minutes liejo savo sielvartą.

Kad Viktorina neištikima, kad ji nesupranta nei Žilio kančių, nei priekaištų, kuriais jis ją apiberdavo, Eliza jau žinojo. Bet ji stebėjo Žilį, sutelkė visą savo dėmesį į jo veido išraišką, į rankų mostus, į kiekvieną žodį, kuris parodydavo, koks gilus jo apmaudas, ir šitaip vėl matuodama tos keistos, jį žlugdančios aistros gylį, ji tyliai kentėjo tarsi bejėgė motina ir vis kartojo sau:

„Tai kaip liga... kaip sunki, graužianti jį liga..."

Staiga Žiliui užėjo pykčio priepuolis. Šiurkščiai nustūmęs koja kėdę jis sušuko:

– Ji mano... aš noriu, kad ji būtų mano... Ji man priklauso, dievaži, ji sakė tai iš pat pradžių...

Eliza priėjo prie jo, priglaudė prie savęs stambų kūną:

– Nusiramink, mielasis, nusiramink...

Perbraukė ranka jo plaukus, palietė kaktą, tarsi jis būtų karščiuojantis vaikas.

Jis leidosi sutramdomas, ir jiedu liko taip susiglaudę. Ji jautė krūtimi, kokia karšta jo galva.

– Supranti, – kalbėjo jis košdamas pro dantis, – jei sutikčiau ją netyčia su vienu iš tų tipų, aš ją užmuščiau...

– Užmušti ją, nes ji tave apgaudinėja... atsikratyti jos suvisam, – ir ji prispaudė jį prie savęs dar stipriau, – jei šitaip kalbi, vadinasi, nemyli jos...

Jis išsilaisvino iš jos glėbio:

– Aš jos nemyliu? Nieko sau... aš jos nemyliu! Jeigu galėčiau išsakyti, ką jaučiu... Beje, ji irgi... nes kartais tai būna taip, o kartais ne... ir kai tai būna taip, tai iš tiesų atrodo, kad mane myli. Aš jos nemyliu! Tada nejausčiau to, ką jaučiu! Kai ji atsiduoda...

Eliza norėjo sušukti „Bet kurgi?", užduoti tą pavydinčios moters klausimą; ji nepadarė tos negrabios klaidos, neuždavė klausimo, kankinusio ją daugel mėnesių.

– Kai užvaldau tą kūną... – toliau kalbėjo jis, – tą kūną...

Nerasdamas žodžių, rankomis apibrėžė ore žmogaus siluetą.

Ji suėmė jo rankas, ramiai nuleido jas:

– Liaukis ... liaukis, nusiramink, tu įsikalbi sau ligą...

Nors ir laikė abi Žilio rankas, nors spaudė jas nervingai prie savo kelių, jų ką tik apibrėžtas mostas stovėjo Elizai prieš akis. Tos rankos buvo čia, po josios rankomis, prispaustos prie jos kelių, bet rodės, kad jos susidvejino: ji vėl regėjo, kaip jos kyla oran, ir tas jų apibrėžtas kūnas darėsi vis aiškesnis, tapo gyvas, šiltas, nuogas, apčiuopiamas, suglėbtas didelių, šiurkščių Žilio rankų.

Ji užsimerkė, bet šitaip matė dar geriau... tas kūnas buvo mažas, putlus, tačiau grakštus, stačios apvalios krūtys, ilgos šlaunys, neuždengtos apatinio. „Pažaisime ‚Sustink'?" – jos balsas buvo aukštas, spigokas, bejausmis, beveik be intonacijos: „Tu mane myli, Žili?" Tačiau tas kūnas gyveno, judėjo, bangavo, suglėbtas didelių rudų rankų, kurios prieš valandėlę ilgomis lėtomis išraiškingomis glamonėmis brėžė įsivaizduojamo kūno kontūrus.

Jis vėl prabilo, nors ji nebesiklausė.

Pamėgino išlaisvinti rankas, kurias ji vis dar laikė tarp savųjų.

– Nespausk taip stipriai... Liza? Tu nieko nesakai... aš jau nebegaliu ištverti, duok truputį kavos, gal atsigausiu.

Ji atsistojo, pripylė puodelį. Jis pamatė, koks išblyškęs jos veidas, kokie pavargę bruožai.

– Išgerk ir tu... tu visa išbalai... dabar ir tu kankinsies dėl manęs... Bet kai tau šitai pasakiau, gal dabar palengvės... nes tu juk puikiai viską supranti... ne taip, kaip ji... kai nori jai ką nors paaiškinti, ji visada nustemba ir sako: „Kas tau užėjo?"

– Taip, žinau... bet gal ji pasikeis...

– Manai?

Ji gūžtelėjo pečiais, vėl atsisėdo greta, parodė į puodelį ką tik pripiltos kavos, paskui ramiai, tarsi tas vakaras būtų visai toks pats, kaip ir visi kiti, pasakė:

– Išgerk... o paskui eisim gulti, tau laikas pailsėti...

Sėdėdama sukryžiavusi skreite rankas, nunarinusi krūtis, pakėlusi į jį savo liūdną gražų veidą, ji žiūrėjo, kaip Žilis geria. Jis pastatė ant stalo ištuštintą puodelį ir matydamas, kad ji nulydi akimis kiekvieną jo rankos mostą, tarė:

– Tu keista moteris, Liza... mudu grįžome, aš atsisėdau, paskui pamačiau, kad tu čia... ir tada, net nežinau kaip, tarsi tai būtų kažkas, kas atsitinka savaime, papasakojau tau viską... Ir tu galėjai pradėti verkšlenti, iškelti sceną, pasakyti, kad man nieko kito nebelieka, kaip tik išeiti... o vietoj viso to tu sėdi čia, žiūri į mane, lyg būtum mano motina...

Ji šyptelėjo, švelniai, nors liūdesys iš veido neišnyko.

– Bet privalau tau pasakyti ir tai, – toliau kalbėjo jis, – kad tu, vaikai, namai man irgi rūpite, net labai. Nepaisant nieko, aš negalėčiau viso to palikti, sau tai jau pasakiau. Tikriausiai ir tau ... ir, nepaisant to, ką papasakojau tau, tu visad būsi čia... va šitaip...

– Žinoma... – atsakė ji, – tik...

Ji norėjo pasakyti: „Tik tu privalai žinoti, kad aš tave myliu, kad man svarbus tik tu..."

Bet pagalvojo: jeigu iš karto pradės jį vargint savo meile, jis ims gailėtis jai prisipažinęs ir tarė:

– Tik... tu privalai visada man viską pasakyti, nieko neslėpti nuo manęs... tada aš visada būsiu čia... aš lauksiu... lauksiu, kada tau tai praeis.

– Taip, – atsakė jis, – aš viską tau sakysiu, pasikalbėjus su tavim man palengvės.

Ir iš tikrųjų jau tą pačią akimirką jam užteko žiaurumo būti nuoširdžiam, nes dar pridūrė vėl įniršio kupinu ir neviltingu balsu:

– Bet dėl laukimo, kada man tai praeis, tau gali tekti laukti ilgai... nes, sakau tau dar kartą... ji suraitė mane visai... nepataisomai... aš baigtas žmogus...

Jam vėl užėjo tas pats priepuolis. Ir vėl jis ėmė verkti beveik be ašarų, keistai žagčiodamas.

Daugiau nepratarė nė žodžio.

Eliza užsklendė laukujes duris, įžiebė naktinę lempelę, užgesino šviesą virtuvėje.

– Na... o dabar lipkim į viršų, juk negali leisti sau taip tuščiai eikvotis.

Jis niekaip neužmigo. Ji girdėjo, kaip kas kelias sekundes nervingai atsidūsta. Jautė, kaip jį slegia atstumto geismo sopulys. Ir jai, jo žmonai, buvo užginta įsikišti, įsispausti tarp jo ir atvaizdo, kuris jį persekiojo. Gulėdama ties lovos kraštu, ji tegalėjo įsidrąsinti švelniai paliesti pirštais jo veidą, pečius, krūtinę – vos vos tepatraukusi baltinius, neleidusius jai susiliesti su tuo dievinamu kūnu. O kaip jinai norėtų jį papurtyti!

Ir staiga įsidrąsino: beasmene, švelnia ranka numaldė jo geismą.

XII

Žilis prisipažino jai. Eliza užsikariavo keistą patikėtinės vaidmenį. Bet ar kas iš tikrųjų pasikeitė jos skaudžiame gyvenime? Taip, ji pastebėjo tai jau kitą rytą. Kurį laiką pusryčiai, išsiruošimas fabrikan praeidavo slogioje tyloje. O šiandien Eliza galėjo pasakyti žiūrėdama jam tiesiai į akis:

– Žiūrėk... įdedu tau pyrago gabalą ir sumuštinių... – Ir jis atsidėkojo šypsena. Vis dėlto tai šioks toks laimėjimas, o Elizai netgi nemažas.

Ir vakarai nuo šiol jau visai kitokie.

Jis pargrįžta, kaip visad pastato ant palangės emaliuotą gertuvę, pakabina ant vagio striukę ir iš karto su šypsena arba patempęs lūpą praneša jai, kad viskas klojosi kuo puikiausiai arba prastai. Po vakarienės, kai vaikai jau suguldyti, jis pasakoja, kaip jam sekės dieną: ar matė Viktoriną... ką ji jam sakė... ką jis nuspėja iš jos elgesio... Ir visada Eliza viską supranta, kuo nuostabiausiai. Ji net užbaigia jo sakinius, padeda suformuluoti mintis.

– Taip, – sako, – ji tau maloniai nusišypsojo ir viskas staiga pasikeitė... tarsi tu būtum tikras, kad ji tave myli...

– Nagi ne, – sako kitąsyk, – tu neturi jokių įrodymų, kad šiandien ji buvo tau neištikima... Tiesiog vakar, kai išsiskyrėte, ji neatsigręžė, nors laukei, tai ir liko gulėti tau ant širdies, o šiandien, kiaurą dieną jos nematydamas, tu vaizdavaisi visokiausius dalykus vien tik dėl menkniekio, kuris nieko nerodo...

Ir iš tiesų, jis apie tai nepagalvojo... juk nuo vakar nenutiko nieko nauja, ir būtent tą akimirką, kai jis suprato, kad ji neatsigręš, jam ir sukilo abejonės... paskui jos ėmė didėti, savaime, be jokios priežasties. Tada Žilis nustemba supratęs, kad Eliza teisi... ji visada suranda jo prislėgtos nuotaikos, jo negalės priežastis...

Žilis kenčia dėl Viktorinos; Eliza kenčia dėl Žilio. Iš tos kančios ir randasi jų sąmokslas.

Tomis dienomis, kai jis neturi ką papasakoti, Eliza žino, kad jis tik atsisės kambario kertėje, nunarins galvą tarp rankų ir sėdės valandų valandas, nepratardamas nė žodžio, nepatenkinta mina. Tada ji sako:

– Eikš, sulošime kortomis.

Jis niurna, galiausiai sutinka. Jiedu susėda vienas priešais kitą prie stalo. Jau ir vėl vasara, lempa dar neuždegta, langas atvertas į tirštėjančią tamsą. Girdėti, kaip gretimuose soduose žmonės kalba ir juokiasi. Apsunkusi nuo dienos karščio žemė pamažėle rimsta. Netrukus stoja tyla ir daros visai tamsu, ji uždega lempą. Paskui sudeda kortas krūvon, sumaišo, ima dalyti...

– Širdžių tūzas... – tu pasiimi...

Ji žaidžia, apsimesdama, kad jai įdomu, kaip žaidžiama su jautriu vaiku.

Žaidžia tol, kol Žilį ima marinti miegas.

Kartą naktį, visai atsitiktinai, tiesiog paklusęs patino instinktui, jis nubudo, pasigręžė į ją ir pasielgė su ja kaip su moterimi. Netekusi jėgų, ji leido sau patikėti iliuzija. Viską pamiršo. Valandėlę gyveno pasaulyje, kuriame buvo tik Žilis ir ji, Žilio moteris. Už šią silpnybę jai teko brangiai sumokėti: tai buvo pirmas kartas, kai, nors akimirką, ji gyveno užmiršusi jų dramą; atsipeikėjus tikrovė smogė jai antrą kartą, taip pat giliai kaip pirmą dieną.

Kartą sekmadienį Žilis nepaskelbė, kaip paprastai darydavo, kad ateis Viktorina ar kad jie eis aplankyti Elizos tėvų, nepareiškė noro ir eiti pasivaikščioti vienas.

– Šiandien toks gražus oras, – pasakė jis, – kodėl mums neišvykus į gamtą?

Susiruošta buvo sparčiai: užlipta ant aukšto, suieškota kuprinė, sutepti sumuštiniai, kietai išvirti kiaušiniai, pripilta kavos į Žilio gertuvę. Eliza viską darė skubėdama, truputį nervingai, ji vis dar neatsidavė dienos džiaugsmui, tik skubėjo išeiti, kuo greičiau atsidurti toli nuo namų, iš baimės, kad visko aukštyn kojom neapverstų koks priešingas įsakymas.

Traukinys atvežė juos už kokių dvidešimties kilometrų nuo miesto. Jie ėjo per mišką, Žilis ir Eliza pakaitomis nešė kūdikį. Vidurdienį ilsėjosi proskynoje. Eliza pažindė kūdikį, paskui ištiesė ant žolės antklodę ir paguldė jį. Išvyniojo sumuštinius. Mergytės valgė lakstydamos pirmyn

ir atgal, nuolat sugrįždamos pasiimti savo dalies. Žilis išsidriekė žolėje, padėjo galvą Elizai ant kelių. Pavalgęs taip ir liko gulėti, ramus, tarsteldamas apie šį bei tą, nė menkiausios užuominos apie Viktoriną. Eliza uždėjo ranką Žiliui ant peties, žiūrėjo jam į veidą, nedrįso nieko pasakyti, bijodama, kad koks nors paprasčiausias žodis neišsklaidytų tylos. O jis tylėjo. Eliza prisiminė, kad vieną popietę prieš vestuves jie atėjo pasivaikščioti po šias apylinkes visa šeima. Ties vienu tako posūkiu Žilis staiga pritraukė ją prie savęs, jie nugriuvo į krūmus ir ilgai ilgai bučiavosi kaip pašėlę. Paskui ilgai plušo trindami naująją Elizos palaidinukę, pažaliavusią nuo žolės, o po to, laukdami tėvų, susikibę rankomis, atsisėdo ant medžio strampo:

„ –Tu mane myli?

– Beprotiškai... beprotiškai..."

Jiedu juokėsi, nes kiti tikrų tikriausiai neįsivaizdavo, apie ką jiedu kalba... Kone visą likusį pasivaikščiojimo laiką Žilis turėjo laikyti ranką Elizai ant peties, kad niekas nepastebėtų dėmės ant jos palaidinukės...

Ji buvo bepaklausianti, ar jis prisimena tą kartą. Bet ne, verčiau jau nieko nesakyti... Jis parodė, kad jį vargina saulė, tada ji pakėlė ranką, šešėlis krito ant Žilio veido.

Dabar ji nieko nebegalvoja, nieko nebeprisimena. Palinkusi su pakelta ranka, seka didžiulėmis dėmesingomis akimis menkiausią to vyro krūtinės kilstelėjimą, ji nekruta – jos širdis kupina trapaus švelnumo.

Paskui jie vėl žingsniuoja per mišką. Išeina į erdvią aikštelę, kuri driekiasi dešinėje tarsi į begalybę, o kitoje

pusėje, miesto link, leidžiasi staigiu šlaitu žemyn. Čia beveik nėra medžių, saulė kepinte kepina. Žilis išsitraukia iš kuprinės laikraštį, išlanksto kepurę su snapais ir užmaukšlina ją Elizai ant galvos.

– Pažiūrėkit, kokia mama graži!

Mergaitės juokiasi, reikalauja tokių pačių kepurių sau.

– Tuoj išlankstysiu dar...

Takas kaskart siaurėja, jie eina žąsele; nusiskina čia miškelyje žydinčią sausmedžio šakelę, čia pakelėje ramunių. Dabar kairėje vaizdas atsiveria į tolį: horizonte iškyla aukštakrosnių kaminai ir juodi anglies šlako kūgiai. Valandėlę jie sustoja paspoksoti. Čia lyg pakimbi virš pasaulio... Paskui žąsele, apsikaišę gėlėmis ir popieriniais šalmais, jie vėl žingsniuoja tarp aukštų parudavusių žolių.

Traukinyje, vežančiame namo, visi žiūri į juos. Eliza didžiuojasi savo gražutėmis mergaitėmis ir tuo gražiu aukštu vyru, sėdinčiu priešais ją. Gėles, kurių jie prisiskynė, jis sudėjo į didelę puokštę ir laiko ją negrabiai ant kelių. Eliza papuoš jomis namus, ir taip rytoj bus išsaugota dalelė šiandienos, tos palaimingos dienos.

Ak! kad visos gyvenimo dienos būtų panašios į šitą... sudėtą iš mažyčių greta surikiuotų laimių. Pasivaikščiojimai miške... Šiltas viržių kvapas... Žilis padėjo galvą Elizai ant kelių... Žilis svaidė plokščius akmenukus į upę... Kelias, nutiestas viršuje... Pažiūrėkit, kokia mama graži... Žali, balti ir rusvi varpiniai, išsidriekę bekraštėmis vienatvėmis. Ir nieko daugiau. Menkutės akimirkos, kurių paslaptį Elizai pavyko užčiuopti. Nebylią, vienišą, jos užvaldė ją taip, kad apsakyti neįmanoma.

Traukinys rieda, trečiosios klasės vagonas pilnut pilnutėlaitis. Kartus suprakaitavusių kūnų kvapas miešiasi su salsvu sausmedžių kvapu. Moterys, rūkantys arba snūduriuojantys vyrai, vaikai, sėdintys ant motinų kelių. Elizai visiškai nepažįstami veidai. Ir tarp tų nepažįstamų žmonių – viena grupė: Žilis, trys vaikai, ir ji, Žilio moteris. Ją ir vėl užvaldo akimirka. Ak! ji nesugebėtų išreikšti šito žodžiais... tačiau jaučia ją visomis juslėmis ir visa siela. Toji žaizda, kurią nešiojasi širdy, užslėptas kentėjimas, kurį ji jaučia sunkiantis viduj, niekur nedingo, jis primena, kad ši akimirka labai trapi. O juk gyvenimas galėtų visas susidėti iš tokių pat švelnių, tokių pat reikšmingų akimirkų... Bet ar užtektų vietos tiekai laimės žmogaus širdy?

Negudraujanti, neišdidi, nefilosofuojanti moteris, ji neklausia, ar yra pasaulyje vietos tokiai širdžiai kaip josios.

Visu kūnu, visa siela ji tragiškai šaukiasi to, kas nenusakoma. Grupė, susidedanti iš Žilio, trijų vaikų ir Žilio moters... Jos rankos šiek tiek dreba, spausdamos prie krūtinės kūdikį, veidas truputį virpa – ji sminga į tą palaimą iki susinaikinimo. Atrėmusi galvą į vagono sieną, ji užsimerkė – galėtum pamanyti, kad ji – tokia pat moteris, kaip kitos, šiek tiek pavargusi nuo dienos, praleistos gamtoje.

Perone, perpildytame žmonių, Eliza sekė paskui Žilį, kuris laikė už rankų mergytes. Akimirką jis pastūmėjo jas į priekį ir, pasigręžęs į Elizą, tarė:

– Ji tikriausiai labai nustebo, kad aš nepasirodžiau... Tai gera taktika, gal sukels jai pavydą. Ji sakė man, kad šį sek-

madienį niekur neis... norėčiau praeiti pro jos namus ir įsitikinti, kad tai tiesa...

– Ne... ne dabar, – atsakė ji skausmingu vos girdimu balsu.

– Taip, eime.

Ir vėl pačiupęs mergaites jis skubiai susiliejo su minia.

Eliza paklaikusi sekė jam įkandin.

Tėvai buvo išsinešę į lauką kėdes, sėdėjo ant šaligatvio prie namo sienos kvėpuodami grynu oru. Viktorina vilkėjo rausva kartūno palaidine ir buvo įsisegusi į pernelyg sugarbanotus plaukus juodo aksomo kaspiną.

Žilis ir Eliza išdygo jiems prieš akis su vaikais, gėlėmis ir gamtoj praleistos besibaigiančios vasaros dienos nuotaika.

– Ne, mama, mes neužeisime, sėdėkite. Mes tiktai ėjome pro šalį... vaikai pavargę...

– Koks gražus oras! – pasakė Viktorina. – Jei būtumėt pasakę man, kad vykstate į gamtą, būčiau važiavus su jumis...

– Iš tikrųjų? Tu būtum važiavusi? – paklausė Žilis naiviai apsidžiaugęs. – Kad būčiau žinojęs! Bet palauk! – pasikniausęs puokštėje, ištraukė iš jos pačias gražiausias šakas, – va štai, dabar tu pasijusi taip, lyg būtum buvusi su mumis...

Eliza sekė akimis tą rankos mostą, regėjo, kaip šakos ėjo iš vienos rankos į kitą.

Rytojaus gėlės, praėjusios dienos prisiminimas... šitaip užgimsta visi menkučiai jos džiaugsmai ir pamažu sudarkomi...

Jie grįžo namo, vaikai verkšleno, nes baisiai norėjo miego, jie net nestabtelėjo virtuvėje, iškart užlipo į miegamuosius. Kuprinę ir drabužius sukrovė ant kėdės. Tai, kas dar liko iš gėlių, buvo įmerkta į prausyklės ąsotį.

Ir vėl, kaip visada, stoja akimirka, kai visi miega, o tu lieki viena, laisva su savo skausmu. Iš tos iškylos jie parsinešė žemės, miško ir salsvo kaimiško prakaito kvapus. Ryškus sausmedžio aromatas išsiskiria blankiame sumišų kvapų fone. Jis buvo nuskintas ant tos bekraštės aukštikalnės... Graži diena, kurios atneštas džiaugsmas išgaravo akimoju... Ramybės kupina diena, nusitęsusi iki pat vakaro! Iki tol, kai, lovoje išsitiesusi greta užmigusio vyro, ji gali prisiminti tas akimirkas nesikankindama...

– O mano Dieve, o mano Dieve... nepalik manęs... pasigailėk manęs... šiandien aš šitaip troškau laimės...

Nusigręžusi kambario pusėn, ji verkia, dusliai kūkčiodama, prispaudusi prie lūpų nosinę, kad nepažadintų Žilio.

XIII

Nelaimingam, kad ir ką sakytum, laikas bėga greitai. Jokia gairė neženklina pasibaigusio laiko, joks džiaugsmas neskiria vienos dienos nuo kitos. Vien tiktai apgailėtini dalykai, visada tokie patys.

„Jau ir ruduo!" – taria sau Eliza. Netrukus bus metai, kaip ji gyvena be Žilio meilės... Jai dingojasi, kad už nugaros nusidriekusi vienui viena diena, nesibaigianti, tačiau viena.

Ji žiūri nustebusi į sodą: pirmoji šalna baltai nukloja jau kur kas plikesnę žemę, ant medžių vis mažėja lapų. Gražios šiaurinės ūkanos sujaukia ryto peizažą, jos iš lėto pakils nuo žemės, kad netrukus vėl nusileistų ir sugertų vakaro šviesas. Gėlių sode nebėra, prie tvoros styro stori apvalūs porų stiebai.

„Jau ruduo!" – ir jai atrodo, kad ji negyveno.

Ji pasitraukia nuo lango, žengia kelis žingsnius į virtuvę: stalas ir kėdės, laiptai, vedantys į miegamuosius, kairėje viryklė ir indauja – tai jos gyvenimo nuotrauka.

Argi svarbu, jog metų laikai praeina ir vėl ateina! Yra tik ta niūri, niekada nesibaigianti šiandiena... Daugybę mėnesių ji laukia, kad išauštų kitos dienos aušra.

Ji vėl grįžta prie tos minties, užbaigia ją: „Jau ruduo! Kaip lėtai slenka valandos!"

Nes svarbus juk tik širdies laikas.

Nors Eliza seniai atsikėlusi, Žilis iš fabriko negrįžo; dabar, kai naktį jis praleisdavo darbe, ji niekad nepasilikdavo lovoje iki jam pargrįžtant. Ji perėjo per nediduką kambarį su vaškuotais baldais, atidarė laukujes duris. Rūkas vis dar perdėm tirštas, ji nepamatys jo, žingsniuojančio keliu. Vėl sugrįžo vidun, paskui išėjo su šluota ir ėmė šluoti siaurutį akmenų šaligatvį. Staiga jis išniro iš rūko visai šalia:

– A... Liza!

Nepasakęs nieko daugiau įėjo vidun. Ji nusekė iš paskos.

– Nori pavalgyti iškart?

– Taip, nusiprausiu paskui.

Ji padavė jam karštos kavos, atsisėdo priešais prie stalo, pati irgi suvalgė kelis kąsnius. Jisai nepratarė nė žodžio. Lauke buvo vėsu, tad langas buvo uždarytas, keptų lašinių kvapas pripildė kambarį. Brėkšmoje viskas atrodė tuščia, apgailėtina. Eliza duso.

Norėdama nutraukti tylą pasakė:

– Reikėtų nurinkti tai, kas liko iš gerų porų, nes jie išstyps kaip ir kiti...

– Išstyps tai išstyps.

Geriau jau neatkaklauti, diena, regėjos, bus nekokia.

Vakar vakare Žilis buvo gana ramus, bet naktį, darbo metu, jam tikriausiai užėjo blogos mintys ir reikia iškentėti visas to pasekmes, palaukti, kol jos praeis savaime arba kol Viktorina pasakys malonų žodį ar padarys malonų gestą. Elizai netgi beveik pavyko pažadint savyje norą, kad tasai gestas arba tas žodis būtų išreikšti kuo greičiau... Toji mintis šmėstelėjo vos sekundę – netrukus Eliza paraudo, kad šitaip pagalvojo. Bet ko norėti – visą laiką ta prasta nuotaika, tie pykčiai, slogi tyla, kuri ją smaugė ir kurios niekad negalėjai nutraukti nenubausta!

Nes pastaruoju metu Žiliui, kad nusiramintų, jau nebepakako prisipažinimų Elizai. Viktorina vienu matu sunaikino tą menką suraminimą: kaip vieną gražią dieną ji užsigeidė sukurstyt Žilio geismą, taip dabar jai šovė į galvą pasimylėti su kitu vyru.

Liusjenas Marešalis mieste prekiavo tabaku ir cigarais... Ji galėtų ištekėti už Liusjeno. Išpuoselėtais pirštais, apmautais auksiniu vestuviniu žiedu ir sidabriniu su dailiu perlu, padavinėtų mažytes kedro dėželes:

„*Claro? Cogetama*? ar *Voltigeur?*“, – ketinimas toks pat, kaip visi kiti. Ir lengvai įgyvendinamas: jei jau esi moteriškos lyties, vadinas, privalai tuo pasinaudoti.

Kodėl gi ne? Pirmyn, purvina mergiščia. Tau gyvenimas nesusijęs su jokiais pavojais. Neturi ko prarasti, neturi ko laimėti. Niekas niekada nesugebės tavęs nei pakylėti, nei sumenkinti. Moteris, neturinti nieko nei iš dangaus, nei iš pragaro, moteris be sielos, be širdies, be proto – netgi be kūno, juk net iš tos didžiulės tave ryte ryjančios lyties tu nepasisemi nei kančių, nei džiaugsmo.

Ir tik laikydamasi savo tragiško žaidimo nekaltumu taisyklių tu, nieko nepaisydama, vis dar susitikinėji su Žiliu. „Šiaip ar taip, jis gražus vaikinas, tas Elizos vyras..." Ir žingsniuoji miesto gatvėmis, leisdama sau malonumą eiti įsikibusi į gražaus šviesiaplaukio darbininko parankę. O tas nerimaujantis naivuolis dar klausia:

– Bet, Viktorina... ar tu mane myli?

Ir tu, pakėlusi antakius, kaip tik tu moki padaryti:

– Na, žinoma! Kodėl gi turėčiau nemylėti?

Tu nuostabiai gražiai sudėta, tavo kojos ilgos, baltos, tavo oda plonesnė už darbininkų moterų odą. Joks pernelyg sunkus rūpestis, joks pernelyg didis džiaugsmas nepaženklino tavo veido, ir tavo pilvas – be gimdymo raukšlių... Tas nuogas kūnas, kurį Žilis regi prigludusį prie savo kūno, atrodo jam kaip koks nelauktas kito pasaulio moters kūnas. Tu iš tikrųjų moki mėgdžioti meilės žaidimus. Bet tavo akių vokai neužsiveria ir nevirpa smarkiau – o tos akys be žvilgsnio, nors Žilis ir nežino, kodėl jos varo pasiutiman, persekioja nuo tos pat akimirkos, kai jūs išsiskiriate. Neturėdamas įrodymų – net jeigu jų turėtų, nekeltų jam įtarimo – jis nebepajėgia nurimt kaip patinas, savo aukos šeimininkas.

Matai... šitoje švarioje virtuvėje gyvenimas jau vos berusena. Žilis baigė valgyti lašinius ir kiaušinius; jis vis dar sėdi prie stalo, jo akys kupinos kančios. Tavo sesuo Eliza stovi prie lango, jos žvilgsnis pasiklydęs šiaurės rūke, kuris pamažėle atskleidžia juodą horizontą. Ji negali niekuo padėti tau – nei pakenkti. Niekas negali tau nei padėti, nei pakenkti. Sustingusi nuo didžiulės savo meilės ji lau-

kia. Ji laukia, kada Žilis pasveiks. Ji žino, kad per jėgą nuo tavęs nepasveiksi, pasveiksi nuo tavęs tiktai pajutęs tau pasišlykštėjimą.

Eliza užkopė laiptais pasiimti mergyčių, kad nuprаustų ir aprengtų jas virtuvėje: jei Žilis nuspręstų eiti gulti, miegamajame bus tylu, kūdikis turėjo nubusti tik po valandos.

Kai vėl nusileido, Žilis jau buvo pasitraukęs nuo stalo.

Jis iš lėto nusiavė ir, numetęs batus prie viryklės, pasakė:

– Einu pamėginsiu numigti! Iki.

Vos jis išėjo, viena dvynukė kumštelėjo kitą alkūne sakydama:

– Šiandien jis, rodos, blogos nuotaikos...

Netikėtai Elizos ranka pliaukštelėjo per vaiko skruostą.

Mažylė pravirko ne iš karto. Valandėlę jos visos trys žvelgė kita į kitą tylėdamos. Eliza sustingo, pati nustebusi dėl savo mosto. Paskui paėmė mergytę ant rankų guosdama:

– Neverk, mano mažyle... Aš tave nuskriaudžiau? Bet nereikia šitaip kalbėti apie tėvelį.

Buvo pats laikas eiti į mokyklą. Rūkas jau išsisklaidė visiškai, kelią švietė balta spalio saulė. Mergytės žingsniavo tylėdamos, viena ranka įsikibusios į Elizos ranką, kita nešdamos rudo audeklo portfelius. Vyko keisti dalykai, jos nežinojo kas, bet jautė, kad joms visame tame vietos buvo labai maža.

Grįždama Eliza užsuko į bakalėjos parduotuvę. Ji skubėjo, tad buvo aptarnauta pirma; jai pasirodė, kad visi į

ją žiūrėjo kažin kaip ypatingai. Kai ėjo pro duris su pirkiniais, viena iš moteriškių parduotuvėje per anksti prasižiojo, ir ji išgirdo:

– Ir vis dėlto, kokia istorija... Ir jai tas ne paslaptis, be jokios abejonės. Iš jos veido matyti...

Žmonės žinojo... Taip ir turėjo atsitikti: dėmesiui sužadinti pakako, kad žmonės pamatytų, kaip jiedu atsisveikina gatvėje, negalėdami atsiplėšti vienas nuo kito. Gal kas juos matė ir brūzgynuose, už siaurų gyvatvorių... Pasislėpusi už lentynų, puošiančių parduotuvės vitriną, Eliza valandėlę luktelėjo – kita moteris atsakė:

– Aš tai sakau: jeigu ji taikosi su tuo, vadinas, ji nieko kito neverta...

Sukryžiavusi ant krūtinės didžiulį juodą šalį, pasiėmusi į rankas pirkinius, Eliza nužingsniavo gatve. Širdis daužyte daužėsi – ir vis dėlto ji iš lėto praeidavo pro gyvatvores, pro žemus sodų pinučius, pro siaurus plytinius namus. Toksai pakumpęs siluetas, veidas, kuriame kažkas ką tik mirė. Ji stumtelėjo virtuvės duris. Atsisėdusi ant pirmos pasitaikiusios kėdės, praskėtė rankas, leisdama nuslysti pirkiniams ant kelių. Nužvelgė tuščią kambario kertę.

Tada vieną paskui kitą paėmė bakalėjos krepšius, padėjo juos ant stalo. Nusisiautė šalį, gūžtelėjo pečiais: galų gale tai tik smulkmena greta kitų dalykų...

Apie vienuoliktą Žilis nusileido į virtuvę. Kadangi avėjo tik puskojinėmis, Eliza neišgirdo jo. Apstulbusi ji taip ir liko stovėti žiūrėdama į jį su pašluoste rankoje. Jis truputį pasilenkė, kad tilptų į siaurą kabantį ant sienos veid-

rodį, ir pasitaisė ranka plaukus. Paskui atsisėdo, apsiavė, galiausiai ištarė:

– Niekaip negaliu užmigti, nueisiu į miestą, gal kartais jai šaus į galvą užsukt vidurdienį pas Marešalį...

Ji godžiai ieškojo dingsties jį sulaikyti. Stovėdama tarpduryje instinktyviai uždėjo rankas ant staktos, užstodama jam kelią.

– Bet, Žili... tau reikia pailsėti! koks būsi vakare, kai reikės eiti į darbą!

– Aš neužmigsiu! Man šovė į galvą, kad vidurdienį ji eis pas jį... Jei nepatikrinsiu, išsikraustysiu iš proto...

Ji nuleido rankas, pajuto, kaip ją kliudė tas didelis kūnas, kuris praėjo pro šalį nesustodamas.

Jis pargrįžo po dviejų valandų.

– Stovėjau prie Marešalio parduotuvės ir įsitikinęs, kad ji nebepasirodys, išėjau. Galėjau nueiti tiesiai į jos parduotuvę, būčiau ją pamatęs... bet tada nebūčiau sužinojęs, ką ji ketina veikti. O dabar, kai ji man rytoj pasakys, kad nebuvo pas Marešalį šiandien vidurdienį, aš bent vieną kartą žinosiu, jog nemeluoja...

Eliza išblyško. Ak! kad jis būtų pamatęs, kaip Viktorina įsliūkina į parduotuvę... kad būtų grįžęs dar labiau susikrimtęs, įsiutęs, bet užtat galintis pasišlykštėti ja... Jis stovėjo štai čia, triumfuojantis, atsileidęs, beveik švelnus:

– Sakyk, Eliza... norėtum, kad aš nurinkčiau tuos tavo porus prieš atsiguldamas?

O rytoj, poryt arba kitomis dienomis Viktorina, kad ir ką darytų, suras žodžių ir gestų, kurie užgniauš Žiliui

kvapą: jis žiūrės į ją, tokią pasiekiamą kaip kriaušę, numalšinsiančią troškulį...

– Tiek to... – atsakė ji po valandėlės, – geriau eik gultis... tau reikia išsimiegoti, juk naktį turėsi dirbti...

– Tu teisi... dabar tikriausiai jau užmigsiu.

Jis užkopė laiptais. O ji vėl įniko į darbus.

Sustojo prie lango kiek atsipūsti. Pasinėrusi į mintis, klaidžiojo žvilgsniu virš sodo tvoros, po pievą, kur akys sekė judančias dėmes jų nematydamos. Kareiviai, atvykę į manevrus, šliaužė per žolę. Vienas jų, gulintis prie pat sodo tvoros, pasigręžė į Elizą ir jai šypsojosi. Jų žvilgsniai susitiko. Jis pasiuntė jai bučinį, šiaip sau, prasiblaškydamas. Kadangi ji neatsakė jam jokiu gestu, kadangi jos veidas buvo neperprantamas, jis nutaisė priekaištingą miną. Iš tolo vos tegalėjai įžiūrėti jo kūną, apvilktą audeklu, kuris beveik nesiskyrė nuo žemės ir parudavusios žolės; iš po atsmaukto šalmo matėsi tik jo jaunas veidas. Ji irgi jam nusišypsojo. Tada jis kilstelėjo truputėlį, ir kūnas atsiplėšė nuo žemės, dar gležnas, toksai pat jaunas kaip ir jo veidas ir pernelyg prislėgtas audeklo ir odos naštos. Gestais jisai parodė, kad norėtų, jog ji atsigultų šalia žolėje. Rodė pirštu į ją, paskui į žolę greta savęs, juokėsi ir suglaudęs priešais save rankas rodė, kaip apkabintų ją.

Eliza pasitraukė nuo lango. Jos krūtys po suknele pritvinko. Užsidengė veidą rankomis. Vidiniu žvilgsniu regėjo viršuj kambaryje miegantį vyrą.

Pamažu užkopusi laiptais sustojo priešais jį. Jis nenusivilko drabužių, kūnas ilsėjosi užmarštyje ant antklodžių,

didelis, kresnas. Mėlyna kelnių flanelė buvo standžiai apgulusi sulenktą kairę koją iki kirkšnies. Didžiulės rankos, užmigusios nebaigus mosto, ir liko įsikibusios į marškinių atvartus, apnuoginusios rusvų plaukų kuokštą. Galingi žandikauliai, patamsėję nuo vienadienės barzdos, čia atsileisdavo, čia vėlei išsikreipdavo. Tankios plaukų sruogos, atmestos atgal, atvėrė pernelyg blyškią kaktą, išsaugojusią vos vos rusvą atspalvį.

Dar niekada Eliza nebuvo įsižiūrėjusi į jį taip nuodugniai, niekada taip jo nemylėjo ir negeidė su tokiu tragišku karščiu, su tokia didžiule viso kūno širdgėla. Ji taip ir liko stovėti, atsikolusi į sieną, išsitempusi, sudrėkusi, apsunkusiomis krūtimis.

Galiausiai nuėjo, tyliai, ant pirštų galiukų.

Pro virtuvės langą ji matė, kaip pievos šlaitu bėga vyrai, susilenkę, suspaudę šautuvus; jie užkopė į viršūnę ir dingo ties kitu šlaitu. Žolė prie sodo tvoros liko tuščia, šiek tiek sutrypta. Jaunasis kareivis prisidėjo prie kitų. Pakviestas jų, su jais sutapęs, tas vyras-vaikas įsitraukė į karo žaidimus.

Apylinkės vėl nurimo. Retkarčiais dar pasigirsdavo, kaip, perskrosdamas popietės ramybę, kimus balsas šūkčiojo įsakymus.

Eliza uždarė langą, suvyniojo klijuotę, kuria buvo uždengtas stalas, ir ėmė skusti daržoves vakarienės sriubai.

Jau senokai sutemo. Vaikai buvo suguldyti. Žilis, pavalgęs vakarienę, skaitė vakarines naujienas. Eliza tepė sumuštinius, tris su sutrintais kiaušiniais, tris su sūdytais

lašiniais. Suvyniojo juos ir padavė Žiliui. Jis išėjo. Viskas aplinkui ją numirė.

Kelias akimirkas ji stovėjo nustėrusi, taikydamasi prie savo vienatvės. Kartkartėmis išgirsdavo čia besiartinančius, čia nutolstančius traukiančių į fabriką darbininkų žingsnius. Kartais vyrai eidavo dviese arba trise ir ją pasiekdavo nebylus žodžių gaudesys. Kitos moterys irgi liks vienos šiąnakt. Bet dar ilgai jų lūpos saugos nuoširdžių atsisveikinimo bučinių skonį, o krūtys – ilgų naivių glamonių prisiminimą: tą ištikimą, šiltą ranką, beveik draugišką, kuri nuslysta per palaidinukę atsisveikinimo akimirką. Per patį vidurnaktį, jausdamos šalia savęs tą tuščią vietą, jos gal ir nubus, tačiau žinos, kad rytą, vos išaušus, jų rankos apkabins pargrįžusius vyrus, kaip kitados darydavo ji pati.

Išalkę, bet nerimo nejaučiantys kūnai, kurie džiugiai nurims nušvitus pirmiesiems saulės spinduliams...

Eliza apkabino save rankomis, nunarino galvą ant krūtinės. Vienatvės naktis, rytojus be ateities. Viena ir ta pati diena, be rytojaus... „Man šovė į galvą, kad vidurdienį ji gali užsukti pas Marešalį... galėjau nueiti tiesiai į jos parduotuvę, taip būčiau ją pamatęs... Aš tai sakau: jeigu ji taikosi su tuo, vadinasi, ji nieko kito neverta... Jei nenueisiu patikrinti, išsikrausysiu iš proto..."

Ji vėl pakėlė galvą, atsiduso. Pasitvarkė virtuvėje, užgesino lempą, užkopė laiptais.

Stabtelėjo gerokąvalandėlę prie savo kambario lango. Prieblandoje neaiškiai regėjo banguotas pievų apybraižas, tolėliau – didelį tuščios nakties kvadratą. Dar

toliau švytėjo susijaukusios šviesos, o dangų rausvino aukštakrosnės. Fabriko sirena suriaumojo valandą, skelbdama vienai pamainai pertrauką: Žilis netrukus pradės darbą.

XIV

Rytojaus rytą paskambino septynias valandas, o Žilio vis nebuvo. Eliza nerimavo jau seniai. Pradėjo rengti vaikus, vos tik išgirdusi kokį garsą lauke, pažvelgdavo pro langą. Atrodė mažai tikėtina, jog tokią ankstyvą valandą Žilis būtų sutikęs Viktoriną. Ji baiminosi, kad nebūtų kas nutikę. Paklaikusi regėjo Žilį sutraiškytą plieno luito arba sumaltą pabaisiško mechanizmo krumplių. Prieš tokią nelaimę esi bejėgė... Ir triūsinėdama be garso paskubomis meldėsi, kad tik vėlavimo priežastis būtų Viktorina.

Buvo laikas eiti į mokyklą, tačiau Eliza nesiryžo palikt namų. Galiausiai apsisprendė. Įsitikinusi, kad mažylis ramiai sau miega, ji palydėjo mergytes dalį kelio, paskui paleido vienas, liepusi eiti apdairiai šaligatviu. Pridėjusi prie kaktos ranką, valandėlę jas sekė akimis, palaukė, kol jos perkirs aikštę. Jeigu neras Žilio namuose, nubėgs iki fabriko... Atsigręžusi, netikėtai jį išvydo. Ką tik išlipo iš tramvajaus ir traukė jos link.

– O, Žili? Tu taip mane išgąsdinai...

Jis atrodė išvargęs. Nors ir nebuvo karšta, prakaitas sruvo jo veidu, miešėsi su nakties dulkėmis.

– Žinai, turėjau ją pamatyti, pasukau tuo keliu, kuriuo ji eina į parduotuvę. Ant kaklo buvo užsisegusi vėrinį, kurio aš niekad nemačiau jos dėvint... Ji pasirodė man labai keista...

Eliza nieko neatsakė. Pagaliau jis jau buvo čia... žingsniavo greta jos... Valandėlę atsidavė tam sunkiam džiaugsmui, kuris ateina po nerimo.

Paskui pakėlė į jį akis, palietė ranką.

– Ir tu va šitaip išėjai į miestą, toks purvinas...

Ji vėlei nudelbė akis į kelią ir jau tyliau prabilo:

– Žili, elgiesi labai nevykusiai... Tu pernelyg dažnai sukiesi jai po kojų, tai turi ją erzinti... Atrodai taip, tartum lakstytum paskui ją, kuo ji tave laikys...

– Bet juk tai visiškai natūralu, – atsakė jis gyvai, – kad ir ką ji darytų, privalo žinoti, jog po viso, kas tarp mūsų įvyko, ji priklauso man!

– Pabūk truputį be jos, apsiramink, – pasakė ji švelniai. – Jeigu dėsies abejingas, jeigu atrodys, kad tu ją palikai, ji supras klydusi ir pati pas tave sugrįš...

Ji žinojo žaidžianti pavojingą žaidimą, bet jai atrodė, kad atėjo laikas jį išbandyti. Išsiskyręs su Viktorina kelioms dienoms Žilis gal ir pajustų jai didesnį potraukį, bet sykiu Viktorina galbūt patikėtų jo apsimestiniu abejingumu. Jei ji tai suprastų kaip pralaimėjimą, jei nepultų vėl persekioti Žilio, jei visai nusigręžtų į kitą pusę, gal Žilis pagaliau suprastų, kokie merginos jausmai.

Žilis jai nieko neatsakė, tačiau Elizos žodžiai pamažėle sukosi jo galvoje.

Jie jau seniai buvo namuose, kai jis be jokios įžangos pasakė:

– Gal tu ir teisi...

Nieko daugiau netaręs, toliau nerangiai valgė išskėtęs pirštus, atsitraukęs per daug toli nuo stalo, delnu apglėbęs duonos riekę. Pagaliau baigė savo mintį:

– Taip, būtent... man reikėtų nieko nedaryti kelias dienas... pamatytume, kas iš to išeitų... Bet likt va šitaip, be jokių naujienų, manau, kad neištversiu...

Eliza išsigando, kad galiausiai jis nepaklausys jos patarimų – kiek prislopintu balsu, tačiau įsmeigusi į jį žvilgsnį, kuris turėjo atrodyti tvirtas, pasakė:

– Pamėgink. Ir jeigu iš tikrųjų neištversi jos nematydamas, sekmadienį nueisim pas tėvus, tu pasižiūrėsi į ją, tik negalėsit likti vieni. Pamėgink būti kantrus, pasistenk, – ir pridūrė kuo paprasčiausiai: – aš tau padėsiu...

Jis pritariamai linkteli galvą, jis sutinkąs! Ji tiria jį žvilgsniu: jam stinga jėgų ištarti žodį, jis visai iškamuotas... O dar tas ėjimas per visą miestą, iškart po darbo... užuot pargrįžus namo ilsėtis... Toks vyras kaip Žilis dirba per sunkiai, jis turi gyventi tvarkingą gyvenimą... Dirbti, grįžti namo, valgyti, miegoti, vėl eiti į darbą... Priešingu atveju kūnas nebeatlaiko... O dabar atrodo, tarsi jis nesiliauja dirbęs sirgdamas rimta liga... Bet aš jį pagydysiu... aš jį pagydysiu... galvoja ji kalbėdama nerimo kupinu balsu:

– Tu jau seniai turėtum būti lovoj, Žili... o dabar lipk viršun. Eik miegoti.

Praslinko keletas dienų, ramių.

Sekmadienio popietę Žilis nusiskuto, labai tvarkingai apsirengė.

– Na, eisim? – paklausė vilkdamasis striukę ir dėdamasis kepurę, Elizai dar nespėjus susiruošti.

Su vaikais greitai nepaeisi.

– Pėsčiomis ilgai užtruksim... – sako jis, – nupirksiu bilietus tramvajui, atsilošiu ant tabako...

Viktorina grįžo namo vėlai, Žilis jos nepaklausė, kur buvo, persimetė su ja tik keliais žodžiais, vos tepažvelgė į ją. Jis, regis, didžiavos savimi, rodė Elizai susimokymo ženklus.

Jau besiruošiant eiti namo, motina, kadangi norėjo padėti sunkiai triūsiančiai Elizai, priminė, kad ji atneštų savo skalbinius. Viktorina nutraukė ją:

– Aš nueisiu paimti jų trečiadienį ar ketvirtadienį.

– Nesivargink, atnešiu pati... – atsakė Eliza, matydama, kad Žilis nesiklauso.

– Na ką tu, ateisiu jų paimti.

Kadangi Žilis jau artinosi, Eliza neatsiliepė į paskutinius Viktorinos žodžius.

Nuo antradienio ji baiminosi sesers apsilankymo; po pietų, kad merginai nebūtų dingsties užsukti, nusprendė nueiti pas ją pati. Skubiai sudėjo skalbinius į staltiesę, surišo jos kampus, paprašė, kad kaimynė pažiūrėtų vaikus, ir išėjo nelaukdama pargrįžtant Žilio.

– Bet, dukra, tau nereikėjo vargintis! Viktorina minėjo, kad užeis pas tave šiandien pakeliui į parduotuvę... tikriausiai dabar ji pas tave...

Esama tokių išmušančių iš vėžių nesėkmių, kad negali iškart jų pripažinti.

Tačiau Eliza greit susigriebė:

– Mama, aš skubu... palikau vaikus... negaliu delsti, supranti.

Ji bėgo iki pat tramvajaus stotelės.

XV

„Kekše! Išjoda! Sudergta parsiduodanti merga!..“ – aš sugriebiu tavo galvą ir trenkiu ją veidu į sieną... paskui truputį palaukiu... kad pamatyčiau, kas nutiks... Ak! ta tavo mina, kurią dabar nutaisei... Kodėl gi tau už jo neištekėjus! Kodėl jo ne... „Po velnių, po velnių...“ – ir vėlei pradedu daužyti, sugniaužęs kumščius, tavo kaktą, akis, lūpas... Tu kruvina... ant tavo lūpos tarsi pražysta raudona rožė ir pamažėle teka per dantis... Per tavo gražius dantis, kurie nori įkąsti mano sugniaužtą kumštį... bet man tai tik katės įdrėskimas... Nemėgink šaukti, nuo kaimyninių namų mus skiria sodai... „Užsičiaupk! durys uždarytos!“ Mano keliai remias į tavo šlaunis, mano alkūnės – į tavo rankas... o mano riešai susieina tau ties kaklu... Tu visa pritrėkšta prie žemės... aš galėčiau pasinaudoti tavimi, kaip panorėsiu, tau nepavykus nė pakrutėti... „Pamylėti tave? Bet man labiau patinka šitai...“ – ir aš spjaunu tau į veidą... šilta putelė, pritvinkusi mano įsiūčio... Nesistenk jos nusivalyti... neverta, aš pradedu iš naujo... Štai tu jau

visa nusagstyta žibučiais, žavingoji šlykštyne... Mano dantys apsinuogina, aš kenčiu, aš galuojuos, aš keliu tau siaubą... „Bet tu už jo neištekėsi, aš nudėsiu tave anksčiau!“ Tu seki mano žvilgsnį, kuris akimirką sustoja ties žarstekliu, pakabintu ant viryklės strypo... Kad ir kaip tu kabintumeisi į mano drabužius, man pavyks... aš nušliaušiu su tavim per grindis iki ten... tik reikia laiko, nenoriu, kad tau pasisektų išsilaisvinti... pabėgti... Noriu trenkti tau dar kartą... Šįkart labai gražus smūgis... mano nykščio nagas slystelėjo tavo kakta, nurėžęs odos ruoželį... Priešinkis, verk, kraujuok... kad tu žinotum, kaip man smagu tave daužyti, kai tu taip spurdi po manim... Aš daužau tave, trankau, skaldau antausius, aš tave smaugiu, aš tave laužau...

„Šiukšle... šlykšti kekše!“ – šitai Eliza išgirdo eidama pro virtuvės langą. Trimis žingsniais ji užkopė plytiniais laiptais.

Stumtelėjo duris, išvydo Žilį, tokį kraupų išlinkusį pavidalą, o po juo – Viktorinos kūną, kuris atrodė mažylytis.

Sugriebė Žilį už pečių ir staigiai patraukė jį atgal. Padėjo Viktorinai atsistoti.

– Tau skauda? Ar atsitiko kas nors rimta? – ji čiuopė tą varganą sumaitotą kūną, kuris nustebo esąs išlaisvintas.

Žilis liko stovėti, nė nemostelėjo, vis dar mikčiodamas iš įtūžio, jis ir toliau murmėjo prakeiksmus.

Eliza išblyško – tamsios odos išblyškimas atrodė numirėliškas. Ji stumtelėjo Žilį prie kėdės:

– Sėsk ir nusiramink.

Pasukusi raktą du kartus, užrakino duris, įsidėjo raktą į palto kišenę ir vėl sugrįžo prie Viktorinos:

– Ar gali paeiti? Tuomet lipk aukštyn...

Paguldė seserį į lovą, nuvilko suknelę. Kraujosruvos kone po visą kūną, viršutinė lūpa ištinusi, ant kaktos – gana gilus įdrėskimas, bet apskritai nieko rimto.

Eliza suvilgė šaltu vandeniu skaudamas vietas, paėmė iš prausyklės spintos jodo tinktūros buteliuką norėdama patepti žaizdą kaktoje. Viktorina sustaugė garsiau, negu reikėjo.

– O dabar pasistenk atsigauti. Nieko baisaus, tikrai. Pagulėk... nusiramink... aš tuoj sugrįšiu.

Truputį luktelėjo, atsirėmusi į lovą. Viktorina dejavo, garsiai verkė papūtusi it vaikas lūpas.

Virtuvėje Žilis tebestovėjo ta pačia poza, kokia Eliza jį paliko.

Ji paėmė taurelę, butelį, kur ant dugno dar buvo likę kadaginės:

– Še... atsigauk.

Nepridūrė nė žodžio. Vaikščiojo pirmyn ir atgal po kambarį, dėdamasi, kad tvarkosi. Paskui atsigręžė: jos akys pritvinko ašarų – atsipalaidavimas, fizinis poreikis išsiverkti. Ji truputėlį pagaudė orą, paskui susitvardė.

Grįžo prie Viktorinos. Mergina jautėsi gerėliau, netrukus ji jau galės atsikelti ir grįžt namo.

Atsisėdusi ant lovos krašto Viktorina movėsi kojines, rūpestingai lygino jų šilką ant savo gražių blauzdų.

– Ir vis dėlto koks gyvulys! – pasakė ji. – Ir viskas tik dėl to, kad pasakiau jam, jog ketinu ištekėti už Marešalio! Aš iš tikrųjų nesuprantu, kas jam užėjo...

– O aš suprantu... – tyliai atsakė Eliza.

Viktorina pakėlė galvą, nustebusi nužvelgė Elizą, padarė miną tarsi nesusigaudytų, ką sesuo nori pasakyti. Nužingsniavo prie veidrodžio pasitaisyti plaukų ir, pamačiusi savo lūpą bei kaktą, pakartojo:

– Koks gyvulys!

Kol Viktorina baigė rengtis, Eliza nusileido žemyn. Paduodama raktą Žiliui, paprašė, kad nueitų parvesti vaikų:

– Jie pas Martą... Pabūk ten trupučiuką.

– Gerai, – atsakė jis apkvaitęs.

Ji vėl užlipo pas seserį, paskui išleido ją pro duris, kurios išeina į gatvę.

– Bijau, tu per silpna, palydėsiu truputį... Mamai pasakysi, kad nukritai nuo laiptų.

Mergina nieko neatsakė. Eliza nulydėjo ją iki tramvajaus stotelės.

Grįžusi rado virtuvėje Žilį, dvynukes ir Martą su kūdikiu ant rankų.

– Nusprendžiau pati atnešt vaikelį. Žilis šitaip drebėjo... sakytum gerokai išgėrė! – pasakė Marta juokdamasi.

Kadangi niekas nieko neatsakė, ji išėjo.

Mergytės atsisėdo prie stalo valgyti – kiekvienas garsus jų judesys, kiekvienas ištartas žodis atrodė keisti.

Dabar Eliza ir Žilis vieni.

– Tu nevalgai, Žili?

Vadinasi, gyvenimas tęsiasi? Jis padeda ant stalo rankas delnais į viršų – atvirai, bjauriai išsišiepęs, kad išlaisvintų vyriškas ašaras, jis verkia to, ką prarado prieš valandėlę.

Sėdėdama prieš jį, Eliza ištiesia ranką per stalą, sučiuopia Žilio ranką ir, pagaliau jau atsipalaidavusi, sulieja savo ašaras draugėn su nelaimės ištiktojo ašaromis.

XVI

Rytojaus rytą Eliza atėjo pas motiną. Viktorina baigė pusryčiauti. Kadangi dar truputį negalavo, į parduotuvę nenuėjo. Motina stovėjo greta jos. Kai Eliza įžengė, senoji moteriškė pasigręžė į ją ir pasakė:

– O!... štai ir tu!

Balso tonas nustebino Elizą. Dvejodama paklausė:

– Ar Viktorinai jau geriau? Man labai nemalonu, kad...

Motina nutraukė ją vaidingu balsu:

– Tas tavo vyras ją gerai patvarkė!

Sutrikusi Eliza žiūri į Viktoriną. Ką ji pasakė? Nejaugi ji papasakojo visą teisybę? Nepakeldama galvos mergina toliau lėtai tepa sviestą ant duonos.

Motina žino, kas įvyko vakar, tačiau nežino tikrųjų tos scenos priežasčių, nes vėl prabyla tokiu pačiu tonu:

– Ar galima įsivaizduoti tokį žiaurumą! Kuo jam užkliuvo tas Marešalis? Niekuo! Tiesiog noras vis kištis į šeimos reikalus... Ar tos vedybos tinkamos, ar ne, tai mano ir tėvo reikalas... Tas Žilis – beprotis... tikras nutrūkęs nuo grandinės beprotis! Man gaila vaikų, kurių toks tėvas! Jei

tu gali jį tverti, tavo reikalas... Bet čia kad jo nė kojos nebūtų! O tu, negalėjai parvesti jos namo vakar vakare? Negalėjai? Iš tiesų tu ir tas tavo galvijas vyras per daug sau leidžiate! Maniau, kad turi daugiau širdies! Mano protas iš tikrųjų neišneša tokių dalykų.

Išblyškusi, virpanti visu kūnu, Eliza klausosi pykčio protrūkio. Nunarinusi galvą, klaidžiodama akimis, bejėgė prisiima jai skirtą jo dalį.

Pagauta įsiūčio senoji moteriškė staiga atsitiesė ir paskubom išėjo iš kambario. Tada toje keistai ką tik įsivyravusioje tyloje Eliza pagaliau prabyla liūdnu, prislopintu balsu. Vadinasi, Viktorina pasakiusi, jog Žilis ją sumušė... Ar jai ne gėda?

– Taip... o tu norėtum, kad aš jį ginčiau, – šaiposi Viktorina, – kad būčiau papasakojusi tavo pasaką, kaip nukritau nuo laiptų... Ak! To betrūko!

– Mama nebūtų taip įširdusi... Kaipgi ji gali suprasti, kas nutiko? Be to, – priduria dusliu balsu, – tam, kas žino visą teisybę, šitai būtų atrodę daug garbingiau iš tavo pusės...

– Teisybę? Kokią teisybę?

Eliza ima greičiau gaudyt orą ir, tarsi prisiėmusi sau visą Viktorinos gėdą, murma, įpuolusi į neviltį:

– Aš žinau, kas tarp jūsų buvo, žinau senų seniausiai...

Viktorina žiūri į ją netekusi amo. Ilgą valandėlę abi moterys tyli. Eliza laukia, kad sesuo puls apgailestauti, kad pratrūks švelniais jausmais... Bet Viktorina taip ilgai delsė vien tam, kad galiausiai pasakytų:

– Ką gi, brangioji, jei žinojai, kas dedasi, galėjai nepaleisti savo vyro!

Eliza užgniaužia riksmą. Ji nori išsakyti, išrėkti savo neapykantą, panieką. Tačiau nepratarìa nė žodžio, pečiai susmunka, ji pasigręžia į duris negyvu veidu: motina grįžta ir, nežiūrėdama į Elizą, atsisėda prie Viktorinos.

Eliza žvelgia į jas abi, iš pradžių į vieną, paskui į kitą. Viktorina nubraukia ranka plaukus nuo kaktos ir pasimato violetinė mėlynė.

– Valgyk, dukra... po viso to tau reikia pavalgyti... – ir motina rūpestingai pastumia jaunesniajai dukrai duoną ir sviestą. Taip ir turi būti. Eliza tai supranta. Viskas logiška, normalu, skaudu ir nepakeičiama. Jai nėra ką pasakyti, nėra ką paaiškinti.

Nutraukti šydą nuo Viktorinos? Ar ji galėtų atverti tą tuščią širdį motinai? Apginti save, pasiaiškinti? Papasakoti apie savo meilę... bet kokiais žodžiais? Tasai, kuris norėtų tai suprasti, turėtų, žiūrėdamas į jos švelnias akis, įsiskverbti jos ištinusion širdin ir, palinkęs ties tuo meilės pritvinkusiu kūnu, gerokai panaršyti, kad atrastų kiekvienoje jo gysloje įstabios paslapties dalelę.

Eliza vis dar sėdi čia, kitapus stalo, ir vis dar žiūri į tas dvi susiglaudusias moteris.

Ji nebeturi ką pasakyti... Jai nebėra kas čia veikti. Josios vieta – kitur, prie Žilio. Kaip jai reikės padėti jam, jį palaikyti!

Ji atsistoja, žvelgia į sustingusią motiną. Akimirką užsimerkia ir pajunta prisilytėjimą tos išdžiūvusios rankos, priglusdavusios jai prie kaktos vaikystėje, kai ji karščiuodavo.

Ji žengia gatve, įsmeigusi į priekį savo nejudrų, truputį paklaikusį žvilgsnį, didžiulis juodas šalis plaikstosi jai ant pečių.

XVII

Tą patį vakarą Eliza papasakojo Žiliui, kas įvyko ryte. Jis leido jai kalbėti nenutraukdamas, jo veidas buvo paženklintas nenumaldomo nusiminimo, rodės, kad jis negirdi, ką ji sako. Galiausiai jis prabilo:

– Nuo vakar visa, ką aš suprantu, – kad ji manęs nemyli... o be šito nežinau, kas nutiks...

Eliza išsigando ir staiga pasakė:

– Tau nereikia pas ją sugrįžti! Nei kad ją atsiimtum, nei kad nubaustum... Ar girdi mane, Žili? – Ji papurtė jį, stengdamasi prisigauti iki tų užgrobtų smegenų. – Tu tarsi pasimetęs... Privalai palaukti, kad tavo skausmas nurimtų, dabar tau nereikia daryti nieko kito...

Ir kiek tyliau pridūrė:

– Tu labai nelaimingas... bet nesi visų apleistas. Privalai žinoti, kad...

Rodės, ji sukaupė visas jėgas, paskui kukliai, tarytum siūlytų tik menką paguodą, pasakė:

– Aš myliu tave, Žili. Myliu visa širdim... kaip visada mylėjau, tarsi būčiau tik tam ir gimus...

Jis pažvelgė į ją blausiomis akimis, slogi jo nuotaika nė truputėlio nepakito. Iš atminties gelmių pamažu išplaukė prisiminimas – kodėl gi šitas, o ne kuris nors kitas? Vieną šeštadienio popietę, po darbo, jis sėdi kavinės terasoje su trimis draugais. Jauni darbininkai susimarkstę susižvalgo: „Štai ir gražioji Liza!“ Ji artinasi prie jų gatve, kurioje tiršta žmonių, prieina visai arti, aukšta, švelni, jos akys įsmeigtos tik į jį, paskui dienų dienas jisai nešiojasi širdy to žvilgsnio liepsną.

Ir tarsi pirmą kartą per visus tuos mėnesius suvokia esant tą moterį, kuri gyvena šalia jo, ir sako:

– Taip, tu mane myli, Eliza... aš tai žinau. O aš elgiausi su tavim kaip niekšas...

– Jeigu pats taip sakai, vadinasi, nesi toks... – atsakė ji prisivertusi nusišypsoti.

Ji pamanė, kad tame veide atsiras kas nors švelnaus, tačiau Žilis jau praskėtė rankas mostui, kuris reiškė: „Bet nuo to niekas nesikeičia“.

Tą vakarą jis nieko nebepasakė.

Vėlesnės dienos atnešė šaltą ir dažną lietų. Siauros išgraužos sugadino nuožulnius sodo takus. Lietaus permerktos paskutinės rudens gėlės puvo dar nenuvytusios. Ant plytų slenksčio prieš virtuvę įduba nespėdavo išdžiūti, lietus ją tvindė be paliovos, aptėkšdamas žemą slenkstį, įsigraušdamas po durimis. Eliza užkimšo plyšius senu sulankstytu maišu. „Toks lietus tam ir sutvertas, kad ilgai truktų“, – sakydavo ji sau, nepatenkinta, kad vaikai turi likti uždaryti virtuvėje, erzindami Žilį savo kalbomis ir

žaidimais. Vakarais kamine susitvenkdavo drėgno vėjo gūsiai, priplodami dūmus, kurie kaupėsi tarsi šydas aplink viryklės dangtį. Vos tik atidarydavai langą, kambarį užliedavo ledinė drėgmė. Žilis ir Eliza susėsdavo vienas greta kito tame suplėkusiame ore. Eliza uždėdavo rankas ant Žilio rankų, jis pasakodavo jai savo liūdnas mintis.

Ji nieko nebekalbėjo apie save, apie savo meilę. Klausydavosi ilgų skundų, juos nutraukdama tik kokiu nors paguodos žodžiu, padrąsinančiu rankos mostu. Tačiau visa savo esybe spinduliavo švelnumą. Gyva pagalba tos budrios akys, gryna paguodos dovana tasai virpantis kūnas... Elizai rūpėjo tiktai Žilis, o Žiliui – tik jis pats. Ji save tikino, jog nuolatinis rūpinimasis, kuriuo sugebėjo jį apsupti tarsi neprimesdama savo valios, turėjo jam padėti. Ir iš tiesų padėjo.

Žiliui tapo geriau.

Lietus liovėsi lijęs, stojo šilti orai. Dar praūžė kelios audros, sunkiai ir galingai trankėsi perkūnas. Vakare raudona saulė nušvietė užgrioztą dangų – paskutinė gražiai mirštančio rudens žymė.

Vėl pražydo snapučiai. Prie tvoros prasiskleidė vėlyva rožė. Eliza ją nuskynė. Vazos buvo pernelyg didelės tai vienatinei gėlei, Eliza pamerkė ją į taurę ir pastatė ant stalo Žilio sugrįžimui.

Parėjęs jis atsisėsdavo ant betoninio laiptelio. Eliza – greta jo ir jie ilgai sėdėdavo vienas šalia kito jau blėstančioje šviesoje. Kartais Žilis, rodydamas į kurią nors iš nuvytusių lysvių, ištardavo:

– Kitą pavasarį čia pasėsime razetų.

– Taip, jos labai neryškios, tačiau jų kvapas toks malonus! – atsakydavo Eliza apsunkusiu nuo pritvinkusio džiaugsmo balsu.

Netikėtai jį vėl užplūdo negalė. Vieną dieną, grįždamas iš fabriko, jis sutiko Viktoriną. Nepriėjo prie jos, sustojo ir sekė akimis, sužeistas jos nepaliesto grožio, nerūpestingos laikysenos. Vakare ilgai verkė, ir Eliza negalėjo niekuo padėti tam atsinaujinusiam skausmui. Girdėjo sunkią, trūksmingą Žilio raudą, vėl regėjo klajojančias akis, susisielojusį veidą, jautė tą širdį, kurią nusiaubė vienui vienas vaizdas. Ar įmanoma, kad šitame stambiame, šiurkščiame kūne būtų šitiek silpnumo...

Keletą dienų jis buvo visiškai prislėgtas.

Kartą naktį jinai nubudo ir palinko ties juo, ties tuo vos išsiskiriančiu iš paklodžių baltumo pavidalu. Žiliui pagydyti reikės laiko. Daug laiko. Ji pyko ant savęs, kad per greitai apsidžiaugė. Tikriausiai jis vėl panirs į pusiau ramybę, kurią patyrė ankstesnėmis savaitėmis, kad paskui vėl prarastų ją ir vėl įpultų į tą prislėgtą būseną, kuri jį apėmusi dabar... Ir taip be galo, be krašto, mėnesių mėnesiais... O jeigu niekada nepasveiks! Jeigu taip ir žvelgs nieko nematančiomis akimis, o veidas bus toks kenčiantis iki pat galo. Kokio galo? Ji išsigando. Atmetė galvą ant pagalvės, perbraukė ranka prakaitu išpiltą kaktą. Apimta keistos panikos jautė, kaip aplink ją virpa didžiulis trapus pasaulis. Paskui kilstelėjo galvą, plačiai atmerkė akis: naktis buvo užliejusi kambarį, sunku buvo suprasti, ar ji milžiniška, bekraštė, ar visiškai mažytė, susigūžusi aplinkui. Eliza susirėmė su ta negyva tamsa, nustūmė naktį,

kiek įmanydama šaukėsi raminamų vaizdų. Pieva, kurią pražydina pavasaris... lauko keliukas, kuriuo žingsniuoja darbininkai, švilpaudami ir dainuodami dienos mėlynėje... langas, atvertas į triumfuojančią vasarą... Gyvenimas...

Kažin koks dvelksmas tarsi nuslydo jos kakta, kažkas labai švelnaus suglebino jos kūną. Ji pajuto nepaliestą viltį, susigūžusią jos gelmėse. Vėl užmigo, atgręžusi širdį galimai laimei.

Ta paskutinė nevilties krizė, kurią Žilis ką tiktai įveikė, buvo tarytum paskutinis jo skausmo protrūkis. Jis vėl tapo liūdnai ramus, kaip ir ankstesnėmis dienomis, o žiemai pasibaigus įžengė į naują tarpsnį. Negalėjai sakyti, kad buvo švelnesnis Elizai ar kad atrodė visiškai pasveikęs nuo Viktorinos. Jis ir toliau kentėjo ir skundėsi, bet niekada nebeminėjo merginos vardo, tarsi skausmas tapo bevardis, kenčiamas iš įpratimo, nebežinant jo priežasties.

Žiema baigėsi, ir niekas nesudrumstė Elizos vilties. Kartais ji sustodavo vidury kokio nors darbo, nebaigusi kokio nors judesio: ją sukaustydavo jaudinamas džiaugsmas; staiga pasikeitusi, ji valandėlę visa atsiduodavo labai artimos pergalės ekstazei.

XVIII

Žilis pasėjo razetų bordiūrą, lapai išaugo blausiai žali, tankūs, nepatrauklūs. Kiekvieną rytą Eliza pasilenkdavo ties tuo bordiūru, patikrindavo pritvinkusius, vis dar neprasiskleidusius pumpurus: netrukus žiedai išsiskleis, blankūs, beveik bespalviai, išreikšdami nepastebimą savo žavesį kvapais.

Nė viena razeta dar nepražydo.

Su kauptuku rankoje Žilis stengėsi išnaudoti paskutines šviesos valandas, kad apravėtų jaunų salotų kelmelius. Jis atsitiesė, pamažu nužingsniavo taku, atsisėdo ant suolo, atremto į namo sieną. Pro virtuvės langą Eliza pamatė jį sugrįžtant. Nusileido plytiniais laiptais su vaiku ant rankų.

– Pažiūrėk, kaip gražiai jis jau vaikšto. Pakanka tik paduoti pirštą.

Jis žiūrėjo su išsiblaškiusia šypsena.

Dvynukės, jau pavargusios, įsitaisė prie Žilio, viena iš dešinės, kita iš kairės, abi atsirėmė į tėvo ranką. Eliza

atsisėdo ant vieno iš plytinių laiptų ir prisitraukė kūdikį. Valgyti jau paruošta, oras šiltas, jie dar truputį pagaišavo.

Tylėjo. Sutemos leidosi pamažu. Šiltame pavasario ore niekas nebejudėjo. Kažkur pievos ar sodo gale kalbėjo vaikas – tolimas, vos girdimas balsas, nesudrumsčiantis keistos ramybės.

Tenesibrėžia joks mostas... tenepakyla joks atodūsis... laikas labai brangus. Pabaiga ar trapi pradžia? Sakytum kažkas tuoj užgims arba numirs.

Tai atsitiko šitaip.

Kai Eliza jau rengėsi užgesinti naktinę lempą, Žilis sustabdė ją.

– Luktelk, – ištarė jis, – turiu kai ką tau pasakyti

Ji pasigręžė į jį ir, atsirėmusi alkūne į pagalvį, laukė.

– Aš sutikau ją... – kalbėjo toliau. – Ją, Viktoriną.

Išgirdusi vardą, kurio jis jau nebeminėdavo, Eliza išsigando.

Žilis nusišypsojo:

– Nesijaudink... – ir paniekinamai pridūrė: – Man tai buvo kaip nuo žąsies vanduo!

Dabar Viktorina gali mėginti jį paveikti! Tegu ji grįžta, maldauja, šliaužioja po kojų, jam tatai būsią visiškai vis vien, tarsi jis būtų akmens luitas, tvirtino.

Didžiulės, baimės kupinos Elizos akys įsmigo į ramų, pašaipoką veidą.

– Taip ir yra, Žili, iš tikrųjų?

– Tu puikiai žinai: jeigu aš tau sakau, vadinas, galima manim tikėti...

Ji tai žinojo... Jiedu apie nieką daugiau nebekalbėjo, ji puikiai matė, kad Žiliui jau geriau... Ir vis dėlto tasai staigus jo pareiškimas, kad, pamatęs Viktoriną, liko visiškai abejingas, Elizai buvo netikėtas šokas...

Žilis kalbėjo toliau.

Taip, jis tikras, kad nebemyli Viktorinos. Niekada nebuvo to suvokęs taip aiškiai, kaip ką tik, ją pamatęs. Beje, jis jau visai nebegalvojąs apie tą istoriją ir jeigu vėl prabilo apie ją šįvakar, tai tik paveiktas susitikimo ir todėl, jog norėjęs, kad Eliza žinotų, ką jis patyrė. Ir kaip jis galėjo įpulti dėl jos į tokią būseną! Dėl tos niekingos mergšės... Ak! jis puikiai suvokęs savo klaidą... Jis sugadinęs visą laimę, kurią turėjo mylėdamas Elizą... Dabar jo niekas nebeliūdina ir nebelinksmina, jis tejaučiąs tik baisų abejingumą. Jam atrodą, kad nuo šiol visada taip ir bus – jis nebejausiąs nei skausmo, nei bepatirsiąs džiaugsmo. Kartais jį tai išmušdavę iš vėžių, tačiau dėl to jis nekentėjęs ir nenorįs, kad šitai pasikeistų. Jam atrodą, kad taip viskas esą kur kas lengviau.

– Taip... sakytum aplink mane nieko nevyksta... arba sakytum mano kūnas visiškai tuščias... – aiškino.

Elizos širdis smarkiai plakė. Šiek tiek sutrikusi ji klausėsi Žilio, dar ne visai suvokdama jo žodžius. Jis nutilo. Kadangi, pasisukęs ant šono, taisėsi užmigti, ji panardino galvą į pagalvę. Pamažėle nurimo, norėjo patyliukais sugrįžti į tikrovę. Ji kartojo savyje Žilio žodžius:

„Dabar jau viskas, kas su ja susiję, manęs visai nejaudina, tarsi aš būčiau akmens luitas... Ji gali sugrįžti, išeiti, dingti suvisam, man visiškai vis vien..."

Ji liaujasi galvojusi, išmušta iš vėžių pernelyg didelio jaudulio – Žilis pasveiko... Ji sulaukė šios taip trokštos akimirkos! Ši diena pagaliau numiršta... Nuo šiol rytojus bus kitoks nei vakarykštė diena... Išlaisvinta ji galės vėl pradėti gyventi... Išlaisvinta... Gyventi!

Ji virpa, jai užgniaužia kvapą. Kaip sunku tai sužeistai širdžiai pakelti džiaugsmą... Ji sutelkia visus iškentėtus skausmus į vieną mintį, ir pirmą kartą jie pasirodo jai pernelyg sunkūs, o jos pečiai pernelyg silpni... Ji pavargo, kai pagaliau pasiekė to kančių kelio galą... Taip smarkiai pavargo...

Tačiau iš paskutinių jėgų jai dar pavyksta nusišypsoti naktyje. Ji išvaduota... Žilis pasveiko... gyvenimas prasideda iš naujo...

Gyventi... Gyventi! Nuo rytojaus. Rytoj...

Šįvakar jinai jaučia tik nenumaldomą poreikį pailsėti...

Miegoti... Ji tyliai prisiglaudžia prie to kito kūno, kuris va čia, ramus – ir jos galva sunkiai atsipalaiduoja ant mylimojo peties.

Miegoti... tik miegoti... dienų dienas... va šitaip.... prisiglaudus prie Žilio peties...

Išaušo rytas. Neryškūs šviesos atšvaitai įsigauna į kambarį, apšviečia lango apribus, liūdnai paliečia gražų išsekusį veidą.

Ar būta pakankamai švelnių rankų paliūliuoti tam kūnui?

Lūpų, pakankamai švelnių priimti tam brangiam nubudimui?

Žilis, jau kuris laikas atsikėlęs, prausėsi, garsiai paleidęs vandenį. Eliza nubudo, suprato, kad pramiegojo. Paskubom įprastiniais, nesąmoningais rankų mostais sutaisė pusryčius, galva dar buvo kupina sunkaus miego, nutraukto pernelyg anksti.

– Liza! Iki pasimatymo vakare! – Jis pamojo atsisveikindamas ir užstūmė paskui save duris.

Dvynukės išėjo į mokyklą. Eliza įtaisė mažąjį Žilį į vaikišką kėdelę ir vėl užkopė į miegamąjį.

Dar nespėjo susišukuoti plaukų. Išpynė juos, juodi ir žvilgantys, jie aprėmino blyškų sumenkusį veidą. Žemyn krintantis plaukų srautas, pernelyg sunkus vargšelei visiškai išvargintai galvai.

Ji prisimena naktį, keistą savo džiūgavimą, dar tebejaučia tą negyvą džiaugsmą. Vis dėlto Žilis pasveiko... Argi nėra pagrindo džiaugtis? Argi Žilis nesakė, kad nebemyli Viktorinos, kad ji jo visai nebejaudina? Taip... bet ties tuo ji ir sustojo, o jis juk sakė dar daug kitų dalykų... Sakiniai, kurių prasmės ji dar neperprato iki galo, bet jie jau spėjo ją įžeisti. „Sakytum, nieko aplink mane jau nebevyksta..."

Ne... jos užduotis dar neįvykdyta... Viktorinos atvaizdas išdilo iš Žilio širdies... ir dabar jai reikia vėl užpildyti tą tuščią širdį... Reikia vėl atkurti visą andainykštę meilę...

Ji pasilenkia pakelti šukų, pernelyg greitai vėl atlošia galvą, ir keistos auksinės žvaigždutės ima deginti jai akis. Ji atsisėda, valandėlę taip kiūto nejudėdama, sukryžiavusi ant krūtinės rankas, įdūrusi akis į tolumą. Žilis... Žilio meilė? Elizos meilė...? Kažkas jau nuvyto jos širdyje.

Ji atsistoja, iš lėto pereina per kambarį. Ką reikia padaryti šįryt? Išskalauti baltinius, išdžiaustyti palėpėje... Numazgoti virtuvės plyteles... iššveisti puodus... nupirkti daržovių... Bet ką gi reiškia visi tie judesiai? Aplinkui ją – vien negyvi daiktai. Ji praeina pro veidrodį, pamato savo paleistus plaukus, išsiblaškiusia ranka surenka juos nesupynusi į sunkų, vos besilaikantį šinjoną.

Paskui nusileidžia žemyn, ir jos rankos pradeda beprasmiškai triūsinėti.

Mano meile... Kurgi tu, mano meile? Niekur. Tu buvai manyje, aš visa buvau tu. Mano meile? Nieko neliko. Aš – niekas. Iliuzijos, miražai, viltys, pasaulio žaidimai... gyvenimas slysta... Kur tu, Eliza? Čia... mano delnai panyra į šaltą vandenį, ištraukia iš jo melzganą audeklą, gręžia jį... ir sunkūs šlapi skalbiniai kaupiasi didžiulėje vytelių pintinėje... gyvenimas slysta... Bet kas gi yra toji Eliza? Aš nebeatpažįstu tos moters... aš – niekas. Žilio moteris? O, mano meile, kodėl tu mane palikai...

Ji pakelia pilną pintinę, atremia ją į šlaunį. Vaikas ją šaukia, ji neatsigręžia, iš lėto kopia laiptais.

Palėpė, jau prišildyta saulės, kvepia šilta egle. Ji pastato pintinę, kilsteli ranką ir vėl leidžia jai nukristi.

Paimti dėželę su mediniais segtukais... Ištraukti iš pintinės skalbinius, vieną po kito, ir sukabinti juos ant virvių... O paskui? kitas darbas... Kodėl? Kuriam tikslui? Be priežasties nėra ir tikslo. O kas nutiks šiai dienai pasibaigus? Nieko. O rytoj? Tas pats, kas ir šiandien. Išdžiaustyti visus tuos skalbinius! Ne... ji nesugebės niekada. Geriau palaukti. Palaukti, kad kas nors atsitiktų... Šįvakar?

„Labas vakaras, Liza.
Labas vakaras, Žili.
Vakarienė jau gatava?
Taip, gali jau sėsti valgyti. Tu mane myli, Žili?
Ne, Eliza. O tu, Eliza, ar mane myli?
Aš nežinau, Žili."

Stovėdama prie aukštos vytelių pintinės ji sustingsta paklaikusi. Prastai suimti plaukai išsisklaido ant sprando. Ak! neprarask drąsos, Eliza! Tavyje niekas nepasikeitė... Tu visuomet pakęsdavai kitus žmones, niekada neparodydavai jiems neapykantos, niekada jų nebausdavai, nė vienos dienos neišsižadėdavai... Ištverk ir šią silpnumo akimirką. Leisk savo išsekusiam kūnui atgauti jėgas... Po kelių dienų tu suprasi, kad tavo meilė tavęs neapleido... tu vėl atrasi ją nepaliestą, galingą, nekintamą... Palauk kelias dienas... kelias valandas.... Gal net šį vakarą, kai pamatysi stambų raumeningą kūną velveto drabužiais tarpduryje, vėl pajusi tą begalinį švelnumą, kuris tave nusmelkdavo, kai stovėdavai atsirėmusi abiem rankom į nikeliuotą viryklės ranktūrį... Ir, galimas dalykas, Žilis, spindėdamas atgijusia meile, prieis prie tavęs ir švelniai pabučiuos į kaktą, kaip ir tą pirmą dieną... Ir tau čia bus ne vien negyvi dalykai! Gal tau duota kitur atskleisti savo meilės ir gyvenimo poreikį... Nepasiduok, Eliza! Gyvenimas yra visur... Palauk... nepalik savęs... Palauk! Gyvenimas jau atgimsta...

Tačiau ji negalvoja, negirdi ir nemato. Aplink save ji jaučia tik keistą tuštumą. Ne, nors tai ir būtų tik viena diena, ji negali gyventi be meilės.

Ištiesusi rankas, ji žengia apgraibom į priekį tame negyvame pasaulyje, kur neberanda savęs. Pro žemą palėpės langą tolumoje matyti aukštakrosnės, liepsnojančios visomis savo liepsnomis, visais dūmais. Eliza nežiūri laukan. Ji pakelia rankas, įsikimba į lango rėmą, užlipa ant siauros medinės palangės. Ji aukšta, kad neatsitrenktų į lubų sijas, turi truputį palenkti galvą. Valandėlę priglaudžia skruostą prie sienos tinko, užmerkia akis, jos veidas giedras, beveik šypsantis. Langas atviras, lengvas pavasario vėjas perskrodžia lauką ir nuščiūva ant ilgo Elizos sijono, švelniai suvilnijęs jo kraštą ties kulkšnimis.

Vis dar užmerktomis akimis, ji švelniai pasitrins veidu į tinko kraštą, paskui į lango rėmą. Truputį pasilenks į priekį. Ir ilgu aistringu mostu atplėš rankas, kurios ją laiko.

Marta buvo gretimame sode. Išgirdusi krintančio kūno triukšmą, ji atsisuko ir pratisai suklykė.

Žmonės subėgo, palinko prie Elizos, nedrįsdami paliesti. Marta atsitiesė, tirtančiomis rankomis prisilietė sūnaus:

– Greitai bėk... – prabilo klaikiu balsu, – suieškok Žilį...

Jaunuolis pažvelgė į motiną apstulbusiomis akimis, tarsi nieko nebesuprasdamas ir sušnabždėjo:

– Žilį...?

– Na taip, Žilį... Elizos vyrą! – suriko Marta.

Ji dar kvėpavo, kai Marta šaukė tuos žodžius, sulaužytos galūnės trūkčiodamos suvirpėjo. Tai buvo paskutiniai jos išgirsti žodžiai.

UAB „Baltų lankų leidyba"
Mėsinių g. 4, 2001 Vilnius
http://www.baltoslankos.lt
baltos.lankos@post.omnitel.net
Spausdino AB „Vilspa"
Viršuliškių sk. 80, 2056 Vilnius

savaitgalio knyga

Ar galima dėl meilės išsižadėti savęs?
Ar išsižadėjus savęs lieka vietos meilei?
Į šiuos klausimus neatsakys ir šis romanas. Tačiau skaidrus, trapus Madeleine Bourdouxhe pasakojimas, nenuspėjama jo pabaiga prikausto dėmesį ir užvaldo jausmus. Atrodytų, paprasta istorija apie ištikimybę neištikimam žmogui, apie meilę tam, kuris tavęs nebemyli, perauga savo pačios siužetą ir sužadina pačias prieštaringiausias nuotaikas – nuo pasibaisėjimo mylinčios moters nuolankumu iki susižavėjimo tyros, nesavanaudės meilės atsparumu. Ši knyga neleidžia užsnūsti mūsų jausmams.

MADELEINE BOURDOUXHE – belgų rašytoja, rašanti prancūziškai. Pirmą kartą jos romaną *Žilio moteris* (*La femme de Gilles*) publikavo garsi Prancūzijos leidykla *Gallimard*.

ISBN 9955-429-86-0

